Urząd Statystyczny
w Bydgoszczy

WARUNKI ŻYCIA LUDNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W 2013 R.

INFORMACJE I OPRACOWANIA STATYSTYCZNE
INFORMATION AND STATISTICAL STUDIES

LIVING CONDITIONS OF THE POPULATION IN KUJAWSKO-POMORSKIE VOIVODSHIP IN 2013

Bydgoszcz 2014

URZĄD STATYSTYCZNY W BYDGOSZCZY

WARUNKI ŻYCIA LUDNOŚCI

W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM W 2013 R.

ANALIZY
STATYSTYCZNE

BYDGOSZCZ 2014

ZESPÓŁ REDAKCYJNY ***EDITORIAL BOARD***

Przewodniczący *President*

Wioletta Zwara

Redaktor Główny *Editor in chief*

Barbara Ptaszyńska

Sekretarz *Secretary*

Małgorzata Rybak

Autorzy opracowania ***Authors of the publication***

Małgorzata Rybak

— Kujawsko-Pomorski Ośrodek Badań Regionalnych — *Kujawsko-Pomorski Regional Survey Centre*

Autorzy części Analiza syntetycznych mierników poziomu życia w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2013 r. ***Authors of the part Analysis of the synthetic measures of level of living of population in kujawsko-pomorskie on the background of other voivodships in 2013***

dr Wiesława Gierańczyk, Marta Kobyłecka

— Referat Analiz i Badań Regionalnych — *Regional Analysis and Surveys Department*

Autorzy części Charakterystyki warunków życia w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. ***Authors of the part Characteristics of living conditions in kujawsko-pomorskie voivodship in 2013***

Paulina Goldiszewicz–Cyl, Małgorzata Górka, Karolina Hunker, Kamila Iwanek, Dariusz Klamecki, Agnieszka Krautforst-Kłoszewska, Ewa Liminowicz, Bożena Małecka, Magdalena Miśko, Anna Nakielska, Paulina Olbryś

— Kujawsko-Pomorski Ośrodek Badań Regionalnych — *Kujawsko-Pomorski Regional Survey Centre*

Bożena Białasik, Marek Leszczyński, Dorota Malicka, Krystyna Strąk

— Ośrodek Badań i Analiz Rynku Pracy — *Surveys and Analysis of Labour Market Centre*

Piotr Kacprowicz

— Wydział Badań Ankietowych — *Enquiry Surveys Division*

Agnieszka Ratajska, Irena Rybaniec

— Wydział Rejestrów — *Register Division*

Redakcja merytoryczna i techniczna, korekta, skład i grafika komputerowa ***Editorial and technical supervision, proof-reading, computer graphics***

Agnieszka Krautforst-Kłoszewska, Rafał Lis, Jacek Pruski, Małgorzata Rybak

— Kujawsko-Pomorski Ośrodek Badań Regionalnych — *Kujawsko-Pomorski Regional Survey Centre*

Zdjęcie na okładce ***Cover picture***

Agnieszka Krautforst-Kłoszewska

Przy publikowaniu danych US prosimy o podanie źródła

When publishing SO data please indicate source

Publikacja dostępna również na CD-ROM

Publication also available on CD-ROM

ISSN 1896-804X

Urząd Statystyczny w Bydgoszczy ul. Konarskiego 1-3, 85-066 Bydgoszcz,
tel. 52 3669-390, fax 52 3669-356; internet – http://bydgoszcz.stat.gov.pl
e-mail: SekretariatUSBDG@stat.gov.pl

Przedmowa

Przekazuję Państwu trzecią edycję publikacji *Warunki życia w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r.* dostępną w wersji papierowej oraz elektronicznej. W związku z zastosowaniem analogicznego do poprzedniej edycji układu publikacji, Czytelnik będzie miał możliwość dokonania analizy porównawczej zmian dotyczących warunków życia, sytuacji bytowej i materialnej mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego.

Niniejsze opracowanie poświęcone zostało opisowi czynników charakteryzujących poziom życia mieszkańców Regionu, które zostały pogrupowane w pięć rozdziałów, tj. potencjał demograficzny, poziom rozwoju ekonomicznego, infrastruktura społeczna, infrastruktura techniczna oraz środowisko naturalne. W publikacji zamieszczono tablice przeglądowe prezentujące sytuację województwa kujawsko-pomorskiego na tle Polski i pozostałych województw. Część opisową rozpoczyna analiza syntetycznych mierników poziomu życia w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2013 r. Jako rozdział wprowadzający, stanowiący punkt wyjścia do oceny warunków życia, zamieszczony został opis sytuacji demograficznej w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. Każdy z kolejnych rozdziałów zawiera część analityczno-opisową, wzbogaconą o tablice z danymi za lata 2005, 2010–2013 oraz wykresy.

W celu umożliwienia właściwej interpretacji prezentowanych informacji zachęcam do zapoznania się z treścią uwag metodycznych, które obejmują źródła i zakres danych statystycznych, sposoby prezentacji, stosowane klasyfikacje i grupowania oraz definicje najważniejszych pojęć znajdujących się w opracowaniu.

Oddając do rąk Państwa niniejsze opracowanie wyrażam nadzieję, iż zebrany w tym opracowaniu materiał statystyczny stanie się źródłem do poszerzania wiedzy o standardzie życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. i służyć może do dalszej diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej Regionu oraz monitorowania zachodzących zmian. Zachęcam do zgłaszania uwag i sugestii, które pozwolą udoskonalić kolejne edycje opracowania.

Zapraszam Państwa do współpracy z Urzędem Statystycznym w Bydgoszczy w obszarze działań publikacyjnych oraz działań o charakterze analityczno-badawczym, których realizacja ma na celu w najszerszym zakresie odpowiadać na potrzeby Użytkowników informacji statystycznych.

Dyrektor
Urzędu Statystycznego

W. Zwara

Wioletta Zwara

Bydgoszcz, grudzień 2014 r.

Preface

I present the third edition of publication entitled Living conditions in kujawsko--pomorskie voivodship in 2013 available in paper format and electronic format. In connection with similar arrangement of publication to the previous edition, the Reader will be able to make a comparative analysis of changes in the living conditions and material living conditions of the inhabitants of the Kujawsko-Pomorskie.

This elaboration is dedicated to the description of the factors characterizing the standard living of the Region, which have been grouped into five chapters, ie. demographic potential, the level of economic development, social infrastructure, technical infrastructure and the environment. The publication contains review tables presenting the situation of kujawsko-pomorskie voivodship on a background of Polish and other voivodships. The descriptive part presents an analysis of synthetic indicators of standards living in the Kujawsko-Pomorskie compared to other voivodships in 2013. As an introductory chapter, which is the starting point for assessing quality of life, there is a description of the demographic situation of kujawsko-pomorskie voivodship in 2013. Each of the following chapters contain an analytical and descriptive part, enriched with tables of data for the years 2005, 2010–2013, and graphs.

In order to enable a proper interpretation of the presented information I encourage you to read the content of the methodological notes which include sources and range of statistical data and presentations and used classifications and groupings as well as definitions of the most important concepts contained in the publication.

Presenting this elaboration, I hope that the statistical material collected in it will become a source to widening the knowledge of standards living of population in kujawsko-pomorskie voivodship in 2013 and can be used for subsequent diagnosis of the socio-economic situation of the Region and monitoring of the further changes. I encourage you to forward any comments and suggestions, it will allow to improve the following editions of publications.

I invite you to cooperation with the Statistical Office in Bydgoszcz in the field of publication and analytical and research activities whose objective is to achieve the fullest extent respond to the needs users of statistical information.

Director
of the Statistical Office

Wioletta Zwara

Bydgoszcz, December 2014

SPIS TREŚCI

CONTENTS

		Str. *Page*
Przedmowa	***Preface***	3–4
Uwagi metodologiczne	***Methodological notes***	9
Pojęcia i definicje	*Terms and definitions*	9
Metody badania	*Methods of survey*	26
CZĘŚĆ I – Analiza syntetycznych mierników poziomu życia w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2013 r.	***PART I – Analysis of the synthetic measures of level of living of population in kujawsko-pomorskie on the background of other voivodship in 2013***	
Wprowadzenie	*Introduction*	32
Poziom rozwoju ekonomicznego	*Level of economic development*	41
Infrastruktura społeczna	*Social infrastructure*	58
Infrastruktura techniczna	*Technical infrastructure*	73
Uwarunkowania środowiska naturalnego	*Conditions of natural environment*	81
CZĘŚĆ II – Charakterystyka społeczno-gospodarcza województwa kujawsko-pomorskiego w 2013 r.	***PART II – Characteristic of living conditions in kujawsko-pomorskie voivodship in 2013***	
Potencjał demograficzny	*Demographic potential*	35
Poziom rozwoju ekonomicznego	*Level of economic development*	41
Infrastruktura społeczna	*Social infrastructure*	58
Infrastruktura techniczna	*Technical infrastructure*	73
Ochrona środowiska	*Environmental protection*	81

SPIS TABLIC

LIST OF TABLES

		Tabl. *Tables*	Str. *Page*
Mierniki syntetyczne poziomu życia ludności według grup potrzeb i województw w 2013 r.	*Synthetic measures of level of living of population by need groups and voivodships in 2013*	1	33
Wybrane dane o województwie kujawsko-pomorskim na tle kraju w 2013 r.	*Selected data on kujawsko-pomorskie voivodship on the background of the country in 2013*	2	36
Ważniejsze dane o województwach w 2013 r.	*Major data by voivodship in 2013*	3	41
Przeciętne dalsze trwanie życia w 2013 r.	*Live expectancy*	1(4)	44
Ludność, ruch naturalny i migracje	*Population, vital statistics and migration*	2(5)	47

		Tabl. *Tables*	Str. *Page*
Bezrobotni zarejestrowani będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy w 2013 r.	*Registered unemployed persons with the a specific situation on the labour market in 2013*	1(6)	53
Dynamika przeciętnych wynagrodzeń, emerytur i rent, dochodów i wydatków w gospodarstwach domowych oraz cen towarów i usług konsumpcyjnych w województwie kujawsko-pomorskim na tle kraju	*Dynamics of average wages and salaries, retirement pay and pensions, incomes and expenditures of households and prices of consumer goods and services in kujawsko-pomorskie voivodship on the background of the country*	2(7)	56
Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON	*Entities of the national economy registered in the REGON register*	3(8)	60
Dynamika rachunków regionalnych	*Dynamics of regional accounts*	4(9)	61
Rynek pracy	*Labour market*	5(10)	62
Dochody ludności	*Income of population*	6(11)	64
Gospodarstwa domowe	*Households*	7(12)	65
Ceny	*Prices*	8(13)	66
Finanse publiczne	*Public finance*	9(14)	69
Rachunki regionalne	*Regional accounts*	10(15)	69
Wychowanie przedszkolne w roku szkolnym 2013/12	*Pre-primary education in the 2013/12 school year*	1(16)	74
Domy i ośrodki kultury, kluby, świetlice	*Cultural centres and establishments, clubs and community centres*	2(17)	80
Kluby sportowe	*Sports clubs*	3(18)	82
Edukacja i wychowanie	*Education*	4(19)	83
Ochrona zdrowia i pomoc społeczna	*Health care and social welfare*	5(20)	85
Kultura. Abonenci radiowi i telewizyjni. Baza noclegowa	*Culture. Radio and television subscribers. Accommodation facilities*	6(21)	86
Mieszkania wyposażone w instalacje	*Dwellings fitted with installations*	1(22)	92
Dodatki mieszkaniowe	*Housing allowances*	2(23)	93
Zaległości w opłatach za mieszkanie	*Overdue rent payments*	3(24)	94
Infrastruktura komunalna i mieszkania	*Municipal infrastructure and dwellings*	4(25)	96
Transport, komunikacja miejska i łączność	*Transport, urban transport and communications*	5(26)	98
Środowisko naturalne	*Natural environment*	1(27)	98

SPIS MAP I WYKRESÓW / *LIST OF MAPS AND GRAPHS*

		Nr *No*	Str. *Page*
Mierniki syntetyczne poziomu życia ludności według grup potrzeb i województw w 2013 r.	*Synthetic measures of level of living of population by need groups and voivodships in 2013*	1	34
Rozkład mierników syntetycznych według grup potrzeb i województw w 2013 r.	*Schedule of synthetic measures by need groups in voivodships in 2013*	2	35
Dynamika liczby ludności miast i wsi	*Dynamics of number of urban and rural population*	3	49
Starzenie się ludności	*The aging of the population*	4	49
Przeciętne trwanie życia	*Live expectancy*	5	49
Ruch naturalny ludności	*Vital statistics of population*	6	50
Migracje ludności w 2013 r.	*Migration of population in 2013*	7	50
Struktura zgonów według przyczyn w 2013 r.	*Structure of deaths by causes in 2013*	8	50
Rozwój ekonomiczny (M_{re}) według województw w 2013 r.	*Economic development (M_{re}) by voivodships in 2013*	9	70
Odchylenia przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń brutto w wybranych sekcjach (PKD 2007) od przeciętnego wynagrodzenia w województwie w 2013 r.	*Deviations of average monthly gross wages and salaries in selected sections (PKD 2007) from the average wages and salaries in voivodship in 2013*	10	70
Aktywność ekonomiczna ludności	*Economic activity of population*	11	71
Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych	*Price indices of consumer goods and services*	12	71
Struktura przeciętnych miesięcznych dochodów i wydatków na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2013 r.	*Structure of average monthly incomes and expenditures of households per capita in 2013*	13	71
Infrastruktura społeczna (M_{is}) według województw w 2013 r.	*Social infrastructure (M_{is}) by voivodship in 2013*	14	88
Poziom wykształcenia ludności w wieku 15 lat i więcej według BAEL	*Educational level of population aged 15 and more by LFS*	15	88
Współczynnik skolaryzacji netto w 2013 r.	*Net education ratio in 2013*	16	88
Łóżka i leczeni na 1 łóżko na oddziałach szpitalnych w 2013 r.	*Beds and in-patients per bed in hospital wards in 2013*	17	89
Świadczenia pomocy społecznej	*Social assistance benefits*	18	89
Wybrane wskaźniki dotyczące kultury na 1000 ludności	*Selected indicators on culture per 1000 population*	19	89

		Nr *No*	Str. *Page*
Poziom rozwoju infrastruktury technicznej według województw w 2013 r.	*The level of development of the technical infrastructure by voivodships in 2013*	20	91
Zużycie w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca	*Consumption in households per capita*	21	91
Zasoby mieszkaniowe według stosunków własnościowych w 2013 r.	*Dwelling stocks by ownership relations in 2013*	22	91
Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności	*Dwelling completed per 1000 population*	23	92
Struktura samochodów osobowych zarejestrowanych według grup wieku w 2013 r.	*Structure of registered passenger cars by age groups in 2013*	24	92
Uwarunkowania środowiska naturalnego ($M_{śr}$) według województw w 2013 r.	*Environmental circumstances* ($M_{śr}$) *by voivodships in 2013*	25	100
Struktura powierzchni geodezyjnej według kierunków wykorzystania w 2014 r.	*Structure of geodesic area by derections of use in 2014*	26	100
Ludność korzystająca z sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej w 2013 r. w % ogółu ludności	*Population using water-line, sewerage and gasline system in 2013 in % of total population*	27	100
Struktura zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych w 2013 r.	*Structure of air pollutants from plants especially noxious in 2013*	28	101
Struktura powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionej w 2013 r.	*Structure of legally protected areas possessing unique environmental value in 2013*	29	101
Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska i gospodarce wodnej w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2013 r.	*Outlays on fixed assets in environmental protection and water management per 1 capita in 2013*	30	101

Uwagi metodyczne

Pojęcia i definicje

1. Dane dotyczące ludności opracowano na podstawie:

1) bilansów stanu i struktury ludności na terenie gminy. Bilanse ludności sporządzane są dla okresów międzyspisowych w oparciu o wyniki ostatniego spisu powszechnego, przy uwzględnieniu:
   a) zmian w danym okresie spowodowanych ruchem naturalnym (urodzenia, zgony) i migracjami ludności (zameldowania i wymeldowania na pobyt stały z innych gmin i z zagranicy), a także przesunięciami adresowymi ludności z tytułu zmian administracyjnych,
   b) różnicy między liczbą osób zameldowanych na pobyt czasowy ponad 3 miesiące (do 2005 r. – ponad 2 miesiące) na terenie gminy a liczbą osób czasowo nieobecnych, uzyskiwanej z cyklicznie przeprowadzanych badań, która stanowi jednocześnie różnicę między liczbą osób zameldowanych na pobyt stały w gminie a liczbą osób faktycznie mieszkających na terenie gminy;
2) rejestrów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji – o migracjach wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały (od 2006 r. źródłem tych danych jest rejestr PESEL – Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności);
3) sprawozdawczości urzędów stanu cywilnego – o zarejestrowanych małżeństwach, urodzeniach i zgonach;
4) sprawozdawczości sądów – o prawomocnie orzeczonych rozwodach.

2. **Dane o ludności**, a także współczynniki demograficzne oraz przeliczenia na 1 mieszkańca (1000 ludności itp.) opracowano przy przyjęciu liczby ludności zbilansowanej:

- dla 2005 r. – w oparciu o wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2002 (według każdorazowego podział administracyjny),
- od 2010 r. – w oparciu o wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011 (dla lat 2010 i 2011 zastosowano podział administracyjny z dnia 31 XII 2011 r.).

3. Przez ludność **w wieku produkcyjnym** rozumie się ludność w wieku zdolności do pracy. Dla mężczyzn przyjęto wiek 18–64 lata, dla kobiet 18–59 lat. Wśród ludności w wieku produkcyjnym wyróżnia się ludność w wieku mobilnym, tj. w wieku 18–44 lata i niemobilnym, tj. mężczyźni — 45–64 lata, kobiety — 45–59 lat.

Przez ludność **w wieku nieprodukcyjnym** rozumie się ludność **w wieku przedprodukcyjnym**, tj. do 17 lat oraz ludność **w wieku poprodukcyjnym**, tj. mężczyźni — 65 lat i więcej, kobiety — 60 lat i więcej.

4. Współczynnik obciążenia ekonomicznego jest to liczba ludności w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym.

5. Współczynnik feminizacji jest to przeciętna liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn.

6. Dane o **ruchu naturalnym ludności** w podziale terytorialnym opracowano w następujący sposób: małżeństwa – według miejsca zameldowania męża przed ślubem, a jeśli mąż mieszkał na stałe za granicą – według miejsca zameldowania żony w Polsce przed zawarciem związku małżeńskiego; rozwody i separacje – według miejsca zamieszkania osoby wnoszącej powództwo; urodzenia – według miejsca zameldowania na pobyt stały matki noworodka; zgony – według miejsca zameldowania na pobyt stały osoby zmarłej.

Przyrost naturalny ludności stanowi różnicę między liczbą urodzeń żywych i zgonów w danym okresie.

Dane o urodzeniach i zgonach (w tym zgonach niemowląt) prezentowane są zgodnie z kryteriami definicji urodzenia i zgonu noworodka rekomendowanej przez Światową Organizację Zdrowia.

Przez **niemowlęta** rozumie się dzieci w wieku poniżej 1 roku.

7. Płodność kobiet mierzy się współczynnikiem obliczonym jako iloraz liczby urodzeń żywych i liczby kobiet w wieku rozrodczym (15–49 lat). Urodzenia z matek w wieku poniżej 15 lat zalicza się do grupy 15–19 lat; urodzenia z matek w wieku 50 lat i więcej zalicza się do grupy 45–49 lat.

8. Dane o **migracjach** ludności opracowano na podstawie informacji o zameldowaniach na pobyt stały. Informacje te nie uwzględniają zmian adresu w obrębie tej samej gminy (miasta), z wyjątkiem gmin miejsko-wiejskich, dla których został zachowany podział na tereny miejskie i wiejskie.

Napływ ludności obejmuje nowe zameldowania na pobyt stały, odpływ – wymeldowania ze stałego miejsca zamieszkania.

9. Współczynniki dotyczące ruchu naturalnego i migracji ludności w podziale terytorialnym obliczono jako iloraz liczby faktów określonego rodzaju i liczby ludności według stanu w dniu 30 VI.

10. Liczbę ludności na 1 km^2 w przekroju jednostek podziału terytorialnego obliczono, w celu uzyskania dokładniejszego wyniku, na podstawie danych o powierzchni wyrażonej w hektarach.

11. Przeciętne dalsze trwanie życia wyraża średnią liczbę lat, jaką ma jeszcze do przeżycia osoba w wieku „x” lat, przy założeniu stałego poziomu umieralności z okresu, dla którego opracowano tablice trwania życia.

12. Dane o aktywności ekonomicznej ludności pochodzą z reprezentacyjnego **Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)**, przeprowadzanego w cyklu kwartalnym metodą obserwacji ciągłej. Badaniem objęte są **osoby w wieku 15 lat i więcej**, będące członkami gospodarstw domowych w wylosowanych mieszkaniach, z wyjątkiem osób nieobecnych 12 miesięcy i więcej, jeżeli ich nieobecność nie wynikała z charakteru wykonywanej pracy (do II kw. 2012 r. powyżej 3 miesięcy).

Od 2010 r. wyniki BAEL uogólniane są na podstawie bilansów ludności opracowanych przy wykorzystaniu wyników Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011, w związku z czym nie są w pełni porównywalne z danymi z lat poprzednich.

Podstawowe kryterium podziału na aktywnych i biernych zawodowo stanowi praca, tzn. fakt wykonywania, posiadania bądź poszukiwania pracy.

Do **aktywnych zawodowo** zaliczono osoby pracujące i bezrobotne:

a) **do pracujących** zaliczono osoby, które w badanym tygodniu:
   - wykonywały, przez co najmniej 1 godzinę, pracę przynoszącą zarobek lub dochód albo pomagały (bez wynagrodzenia) w prowadzeniu rodzinnego gospodarstwa w rolnictwie lub rodzinnej działalności gospodarczej poza rolnictwem,
   - formalnie miały pracę, ale jej nie wykonywały (np. z powodu choroby, urlopu, przerwy w działalności zakładu, trudnych warunków atmosferycznych), jeżeli przerwa w pracy wynosiła mniej niż 3 miesiące; ponadto w BAEL przyjmuje się, że jeżeli przerwa w pracy wynosiła ponad 3 miesiące, dodatkowym kryterium od 2006 r. w przypadku pracowników najemnych (zatrudnieni na podstawie stosunku pracy oraz osoby wykonujące pracę nakładczą) był fakt otrzymywania co najmniej 50% dotychczasowego wynagrodzenia;

b) za **bezrobotne** uznano osoby w wieku 15–74 lat, które spełniały jednocześnie trzy warunki:
   - w okresie badanego tygodnia nie były osobami pracującymi,
   - w ciągu 4 tygodni (wliczając jako ostatni tydzień badany) aktywnie poszukiwały pracy,
   - były gotowe podjąć pracę w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu badanym.

Do bezrobotnych zaliczono także osoby, które znalazły pracę i oczekiwały na jej rozpoczęcie w okresie 3 miesięcy oraz były gotowe tę pracę podjąć.

Do **biernych zawodowo** zaliczono osoby, które nie zostały zakwalifikowane jako pracujące lub bezrobotne.

Współczynnik aktywności zawodowej jest to procentowy udział aktywnych zawodowo w liczbie ludności (w wieku 15 lat i więcej) ogółem oraz danej grupy.

Wskaźnik zatrudnienia jest to procentowy udział pracujących w liczbie ludności (w wieku 15 lat i więcej) ogółem oraz danej grupy.

Stopa bezrobocia jest to procentowy udział bezrobotnych w liczbie ludności aktywnej zawodowo ogółem oraz danej grupy.

13. Dane o **pracujących** opracowano na podstawie sprawozdawczości oraz szacunków (m.in. w zakresie gospodarstw indywidualnych w rolnictwie). Dane dotyczą osób wykonujących pracę przynoszącą im zarobek lub dochód. Nie ujęto pracujących w jednostkach budżetowych resortów spraw wewnętrznych i obrony narodowej.

Do pracujących według faktycznego miejsca pracy zalicza się:

a) osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy (umowa o pracę, powołanie, mianowanie, wybór lub stosunek służbowy);
b) pracodawców i pracujących na własny rachunek;
c) osoby wykonujące pracę nakładczą;
d) agentów (łącznie z pomagającymi członkami ich rodzin oraz osobami zatrudnionymi przez agentów);
e) członków spółdzielni produkcji rolniczej (rolniczych spółdzielni produkcyjnych i spółdzielni powstałych na ich bazie oraz spółdzielni kółek rolniczych);
f) duchownych pełniących obowiązki duszpasterskie.

14. Dane o **bezrobotnych zarejestrowanych** obejmują osoby, które zgodnie z ustawą z dnia 20 IV 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, obowiązującą od 1 VI 2004 r. (jednolity tekst Dz. U. z 2013 poz. 674, z późniejszymi zmianami), określone są jako bezrobotne.

Pod pojęciem **bezrobotnego** należy rozumieć osobę, która ukończyła 18 lat i nie osiągnęła wieku emerytalnego, jest osobą niezatrudnioną i niewykonującą innej pracy zarobkowej, zdolną i gotową do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy (bądź jeśli jest osobą niepełnosprawną – zdolną i gotową do podjęcia zatrudnienia co najmniej w połowie tego wymiaru czasu pracy), nieuczącą się w szkole, z wyjątkiem szkół dla dorosłych (lub przystępującą do egzaminu eksternistycznego z zakresu tej szkoły) lub szkół wyższych w systemie studiów niestacjonarnych, zarejestrowaną we właściwym dla miejsca zameldowania (stałego lub czasowego) powiatowym urzędzie pracy oraz poszukującą zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, z dodatkowymi wyłączeniami dotyczącymi źródeł dochodów, zapisanymi w ustawie.

Stopę bezrobocia rejestrowanego obliczono jako stosunek liczby bezrobotnych zarejestrowanych do liczby cywilnej ludności aktywnej zawodowo, tj. bez osób odbywających czynną służbę wojskową oraz pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

15. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie (nominalne) przypadające na 1 zatrudnionego obliczono przyjmując:

- wynagrodzenia osobowe, bez wynagrodzeń osób wykonujących pracę nakładczą oraz uczniów, a także osób zatrudnionych za granicą,
- wypłaty z tytułu udziału w zysku i w nadwyżce bilansowej w spółdzielniach,
- dodatkowe wynagrodzenia roczne dla pracowników jednostek sfery budżetowej,

– honoraria wypłacone niektórym grupom pracowników za prace wynikające z umowy o pracę, np. dziennikarzom, realizatorom filmów, programów radiowych i telewizyjnych.

Dane o przeciętnych wynagrodzeniach dotyczą osób pełnozatrudnionych oraz niepełnozatrudnionych w przeliczeniu na pełnozatrudnionych.

Dane o wynagrodzeniach podaje się w ujęciu brutto, tj. łącznie z zaliczkami na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych oraz ze składkami na obowiązkowe ubezpieczenia społeczne (emerytalne, rentowe i chorobowe) płaconymi przez ubezpieczonego pracownika, wprowadzonymi ustawą z dnia 13 X 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. nr 137, poz. 887 z późniejszymi zmianami).

16. Informacje o **świadczeniach emerytalnych i rentowych** (poza rolnikami indywidualnymi) dotyczą świadczeń wypłacanych w ramach pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych — ze środków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych i budżetu państwa — w ramach odrębnego rozdziału wydatków budżetu państwa i dotacji celowej (do 2006 r. w ramach dotacji celowej) oraz od 2009 r. ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych — OFE.

Informacje o **świadczeniach emerytalnych i rentowych rolników indywidualnych** dotyczą świadczeń wypłacanych przez Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego ze środków Funduszu Emerytalno-Rentowego i budżetu państwa w ramach odrębnego rozdziału wydatków budżetu państwa i dotacji celowej (do 2006 r. w ramach dotacji celowej), a także ze środków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz budżetu państwa (renty kombatanckie i socjalne), w przypadku gdy rolnicy posiadają uprawnienia do łącznego pobierania świadczeń z tych środków.

Dane dotyczące **przeciętnej miesięcznej emerytury i renty** obliczono dzieląc ogólną kwotę świadczeń przez odpowiadającą im liczbę świadczeniobiorców.

Dane o świadczeniach podaje się w ujęciu brutto, tj. łącznie z zaliczkami na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych.

17. Podstawowym źródłem informacji o warunkach bytu ludności, tj. poziomie i strukturze dochodu rozporządzalnego, wydatków, spożycia oraz wyposażeniu gospodarstw domowych w przedmioty trwałego użytkowania, jest reprezentacyjne badanie **budżetów gospodarstw domowych.** Badaniem objęte są wszystkie gospodarstwa domowe, z wyjątkiem zamieszkujących obiekty zbiorowego zakwaterowania oraz gospodarstw członków korpusu dyplomatycznego państw obcych. Gospodarstwa domowe obywateli obcego państwa zamieszkujących w Polsce stale lub przez dłuższy czas i posługujących się językiem polskim biorą udział w badaniu. Wyniki badania oparte są na oświadczeniach osób biorących udział w badaniu budżetów gospodarstw domowych. W celu zachowania relacji między strukturą badanej zbiorowości a strukturą społeczno-demograficzną zbiorowości generalnej, wyniki z badania budże-

tów gospodarstw domowych za 2013 r. przeważone zostały danymi o strukturze gospodarstw domowych według liczby osób i miejsca zamieszkania pochodzącymi z Narodowego Spisu Ludności i Mieszkań 2011.

Dochód rozporządzalny jest to suma bieżących dochodów gospodarstwa domowego z poszczególnych źródeł pomniejszona o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych płacone przez płatnika w imieniu podatnika (od dochodów z pracy najemnej oraz od niektórych świadczeń z ubezpieczenia społecznego i z pozostałych świadczeń społecznych), o podatki od dochodów i własności płacone przez osoby pracujące na własny rachunek, w tym przedstawicieli wolnych zawodów i osób użytkujących gospodarstwo indywidualne w rolnictwie oraz o składniki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. W skład dochodu rozporządzalnego wchodzą dochody pieniężne i niepieniężne, w tym spożycie naturalne (towary i usługi konsumpcyjne pobrane na potrzeby gospodarstwa domowego z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie bądź działalności gospodarczej na własny rachunek) oraz towary i usługi otrzymane nieodpłatnie. Przeznaczony jest na wydatki oraz przyrost oszczędności.

Dochód do dyspozycji jest to dochód rozporządzalny pomniejszony o pozostałe wydatki; przeznaczony jest na wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz przyrost oszczędności.

Wydatki obejmują wydatki na towary i usługi konsumpcyjne oraz pozostałe wydatki.

Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne przeznaczone są na zaspokojenie potrzeb gospodarstwa domowego. Obejmują wydatki na towary i usługi zakupione za gotówkę (również przy użyciu karty płatniczej lub kredytowej) i na kredyt, wartość artykułów otrzymanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego. Towary konsumpcyjne obejmują dobra nietrwałego użytkowania (np. żywność, napoje, artykuły farmaceutyczne), półtrwałego użytkowania (np. odzież, książki, zabawki) i trwałego użytkowania (np. samochody, pralki, lodówki, telewizory). Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne za 2005 r. nie uwzględniają funduszu remontowego, który został zaklasyfikowany do rozchodów kapitałowych.

Pozostałe wydatki obejmują m.in. kwoty przekazane innym gospodarstwom domowym i instytucjom niekomercyjnym, w tym dary, koszty zakwaterowania młodzieży i studentów uczących się poza domem, alimenty od osób prywatnych, niektóre podatki, np.: od nieruchomości, od spadków i darowizn, od dochodów z własności, z wynajmu i sprzedaży nieruchomości oraz straty pieniężne.

Wydatki na towary i usługi konsumpcyjne zagregowano zgodnie z Klasyfikacją Spożycia Indywidualnego według Celu do Badania Budżetów Gospodarstw Domowych (COICOP/HBS).

18. Spożycie artykułów żywnościowych w gospodarstwach domowych obejmuje artykuły zakupione za gotówkę (również przy użyciu karty płatniczej lub kredytowej) i na kredyt, otrzymane nieodpłatnie oraz pobrane z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie bądź z prowa-

dzonej działalności gospodarczej na własny rachunek (spożycie naturalne); bez spożycia w placówkach gastronomicznych.

19. Podstawę do opracowania **wskaźników cen towarów i usług konsumpcyjnych** stanowi obserwacja cen reprezentantów towarów i usług. Wskaźniki cen obliczono przy przyjęciu systemu wag opracowanego na podstawie struktury wydatków (bez spożycia naturalnego) poszczególnych grup gospodarstw domowych na zakup towarów i usług konsumpcyjnych z roku poprzedzającego rok badany, uzyskanej z badania budżetów gospodarstw domowych. Grupowania towarów i usług konsumpcyjnych dokonano na podstawie Klasyfikacji Spożycia Indywidualnego według Celu zaadaptowanej na potrzeby zharmonizowanych wskaźników cen konsumpcyjnych (COICOP/HICP).

20. Źródłem informacji o **cenach detalicznych** prezentowanych towarów i usług były notowania cen prowadzone przez ankieterów w wybranych punktach sprzedaży, w wytypowanych rejonach badania cen. Ceny towarów i usług notowane były raz w miesiącu, z wyjątkiem owoców i warzyw, w zakresie których notowania cen prowadzone były dwa razy w miesiącu. Ceny roczne obliczono jako średnie arytmetyczne przeciętnych cen w poszczególnych miesiącach, z wyjątkiem rocznych cen ziemniaków, które obliczono przy zastosowaniu współczynników wyrażających udział zakupów dokonywanych przez ludność w poszczególnych miesiącach roku.

21. Dane o **ochronie zdrowia** – jeśli nie zaznaczono inaczej – podaje się łącznie z danymi o placówkach podległych resortom obrony narodowej i spraw wewnętrznych oraz Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego; z wyłączeniem ochrony zdrowia w zakładach karnych.

22. Dane o **pracownikach medycznych** dotyczą pracujących w: placówkach wykonujących działalność leczniczą, praktykach zawodowych, aptekach oraz domach pomocy społecznej, żłobkach i klubach dziecięcych. Dane dotyczą pracujących bezpośrednio z pacjentem, tj. bez osób, dla których głównym miejscem pracy jest uczelnia, jednostka administracji państwowej, samorządu terytorialnego lub NFZ.

Dane obejmują osoby pracujące w wymiarze pełnego etatu, w wymiarze godzin przekraczającym pełny etat oraz w niepełnym wymiarze godzin w stosunku do czasu pracy określonego obowiązującymi przepisami dla danego rodzaju pracy, w przypadku jeśli ta praca ma dla nich charakter podstawowy, łącznie z osobami odbywającymi staż. Osoby te niezależnie od wymiaru czasu pracy są liczone raz.

23. Ustawa z dnia 15 IV 2011 r. o działalności leczniczej (Dz. U. Nr 112 poz. 654), z późniejszymi zmianami, która zastąpiła ustawę o zakładach opieki zdrowotnej – określa m.in. zasady wykonywania działalności leczniczej oraz zasady funkcjonowania placówek leczniczych.

Prezentowane dane dotyczą placówek (do 2011 r. – zakłady opieki zdrowotnej) wykonujących działalność leczniczą w zakresie:

a) ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (przychodnie łącznie z ośrodkami zdrowia, poradniami, ambulatoriami i izbami chorych oraz zakładami badań diagnostycznych i medycznymi laboratoriami diagnostycznymi),
b) stacjonarnej opieki zdrowotnej (szpitale ogólne).

Na mocy wymienionej ustawy działalność lecznicza może być też wykonywana przez praktyki zawodowe (indywidualne lub grupowe) – lekarzy, lekarzy dentystów oraz pielęgniarek lub położnych (do 2011 r. regulowane odrębnymi ustawami).

24. Porady udzielone przez lekarzy i lekarzy dentystów podano łącznie z badaniami profilaktycznymi oraz z poradami lekarskimi udzielonymi w izbach przyjęć szpitali ogólnych i orzeczeniami wojskowych komisji lekarskich.

25. Dane o **szpitalach** obejmują placówki medyczne, które do 2011 r. były traktowane jako filie.

Dane o **łóżkach** w placówkach stacjonarnej opieki zdrowotnej dotyczą łóżek znajdujących się stale w salach dla chorych, zajętych przez chorych lub przygotowanych na ich przyjęcie. Dane o łóżkach w szpitalach ogólnych nie obejmują miejsc dziennych na oddziałach szpitalnych oraz do 2007 r. miejsc (łóżek i inkubatorów) dla noworodków.

Do oddziałów chirurgicznych zaliczono: chirurgię ogólną, dziecięcą, urazowo-ortopedyczną, szczękową, neurochirurgię, kardiochirurgię, urologię oraz inne o charakterze chirurgicznym; do oddziałów chorób wewnętrznych — oddziały kardiologiczne; do oddziałów zakaźnych — oddziały obserwacyjno-zakaźne; do oddziałów gruźlicy i chorób płuc — oddziały pulmonologiczne; do oddziałów psychiatrycznych — oddziały leczenia uzależnień.

26. Zakłady opiekuńczo-lecznicze i **zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze** udzielają całodobowych świadczeń zdrowotnych w zakresie pielęgnacji i rehabilitacji osób niewymagających hospitalizacji oraz zapewniają im produkty lecznicze i wyroby medyczne.

27. Lecznictwo uzdrowiskowe obejmuje szpitale i sanatoria działające na obszarze uzdrowiska wykorzystujące w leczeniu, rehabilitacji i profilaktyce przede wszystkim właściwości naturalnych surowców leczniczych oraz właściwości lecznicze klimatu na terenach, na których są położone.

28. Zgodnie z ustawą z dnia 4 II 2011 r. o **opiece nad dziećmi do lat 3** (Dz.U. Nr 45, poz. 235) opieka może być organizowana w formie żłobka, klubu dziecięcego, sprawowana przez dziennego opiekuna oraz nianię. Przed wejściem w życie ww. ustawy żłobki działały na podstawie ustawy z dnia 30 VIII 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej.

29. Dane o **aptekach ogólnodostępnych** nie obejmują aptek działających w strukturze i na potrzeby szpitali.

Punkty apteczne są to ogólnodostępne punkty sprzedaży leków gotowych, których asortyment jest ściśle określony i są głównie usytuowane na terenach wiejskich.

30. Dane o **domach i zakładach pomocy społecznej** dotyczą placówek, dla których organami prowadzącymi są: jednostki samorządu terytorialnego, stowarzyszenia, organizacje społeczne, kościoły i związki wyznaniowe, fundacje, osoby fizyczne i prawne.

31. Dane o **świadczeniach pomocy społecznej** prezentuje zgodnie z ustawą o pomocy społecznej z dnia 12 III 2004 r.

Zasiłek stały przysługuje osobie całkowicie niezdolnej do pracy z powodu wieku lub niepełnosprawności.

Zasiłek okresowy przysługuje osobie lub rodzinie ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego.

Zasiłek celowy przyznawany jest w celu m.in.: zaspokojenia niezbędnej potrzeby bytowej, pokrycia części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne, pokrycia kosztów pogrzebu. Może być przyznany osobie lub rodzinie, które poniosły straty w wyniku zdarzenia losowego, klęski żywiołowej lub ekologicznej.

32. System **edukacji** w Polsce funkcjonuje zgodnie z ustawą z dnia 7 IX 1991 r. o systemie oświaty (tekst jednolity Dz. U. 2004 Nr 256, poz. 2572, z późniejszymi zmianami) oraz ustawą z dnia 27 VII 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. Nr 164, poz. 1365) z późniejszymi zmianami.

33. Prezentowane dane dotyczą wychowania przedszkolnego, szkół dla dzieci i młodzieży oraz policealnych.

Dane dotyczące szkół dla dzieci i młodzieży – jeśli nie zaznaczono inaczej – podaje się łącznie ze szkołami specjalnymi. Dane dotyczące szkół policealnych podaje się łącznie ze szkołami dla dorosłych.

Dane obejmują szkoły i placówki prowadzone przez jednostki administracji centralnej (rządowej), jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty i województwa) oraz inne osoby prawne i fizyczne.

34. Specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz **specjalne ośrodki wychowawcze** są to placówki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej w wieku 3 lat i więcej, które z racji niepełnosprawności nie mogą uczęszczać do przedszkola lub szkoły.

Młodzieżowe ośrodki wychowawcze przeznaczone są dla młodzieży niedostosowanej społecznie. Zadaniem ośrodków jest eliminowanie przyczyn i przejawów niedostosowania społecznego oraz przygotowanie wychowanków do samodzielnego życia, zgodnie z normami prawnymi i społecznymi.

Młodzieżowe ośrodki socjoterapii są placówkami dla młodzieży niedostosowanej społecznie, z zaburzeniami zachowania i zagrożonej uzależnieniem w stopniu utrudniającym realizację zadań życiowych bez udzielenia specjalnej pomocy.

Ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze są placówkami umożliwiającymi dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim realizację obowiązku szkolnego poprzez uczestnictwo w zespołowych zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych.

35. Zadaniem **wychowania pozaszkolnego** jest stwarzanie młodzieży warunków sprzyjających rozwijaniu zainteresowań i uzdolnień oraz rekreacji i wypoczynku w czasie wolnym od zajęć szkolnych. Do takich placówek zaliczono: pałace młodzieży, młodzieżowe domy kultury, ogniska pracy pozaszkolnej, międzyszkolne ośrodki sportowe i inne placówki publiczne i niepubliczne.

36. Szkoły wyższe realizują kształcenie w formie studiów stacjonarnych i niestacjonarnych.
Informacje z zakresu szkół wyższych:

- podano łącznie z nauczycielskimi kolegiami języków obcych, w których absolwentom nadaje się tytuł licencjata;
- obejmują cudzoziemców studiujących w Polsce;
- nie obejmują Polaków studiujących za granicą.

Studentów i absolwentów wykazano zgodnie z siedzibą poszczególnych szkół wyższych łącznie z filiami, wydziałami i instytutami zamiejscowymi oraz punktami konsultacyjnymi.
Dane nie obejmują szkół resortu obrony narodowej oraz szkół resortu spraw wewnętrznych i administracji.

37. Prezentowane informacje dotyczące szkolnictwa, z wyjątkiem danych o szkołach wyższych, od roku szkolnego 2007/08 (a w przypadku absolwentów – od roku szkolnego 2006/07) opracowano na podstawie systemu informacji oświatowej administrowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej.

38. Księgozbiór obejmuje wydawnictwa nieperiodyczne (książki i broszury wydane po 1800 r.) i wydawnictwa periodyczne (gazety i czasopisma). Jednostką obliczeniową księgozbioru jest *wolumin*, czyli tom (zawartość jednej okładki), zarejestrowany w księdze inwentarzowej. W przypadku periodyków za wolumin uważa się zbiór (zazwyczaj roczny) numerów jednego tytułu gazety lub czasopisma stanowiący jedną pozycję inwentarzową.
Za **czytelnika** uważa się osobę, która w ciągu roku sprawozdawczego została zarejestrowana w bibliotece przez dokonanie co najmniej jednego wypożyczenia (otrzymała materiały biblioteczne do wykorzystania poza terenem biblioteki).

39. W muzeum jako **muzealia** wykazano rzeczy ruchome i nieruchome wpisane do inwentarza muzealiów.

40. Informacje o **teatrach i instytucjach muzycznych** dotyczą profesjonalnych jednostek artystycznych i rozrywkowych prowadzących regularną działalność sceniczną i zostały opracowane na podstawie sprawozdawczości na formularzu K-01.

41. Informacje o działalności **domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic** opracowano na podstawie sprawozdawczości na formularzu o symbolu K-07.

42. Informacje o **kinach** dotyczą działalności kin ogólnie dostępnych, tj. powołanych do publicznego udostępniania filmów w formie projekcji na seansach filmowych, bez względu na rodzaj stosowanego nośnika filmu (światłoczuły, magnetyczny, cyfrowy). Wśród kin stałych wyróżnia się: minipleksy – posiadające od 3 do 7 sal i multipleksy – posiadające 8 sal i więcej.

43. Dane o **abonentach radia i telewizji** dotyczą osób uiszczających opłatę abonamentową za odbiornik radiofoniczny (abonent radia) lub za odbiorniki radiofoniczny i telewizyjny (abonent telewizji) zarejestrowane w placówkach pocztowych operatora wyznaczonego. Dane dotyczą także osób zwolnionych od opłat abonamentowych zgodnie z art. 4 Ustawy z dnia 21 kwietnia 2005 r. o opłatach abonamentowych (Dz. U. Nr 85, poz. 728 z późn. zm.).

44. Baza noclegowa turystyki dotyczy turystycznych obiektów noclegowych, tj. obejmuje obiekty hotelowe i pozostałe obiekty; do 2010 r. nie obejmuje pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych.

Do obiektów hotelowych zaliczmy: hotele, motele, pensjonaty i inne obiekty hotelowe (np. zajazdy, gościńce). Pozostałe obiekty obejmują: domy wycieczkowe, schroniska młodzieżowe, szkolne schroniska młodzieżowe, ośrodki wczasowe, ośrodki kolonijne, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe, domy pracy twórczej, zespoły domków turystycznych, kempingi, pola biwakowe, hostele, zakłady uzdrowiskowe i pozostałe niesklasyfikowane (np. domy studenckie, internaty, ośrodki rekreacyjno-sportowe, itp.).

W informacjach o obiektach i miejscach noclegowych turystyki nie uwzględnia się obiektów i miejsc w obiektach przejściowo nieczynnych z powodu przebudowy, remontu itp.

45. Informacje o klubach sportowych opracowywane są na podstawie badania cyklicznego przeprowadzanego co 2 lata. W tabl. „Kluby sportowe" osoby ćwiczące, trenerzy i instruktorzy wykazywani są wielokrotnie, jeśli uprawiali bądź prowadzili zajęcia, w kilku rodzajach sportu.

46. Dane o sieci **wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej** obejmują sieć obsługującą gospodarstwa domowe i innych użytkowników.

Informacje o **długości sieci wodociągowej i gazowej** dotyczą sieci rozdzielczej (bez przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych i innych obiektów) oraz sieci przesyłowej (magistralnej), tj. przewodów doprowadzających do sieci rozdzielczej wodę i od 2003 r. – gaz.

Dane o **długości sieci kanalizacyjnej,** oprócz przewodów ulicznych uwzględniają kolektory, tj. przewody odbierające ścieki z sieci ulicznej; nie uwzględniają natomiast kanałów przeznaczonych wyłącznie do odprowadzania wód opadowych.

Przez przyłącza wodociągowe, kanalizacyjne i gazowe prowadzące do budynków mieszkalnych (łącznie z budynkami zbiorowego zamieszkania jak np.: hotele pracownicze, domy stu-

denckie i internaty, domy opieki społecznej) rozumie się odgałęzienia łączące poszczególne budynki z siecią rozdzielczą lub w przypadku kanalizacji – z siecią ogólnospławną.

Dane o **korzystających** z wodociągu i kanalizacji obejmują ludność zamieszkałą w budynkach mieszkalnych dołączonych do określonej sieci.

Dane o korzystających z gazu dotyczą ludności w mieszkaniach wyposażonych w instalacje gazu z sieci. Dane o ludności korzystającej z wodociągu, kanalizacji i gazu obejmują również ludność w budynkach zbiorowego zamieszkania.

Dane o liczbie odbiorców i zużyciu **energii elektrycznej** od 2005 r. obejmują gospodarstwa domowe, których głównym źródłem utrzymania jest dochód z użytkowanego gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie.

Zużycie energii elektrycznej i gazu z sieci w gospodarstwach domowych ustala się na podstawie zaliczkowego systemu opłat.

Dane o **liczbie odbiorców gazu** podano łącznie z odbiorcami korzystającymi z gazomierzy zbiorczych.

Dane o **zużyciu gazu** odnoszą się do wszystkich gospodarstw domowych.

47. Informacje o **zasobach mieszkaniowych i mieszkaniach oddanych do użytkowania** dotyczą mieszkań, a także izb i powierzchni użytkowej w tych mieszkaniach, znajdujących się w budynkach mieszkalnych i niemieszkalnych. Dane nie obejmują lokali zbiorowego zamieszkania (hoteli pracowniczych, domów studenckich internatów, domów opieki społecznej i in.) i pomieszczeń nie przeznaczonych na cele mieszkalne, a z różnych względów zamieszkanych (pomieszczeń inwentarskich, barakowozów, statków, wagonów i in.).

Mieszkanie jest to lokal składający się z jednej lub kilku izb łącznie z pomieszczeniami pomocniczymi, wybudowany lub przebudowany dla celów mieszkalnych, konstrukcyjnie wydzielony (trwałymi ścianami) w obrębie budynku, do którego to lokalu prowadzi niezależne wejście z klatki schodowej, ogólnego korytarza, wspólnej sieni bądź bezpośrednio z ulicy, podwórza lub ogrodu.

Izba jest to pomieszczenie w mieszkaniu oddzielone od innych pomieszczeń stałymi ścianami, o powierzchni co najmniej 4 m^2, z bezpośrednim oświetleniem dziennym, tj. oknem lub oszklonymi drzwiami w ścianie zewnętrznej budynku. Za izbę uważa się zarówno pokój, jak i kuchnię — jeśli odpowiada warunkom określonym w definicji.

Dane o **liczbie izb w mieszkaniach** uwzględniają także izby użytkowane stale i wyłącznie do prowadzenia działalności gospodarczej, jeżeli izby te znajdowały się w obrębie mieszkania konstrukcyjnego i nie miały dodatkowego, oddzielnego wejścia z podwórza lub z ogólnie dostępnej części budynku.

Powierzchnia użytkowa mieszkania jest to łączna powierzchnia pokoi, kuchni, przedpokoi, łazienek i wszystkich innych pomieszczeń wchodzących w skład mieszkania.

Informacje o **mieszkaniach, powierzchni użytkowej mieszkań** oraz o **izbach oddanych do użytkowania** dotyczą mieszkań w budynkach nowo wybudowanych i rozbudowanych (w części stanowiącej rozbudowę) oraz uzyskanych w wyniku przebudowy pomieszczeń niemieszkalnych. Podziału na mieszkania w budynkach spółdzielni mieszkaniowych, indywidualnych (tj. realizowanych przez osoby fizyczne, fundacje, kościoły i związki wyznaniowe) oraz realizowanych z przeznaczeniem na sprzedaż lub wynajem dokonano na podstawie sposobu finansowania budowy lub przeznaczenia mieszkań. Informacje o budownictwie spółdzielni mieszkaniowych dotyczą mieszkań oddanych do użytkowania przez wszystkie typy spółdzielni, łącznie z jednorodzinnym budownictwem spółdzielczym.

Mieszkania według stosunków własnościowych sklasyfikowano według następujących form własności:

1) **spółdzielni mieszkaniowych** – mieszkania własnościowe (zajmowane na podstawie spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego) lub lokatorskie (zajmowane na podstawie stosunku najmu);
2) **gmin** (komunalne) – mieszkania stanowiące własność gminy lub powiatu (lokalnej wspólnoty samorządowej), a także mieszkania przekazane gminie, ale pozostające w dyspozycji jednostek użyteczności publicznej, takich jak: zakłady opieki zdrowotnej, ośrodki pomocy społecznej, jednostki systemu oświaty, instytucje kultury;
3) **zakładów pracy** (sektora publicznego i prywatnego);
4) **Skarbu Państwa –** mieszkania pozostające w zasobie lub zarządzie Agencji Nieruchomości Rolnych, Wojskowej Agencji Mieszkaniowej oraz organów administracji państwowej, np. ministerstw;
5) **osób fizycznych** – mieszkania, do których prawo własności posiada osoba fizyczna (jedna lub więcej), przy czym osoba ta:
   - może być właścicielem całej nieruchomości np. indywidualny dom jednorodzinny,
   - może posiadać udział w nieruchomości wspólnej jako właściciel lokalu mieszkalnego, np. znajdującego się w budynku wielomieszkaniowym objętym wspólnotą mieszkaniową. Zaliczono tu również mieszkania w budynkach spółdzielni mieszkaniowych, dla których zostało ustanowione odrębne prawo własności na rzecz osoby fizycznej (osób fizycznych) ujawnione w księdze wieczystej.

   Pojęcie **wspólnoty mieszkaniowej** odnosi się do budynku wielo-mieszkaniowego, w którym część lub wszystkie lokale stanowią wyodrębnioną własność, potwierdzoną wpisem do księgi wieczystej. Wspólnotę mieszkaniową tworzy ogół właścicieli lokali (mieszkalnych i użytkowych) w danym budynku;
6) **towarzystw budownictwa społecznego**;
7) **innych podmiotów** – mieszkania stanowiące własność instytucji budujących dla zysku – przeznaczone na sprzedaż, ale jeszcze niesprzedane osobom fizycznym lub na wyna-

jem, mieszkania stanowiące własność instytucji wyznaniowych, stowarzyszeń, fundacji, partii, związków zawodowych itp.

48. Dane o **ściekach wymagających oczyszczania** dotyczą ścieków odprowadzanych siecią kanałów lub rowów otwartych bezpośrednio do wód lub do ziemi, lub do sieci kanalizacyjnej z jednostek produkcyjnych (łącznie z zanieczyszczonymi wodami z odwadniania zakładów górniczych i chłodniczymi), z innych jednostek oraz z gospodarstw domowych.
Dane o **ściekach oczyszczanych** dotyczą ścieków oczyszczanych mechanicznie, chemicznie, biologicznie oraz z podwyższonym usuwaniem biogenów i odprowadzonych do wód lub do ziemi.

49. Dane o **emisji pyłów** dotyczą: pyłów ze spalania paliw, cementowo-wapienniczych i materiałów ogniotrwałych, krzemowych, nawozów sztucznych, węglowo-grafitowych, sadzy oraz innych rodzajów zanieczyszczeń pyłowych.
Dane o **emisji gazów** dotyczą: dwutlenku siarki, tlenku węgla, dwutlenku węgla, tlenków azotu, węglowodorów oraz innych rodzajów zanieczyszczeń gazowych.
Dane o emisji pyłów i gazów obejmują emisję zorganizowaną (z urządzeń technologicznych i ogrzewczych) oraz niezorganizowaną (z hałd, składowisk, w toku przeładunku substancji sypkich lub lotnych, z hal produkcyjnych itp.). Ze względu na to, że wielkość emisji dwutlenku węgla charakteryzuje się dużymi bezwzględnymi wartościami, wskaźnik dotyczący stopnia redukcji zanieczyszczeń gazowych został wyliczony i przedstawiony bez uwzględnienia emisji dwutlenku węgla.

50. Obszary chronionego krajobrazu obejmują tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach wartościowe ze względu na możliwości zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

51. Dane Komendy Głównej Policji **o wypadkach drogowych** wygenerowane zostały z systemu Ewidencji Wypadków i Kolizji. Obejmują zdarzenia mające związek z ruchem pojazdów na drogach publicznych, w wyniku których nastąpiła śmierć lub uszkodzenie ciała osób.
Za **śmiertelną ofiarę wypadku drogowego uznano** osobę zmarłą (w wyniku doznanych obrażeń) na miejscu wypadku lub w ciągu 30 dni.
Za **ranną ofiarę wypadku drogowego** uznano osobę, która doznała obrażeń ciała i otrzymała pomoc lekarską.

52. Dane dotyczące ogólnej długości **linii kolejowych eksploatowanych** w dniu 31 XII ustalono jako sumę długości budowlanych linii kolejowych normalnotorowych, wąskotorowych i szerokotorowych (dane o długości tych linii ujęto w długości linii normalnotorowych) czynnych w tym dniu. Budowlana linia kolejowa jest to element sieci kolejowej pomiędzy dwiema stacjami węzłowymi (lub krańcowymi).

53. Ogólne dane o długości **dróg publicznych** obejmują dane o drogach w granicach administracyjnych miast i poza granicami administracyjnymi miast (określonych w tablicach jako „drogi miejskie" i „drogi zamiejskie") o nawierzchni twardej. Do dróg o nawierzchni twardej zalicza się drogi o nawierzchni twardej ulepszonej (z kostki kamiennej, klinkieru, betonu, z płyt kamienno-betonowych, bitumu) oraz drogi o nawierzchni nieulepszonej (o nawierzchni tłuczniowej i brukowej).

54. Linia komunikacyjna jest to trasa łącząca krańcowe punkty przebiegu wozów oznaczonych numerem lub znakiem literowym. Dane dotyczące długości linii komunikacyjnych stanowią sumę długości wszystkich stałych dziennych linii autobusowych, tramwajowych i trolejbusowych, po których kursują wozy oznaczone odrębnymi numerami lub znakami literowymi.

55. Informacje o **łączności** dotyczą operatorów pocztowych (przedsiębiorców uprawnionych do wykonywania działalności pocztowej, na podstawie wpisu do rejestru operatorów pocztowych), operatora wyznaczonego (tj. operatora pocztowego obowiązanego do świadczenia usług powszechnych; obecnie jest to Poczta Polska S.A.), operatorów usług telekomunikacyjnych (przedsiębiorców telekomunikacyjnych uprawnionych na podstawie odrębnych przepisów do wykonywania działalności gospodarczej na terytorium Rzeczpospolitej Polskiej, który wykonuje działalność gospodarczą polegającą na dostarczaniu publicznych sieci telekomunikacyjnych lub udogodnień towarzyszących) oraz dostawców usług telekomunikacyjnych (przedsiębiorców telekomunikacyjnych uprawnionych na podstawie odrębnych przepisów do wykonywania działalności gospodarczej na terytorium Rzeczpospolitej Polskiej, który wykonuje działalność gospodarczą polegającą na świadczeniu usług telekomunikacyjnych).

Placówkę pocztową stanowi jednostka organizacyjna operatora wyznaczonego (do 2012 r. operatora publicznego) lub jego agenta, w której nadawca może zawrzeć umowę o świadczenie usług pocztowych lub która doręcza adresatom przesyłki lub kwoty pieniężne określone w przekazach pocztowych.

Telefoniczne łącza główne obejmują standardowe łącza główne oraz łącza w dostępach ISDN (telefoniczna sieć cyfrowa z integracją usług umożliwiająca wykorzystanie tej samej sieci dla transmisji głosu, obrazu, faksów, danych).

56. Dane o **sprzedaży detalicznej** obejmują:

1) sprzedaż towarów konsumpcyjnych i niekonsumpcyjnych w:
   - punktach sprzedaży detalicznej,
   - hurtowniach oraz u producentów w ilościach wskazujących na zakup dla potrzeb indywidualnych nabywców;
2) sprzedaż towarów handlowych (konsumpcyjnych) oraz produkcji gastronomicznej w placówkach gastronomicznych.

W wartości sprzedaży detalicznej uwzględniono sprzedaż towarów zarówno ludności, jak i konsumentom zbiorowym, tj.: urzędom, instytucjom, żłobkom, przedszkolom itp., nie uwzględniono natomiast sprzedaży targowiskowej dokonanej przez sprzedawców uiszczających jedynie opłatę placową (np. sprzedaży produktów rolnych dokonanej przez producentów rolników, sprzedaży na giełdach samochodowych).

Dane dotyczące sprzedaży detalicznej prezentuje się w dostosowaniu do Klasyfikacji Spożycia Indywidualnego według Celu (COICOP).

Sklepy podaje się łącznie z aptekami ogólnodostępnymi. Podziału sklepów według województw dokonano na podstawie faktycznej lokalizacji sklepu.

57. Dochody i wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego są określane w uchwale budżetowej przez właściwe organy stanowiące na rok kalendarzowy (budżetowy), w terminach i na zasadach określonych w ustawach ustrojowych oraz ustawie o finansach publicznych.

Miasto na prawach powiatu realizuje równocześnie zadania z zakresu działania gminy oraz powiatu i sporządza jeden budżet, w którym określone są poszczególne dochody z uwzględnieniem źródeł dochodów gminy i powiatu oraz wydatki realizowane łącznie przez gminę i powiat. Dlatego też w tablicach dochody i wydatki gmin podane są bez dochodów i wydatków gmin mających również status miasta na prawach powiatu, natomiast dochody i wydatki miast na prawach powiatu podane są łącznie z dochodami i wydatkami części gminnej i powiatowej. Powyższa uwaga dotyczy również samorządowych zakładów budżetowych.

58. Prezentowane dane dotyczące **podmiotów gospodarki narodowej** w rejestrze REGON obejmują osoby prawne, jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej oraz osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, zaklasyfikowane do poszczególnych sekcji PKD 2007 według przeważającego rodzaju działalności.

59. Produkt krajowy brutto (PKB) przedstawia końcowy rezultat działalności wszystkich podmiotów gospodarki narodowej. Produkt krajowy brutto równa się sumie wartości dodanej brutto wytworzonej przez wszystkie krajowe jednostki instytucjonalne powiększonej o podatki od produktów i pomniejszonej o dotacje do produktów. Produkt krajowy brutto jest liczony w cenach rynkowych. W obliczeniach dynamiki wolumenu produktu krajowego brutto jako ceny stałe przyjęto ceny bieżące z roku poprzedzającego rok badany.

Wartość dodana brutto (WDB) mierzy wartość nowo wytworzoną w wyniku działalności produkcyjnej krajowych jednostek instytucjonalnych. Wartość dodana brutto stanowi różnicę między produkcją globalną a zużyciem pośrednim, jest wyrażona w cenach bazowych.

Dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych powstają w wyniku skorygowania dochodów pierwotnych brutto (składających się z dochodu mieszanego, dochodów związanych z pracą najemną oraz dochodów z tytułu własności) o podatki od dochodów i ma-

jątku, składki na ubezpieczenia społeczne, świadczenia społeczne inne niż transfery socjalne w naturze oraz inne transfery bieżące.

Dynamikę realnych dochodów do dyspozycji brutto obliczono metodą uproszczoną przy zastosowaniu wskaźników cen towarów i usług konsumpcyjnych według województw.

60. W stosunku do obowiązującej Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD 2007) w publikacji zastosowano skróty. Zestawienie zastosowanych skrótów i pełnych nazw podaje się poniżej:

skrót	**pełna nazwa**
	Sekcje PKD 2007
wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych
handel; naprawa pojazdów samochodowych	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
zakwaterowanie i gastronomia	działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
obsługa rynku nieruchomości	działalność związana z obsługą nieruchomości
administrowanie i działalność wspierająca	działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca

61. Informacje w podziale na **miasta** i **wieś** podano w każdorazowym podziale administracyjnym. Przez „miasta" rozumie się obszar położony w granicach administracyjnych tych jednostek, przez „wieś" — pozostałe terytorium.

62. Liczby względne (wskaźniki, odsetki) obliczono z reguły na podstawie danych bezwzględnych wyrażonych z większą dokładnością niż podano w tablicach.

63. Przy przeliczaniu na 1 mieszkańca (1000 ludności itp.) danych według stanu w końcu roku (np. liczba lekarzy) przyjęto liczbę ludności według stanu w dniu 31 XII, a przy przeliczaniu danych charakteryzujących wielkość zjawiska w ciągu roku (np. ruch naturalny, produkcja, spożycie) – według stanu w dniu 30 VI.

64. Ze względu na elektroniczną technikę przetwarzania danych, w niektórych przypadkach sumy składników mogą się różnić od podanych wielkości „ogółem".

65. Rozszerzone wyjaśnienia dotyczące poszczególnych dziedzin statystyki Czytelnik znajdzie w publikacjach tematycznych oraz w serii „Zeszyty metodyczne i klasyfikacje".

Metody badania

Warunki, w jakich żyje ludność oraz wpływ tych warunków na zaspokojenie potrzeb człowieka stanowi przedmiot zainteresowania wielu badaczy (m.in. *Warunki życia*… 1984[1], *Warunki życia*… 1988[2], Łagodziński 1989[3], *Jakość życia*… 1991[4], *Rodzina polska*… 2000[5], Zawada 2002[6], *Przemiany*... 2004[7], *Diagnoza*…2007[8], *Życie*… 2009[9]). Z przeprowadzonej analizy literatury przedmiotu wynika jednak wiele nieścisłości natury merytorycznej, związanych przede wszystkim ze stosowaniem pojęć opisujących warunki życia i zjawiska im pochodne, np. warunki bytu, poziom życia, jakość życia, dobrobyt społeczny, standard życia, stopa życiowa. Pojęcia te często w opracowaniach w ogóle nie są definiowane i używane jako synonimy do opisywania różnych aspektów życia ludności.

Podjęta w kontekście niniejszej publikacji próba systematyzacji aparatu pojęciowego w tym zakresie skłania do przyjęcia założenia, że warunki życia są tożsame z warunkami bytu i opisują całokształt czynników determinujących zaspokojenie potrzeb człowieka (Misiaszek 1975[10], Hodoly 1975[11]) lub stan ich zaspokojenia (Liszewski 1995[12]). W badaniach GUS zasadnicze obszary badań warunków życia dotyczą kondycji materialnej, zabezpieczenia egzystencjonalnego i środowiskowego życia jednostek, a więc opisują całokształt obiektywnych warunków o charakterze infrastrukturalnym, w jakich żyje społeczeństwo, gospodarstwo domowe lub jednostka. Stąd w niniejszym opracowaniu warunki życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim scharakteryzowano w oparciu o dostępne dane statystyczne uwzględniające zarówno materialną sytuację gospodarstw domowych, jak i niematerialne aspekty życia mieszkańców. Biorąc pod uwagę wielość i różnorodność informacji statystycznych opisujących potrzeby ludności podjęto próbę ich uporządkowania według zaproponowanych przez Markowskiego (1987)[13] czterech grup potrzeb opisujących:

---

[1] *Warunki życia i potrzeby społeczeństwa polskiego 1982*, 1984, pod red. Beskid L., Polska Akademia Nauk Instytut Filozofii i Socjologii, Warszawa.
[2] *Warunki życia i bytu mieszkańców aglomeracji górnośląskiej*, 1988, pod red. Frąckiewicz L., Śląski Instytut Naukowy, Katowice.
[3] Łagodziński W., 1989, *Warunki życia i potrzeby młodzieży*, Materiały Statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
[4] *Jakość życia i warunki bytu*, 1991, Materiały Statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
[5] *Rodzina polska: warunki bytu i funkcjonowanie w świetle badań Instytutu Gospodarstwa Społecznego w latach 1994-1998*, 2000, pod red. Rakowskiego W., Oficyna Wydawnicza, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
[6] Zawada A., 2002, *Warunki życia i kondycja Polaków lokujących się w sferze ubóstwa* (na podstawie badań w Bielsku-Białej i Kielcach), Uniwersytet Śląski, Filia w Cieszynie, Cieszyn.
[7] *Przemiany demograficzne i jakość życia ludności miast*, 2004, pod red. nauk. Słodczyka J. i Rajchela D., Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
[8] *Diagnoza społeczna 2007: warunki i jakość życia Polaków*, 2007, Rada Monitoringu Społecznego, Vizja Press&IT, Warszawa.
[9] *Życie po zmianie: warunki życia i satysfakcje Polaków*, 2009, pod red. Zagórskiego K., Centrum Badania Opinii Społecznej, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
[10] Misiaszek Z., 1975, *Z zagadnień terminologicznych i metodologicznych badania warunków bytu i poziomu życia*, Problemy Ekonomiczne nr 1, Kraków, s. 36-37.
[11] Hodoly A., 1975, *Spożycie i formy jego realizacji w rozwoju gospodarki społeczeństwa socjalistycznego*, Biblioteka IHW, nr 118, Warszawa, s. 12.
[12] Liszewski S., 1995, *Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i jakości warunków życia ludności w aglomeracjach miejskich*, Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica 20, Łódź, s. 207-217.
[13] Markowski T., 1987, *Lokalna polityka kształtowania warunków bytowych w świetle teorii efektów zewnętrznych*, Acta Universitatis Lodziensis, Łódź.

1) poziom rozwoju ekonomicznego, gwarantujący określony poziom zaspokojenia potrzeb materialnych,
2) wyposażenie w infrastrukturę techniczną (m.in. wyposażenie mieszkania w c.o., gaz),
3) wyposażenie w infrastrukturę społeczną (np. kultura, ochrona zdrowia),
4) warunki środowiska naturalnego, w których żyje człowiek (np. stopień zanieczyszczenia wód, powietrza itp.).

Określenie stanu uwarunkowań determinującym zaspokojenie potrzeb ludności było podstawą analizy poziomu życia ludności, rozumianego jako stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich, w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw. Takie ujęcie poziomu życia zostało zawarte już w definicji opracowanej w Instytucie Badawczym Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Społecznego (United Nations Research for Social Development – UNRISD) z 1954 r. wskazującej, że „pojęcie poziomu życia obejmuje całokształt rzeczywistych warunków życia ludzi oraz stopień ich materialnego i kulturalnego zaspokojenia potrzeb poprzez strumień dóbr i usług odpłatnych, a także pochodzących z funduszów społecznych". Koncepcyjnie dopracowana w końcu lat 60. XX wieku przez J. Drewnowskiego i W. Scotta[14], została następnie przekształcona i opublikowana przez Drewnowskiego (1974)[15]. Zakładała ona, że poziom życia to „poziom zaspokojenia potrzeb w jednostce czasu następujący jako rezultat dóbr, usług i warunków życia, którymi cieszy się ludność w tej jednostce czasu". W 1972 r. na podstawie definicję poziomu życia dostosowaną do polskich warunków sformułował A. Luszniewicz (1982)[16], który określił poziom życia jako stopień zaspokojenia materialnych i kulturalnych potrzeb gospodarstw domowych realizowany przez strumienie towarów i usług odpłatnych oraz przez strumienie funduszy konsumpcji zbiorowej. Jednocześnie, obok wspomnianych, pojawiło się w literaturze także wiele innych opisów definiujących poziom życia, m.in. w pracach W. Rakowskiego (1976)[17], J. Fourastie (1962)[18], P.G. Ołdaka (1963)[19]. W kolejnych dekadach rosnące zainteresowanie problematyką poziomu życia ludności wśród przedstawicieli świata nauki z różnych dziedzin skutkowało dalszą dywersyfikacją rozumienia tego pojęcia. Podjęta przez Hronský (1978)[20] próba systematyzacji funkcjonujących w literaturze przedmiotu definicji opisujących poziom życia doprowadziła do wyodrębnienia kilku ich typów, m.in. opisujących poziom życia jako:

- poziom (stan) spożycia dóbr i usług oraz warunki pracy i warunki życia w czasie wolnym,
- stopień zaspokojenia potrzeb,
- warunki egzystencji człowieka,
- utożsamiany z dobrobytem ekonomicznym,
- czynnik reprodukcji siły roboczej.

[14] Drewnowski J., Scott W., 1966, *The level of living index*, UN, Research Institute for Social Development, Geneva.
[15] Drewnowski J., 1974, *On Measuring and Planning the Quality of life*, Mouton, Hague-Paris.
[16] Luszniewicz A. 1982: *Statystyka społeczna. Podstawowe problemy i metody*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
[17] Rakowski M., 1976, *Pojęcie, wycena i analiza poziomu życia,* Ekonomista nr 3, Warszawa.
[18] Fourastie J., 1962, *Maschinizme et bien-être*, Les editions de Minuit, Paris.
[19] Ołdak P.G., 1963, *Ekonomiczeskie probliemy powyszenija urownja żizni*, Izdat. Mysl., Moskwa.
[20] Hronský F., 1978, *Teoria zivotnej urovne a jej uplatòovanie w procese budovania rozvinútej socialistickej spoloènosti, Bratislava*, przytoczone za: Bywalec C., 1991, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa, s. 23.

Współcześnie poziom życia nadal wzbudza duże zainteresowanie, ale też wiele kontrowersji definicyjnych, ponieważ ujmuje szerokie spektrum zagadnień ekonomicznych, społecznych i socjologicznych. Badacze, jak zauważyli Z. Chojnicki i T. Czyż (1991)[21], często posługują się własnymi definicjami poziomu życia, z którym wiążą pojęcia pokrewne, jedne zbliżone, zaś inne różniące się istotnie swą treścią. Problem ten podniósł w swoich rozważaniach także A. Zborowski (2004)[22], który jako odrębne kategorie wyróżnił: warunki bytu (życia), standard życia, stopę życiową oraz dobrobyt i konsumpcję.

W polskiej literaturze próby doprecyzowania znaczenia pojęcia poziomu życia podejmował m.in. Bywalec (1991)[23], który przyjął, że poziom życia to stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich zaspokajanych przez konsumpcję dóbr materialnych i usług. Zwrócił przy tym uwagę, że poziom życia nie ma charakteru konkretnego aktu, ani procesu społecznego, lecz jest kategorią abstrakcyjną, która wyraża relacje pomiędzy potrzebami człowieka, a zużytymi do ich zaspokojenia dobrami. Kolejne modyfikacje tej definicji (Bywalec, Wydymus 1992[24], Bywalec, Rudnicki 2002[25]), prowadziły do uściślenia poziomu życia jako stopnia zaspokojenia potrzeb ludności wynikających z konsumpcji wytworzonych przez człowieka dóbr materialnych i usług oraz wykorzystania walorów środowiska naturalnego i społecznego. Badacze ci do grup potrzeb wpływających na poziom życia, obok żywieniowych, mieszkaniowych, bezpieczeństwa (publicznego i socjalnego), komunikacyjnych, zdrowotnych, edukacyjnych, kulturalnych, zaliczyli także potrzeby związane ze środowiskiem przyrodniczym i społecznym.

Biorąc pod uwagę wieloaspektowość poziomu życia oraz wielość i różnorodność funkcjonujących w literaturze przedmiotu definicji poziomu życia, w niniejszej publikacji przyjmuje się za S. Liszewskim (2004)[26], że poziom życia to stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i duchowych. W oparciu o tę definicję dokonano analizy poziomu życia ludności województwa kujawsko-pomorskiego na tle pozostałych województw w 2009 r. poprzez pryzmat wyodrębnionych dla warunków życia grup potrzeb.

W tym celu zastosowano metody statystyki wielowymiarowej. Pozwoliły one na wyznaczenie miar syntetycznych, które zastąpiły liczny zbiór cech opisujących poziom życia w poszczególnych grupach potrzeb jedną zmienną zagregowaną. Takie podejście umożliwia ocenę województwa za pomocą jednej wielkości oraz pozwala na porządkowanie analizowanych obiektów pod względem rozpatrywanego zjawiska. W analizie zastosowano metodę porządkowania liniowego określaną w literaturze jako *Z-scores* (Smith 1972[27]), a w polskiej jako

[21] Chojnicki Z., Czyż T., 1991, *Struktura społeczno-gospodarcza a poziom życia ludności*, [w:] Chojnicki Z., Czyż T. (red.), *Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i warunków życia ludności*, Biuletyn KPZK PAN, z. 153, Warszawa s. 47-77.
[22] Zborowski A., 2004, *Wybrane aspekty badań poziomu i jakości życia w dużym mieście*, [w:] Jażdżewska I. (red.), *Zróżnicowanie warunków życia ludności w mieście*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 19-30.
[23] Bywalec C., 1991, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa.
[24] Bywalec C., Wydymus S., 1992, *Poziom życia ludności Polski w porównaniu z krajami Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, Ekonomista nr 5-6, Warszawa.
[25] Bywalec C., Rudnicki L., 2002, *Konsumpcja*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
[26] Liszewski S., 2004, *Rola i zadania geografii w badaniach zróżnicowania przestrzennego warunków życia mieszkańców miast. Założenia teoretyczne i program badań*, [w:] Jażdżewska I. (red.), *Zróżnicowanie warunków życia ludności w mieście*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 7-17.
[27] Smith D., 1972, *Geography and social indicators*, South African Geographical Journal 54, s. 43-57.

wskaźnik Perkala (Chojnicki, Czyż 1991[28]). Metoda ta cechuje się zarówno prostotą, jak i małą utratą informacji podczas agregacji, a polega na budowie syntetycznego indeksu będącego sumą standaryzowanych wartości wskaźników cząstkowych.

$$u_i = \frac{1}{p}\sum_{j=1}^{p} x_{ij} \qquad i = 1,\ldots,n$$

W niniejszym badaniu do wyznaczenia miar syntetycznych poziomu życia ludności wytypowano 37 zmiennych, zgrupowanych według grup potrzeb:

1) poziom rozwoju ekonomicznego – 6 zmiennych,
2) wyposażenie w infrastrukturę społeczną – 16 zmiennych,
3) wyposażenie w infrastrukturę techniczną – 7 zmiennych,
4) warunki środowiska naturalnego – 8 zmiennych.

Potencjalne wskaźniki zweryfikowano następnie pod kątem ich zmienności przestrzennej i zawartości informacyjnej. Podstawą oceny zmienności był klasyczny współczynnik zmienności oparty na odchyleniu standardowym, definiowany wzorem:

$$V = \frac{s}{\bar{x}}, \quad \bar{x} \neq 0$$

gdzie: s – odchylenie standardowe z próby,
$\bar{x}$ – średnia arytmetyczna z próby.

Pozwolił on na wyłonienie, a następnie wyeliminowanie, zmiennych diagnostycznych charakteryzujących się niskim zróżnicowaniem. Zgodnie z funkcjonującymi zasadami analizy taksonomicznej przyjęto, że zbyt słabymi właściwościami diagnostycznymi odznaczają się wskaźniki, dla których $|V| \leq 10$ % (Młodak 2006)[29].

Wartość informacyjną wytypowanych zmiennych w grupach potrzeb zbadano poprzez analizę siły związku korelacyjnego. Podstawą metodologiczną tych działań stanowił współczynnik korelacji liniowej Pearsona:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^{n}(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^{n}(x_i - \bar{x})^2}\sqrt{\sum_{i=1}^{n}(y_i - \bar{y})^2}}, \qquad r_{xy} \in [-1,1].$$

Podstawę doboru zmiennych do dalszej analizy stanowiła przyjmowana zwykle w analizach statystycznych krytyczna wartość $|r_{xy}| \leq 0{,}7$ (*Konkurencyjność*… 2006[30]). Większa siła związku korelacyjnego wskazuje bowiem, że zmienne tworzą tzw. skupienia cech będących nośnikami podobnych informacji.

[28] Chojnicki Z., Czyż T., 1991, *Zróżnicowanie regionalne Polski w układzie nowych województw*, [w:] Czyż T. (red.), *Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i warunków życia ludności*, Biuletyn KPZK PAN, 153, Warszawa.
[29] Młodak A., 2006, *Analiza taksonomiczna w statystyce regionalnej*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin, Warszawa, s. 28-29.
[30] *Konkurencyjność powiatów województwa dolnośląskiego w latach 1999-2004,* 2006, Analizy Statystyczne, Urząd Statystyczny we Wrocławiu, Wrocław, s. 14

Weryfikacja cech diagnostycznych przyjętymi metodami doprowadziła do wyeliminowania 4 zmiennych (po dwie z grup opisujących wyposażenie w infrastrukturę techniczna i warunki środowiska naturalnego), które okazały się mało zróżnicowane przestrzenie lub posiadały podobną wartość informacyjną. W efekcie podstawą wyliczenia mierników syntetycznych określających poziom życia w wydzielonych grupach potrzeb były 34 zmienne.

Kolejny etap analizy dotyczył określenia charakteru przyjętych cech diagnostycznych, tj. wyodrębnienia stymulant oraz destymulant. Stymulanta to zmienna, której wzrost wartości jest pożądany z punktu widzenia charakterystyki agregatowej. W przypadku destymulant sytuacja jest odwrotna. Wysokie wartości zmiennych powodują obniżenie poziomu wartości miary agregatowej[31]. W związku z tym, że stymulanty i destymulanty wpływają na zmienną syntetyczną w dwóch różnych kierunkach, spełniając postulat jednolitej preferencji wymagany w metodach bezwzorcowego porządkowania liniowego obiektów, ujednolicono ich charakter. Stymulacji destymulant dokonano poprzez przekształcenie ilorazowe. Transformację tę można zapisać wzorem:

$$x_{ij}^{s} = b\left[x_{ij}^{D}\right]^{-1}, \quad b>0, \quad \text{gdzie:}$$

x_{ij}^{D} – wartość j-tej zmiennej destymulanty w i-tym obiekcie,

x_{ij}^{s} – wartość j-tej zmiennej po transformacji w stymulantę w i-tym obiekcie,

b – stała przyjmowana w sposób arbitralny, najczęściej b=1.

Dalszy etap analizy polegał na normalizacji wartości cech diagnostycznych, poprzez ich transformację na wektory, których wartości cech są zawarte w przedziale <0,1>. Po analizie własności poszczególnych procedur normalizacji zawartych w literaturze przedmiotu zastosowano klasyczną standaryzację, która wykorzystuje rozkład wartości poszczególnych cech:

$$a_i^{'} = \frac{a_i - \bar{a}_i}{\delta_i(x)}$$

gdzie:

$$\bar{a}_i = \frac{1}{n}\sum_l a_{i_l}$$

$$\delta_i(a) = \frac{1}{n-1}\sum_l (a_{i_l} - \bar{a}_i)^2$$

Wynikiem standaryzacji jest wektor cech, których wartość średnia $\bar{a} = 0$, natomiast odchylenie standardowe $\delta = 1$, dzięki czemu wszystkie cechy mają jednakowy wkład do wartości odległości.

Jak wcześniej wspomniano do oceny poziomu życia ludności w województwie kujawsko-pomorskim wykorzystano bezwzorcową metodę porządkowania liniowego. Wartości miernika syntetycznego $M(i)$ wyznaczone dla każdej z grup potrzeb jako średnia arytmetyczna znormalizowanych cech, pozwoliły na liniowe uporządkowanie obiektów (województw) i pogrupowanie ich w skupiska i. Przyjęto, że poziom życia w danej jednostce administracyjnej jest:

[31] Grabiński T., Wydmus S., Zeliaś A., 1989, *Metody taksonometrii numerycznej w modelowaniu zjawisk społeczno-gospodarczych*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

- bardzo wysoki, gdy znormalizowana wartość miernika syntetycznego zawiera się w przedziale: $+1\frac{1}{2}s \le x < +2\frac{1}{2}s;$
- wysoki, gdy: $+\frac{1}{2}s \le x < +1\frac{1}{2}s;$
- przeciętny, gdy: $-\frac{1}{2}s \le x < +\frac{1}{2}s;$
- niski, gdy: $-1\frac{1}{2}s \le x < -\frac{1}{2}s;$
- bardzo niski, gdy: $-2\frac{1}{2}s \le x < -1\frac{1}{2}s;$

gdzie: x – znormalizowana wartość cechy,
s – odchylenie standardowe.

ZNAKI UMOWNE

Kreska	(–)	–	zjawisko nie występuje.
Zero	(0)	–	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,5.
	(0,0)	–	zjawisko istniało w wielkości mniejszej od 0,05.
Kropka	(·)	–	zupełny brak informacji albo brak informacji wiarygodnych.
Znak	(x)	–	wypełnienie pozycji jest niemożliwe lub niecelowe.
Znak	(Δ)	–	oznacza, że nazwy zostały skrócone w stosunku do obowiązujące klasyfikacji.
„W tym”		–	oznacza, że nie podaje się wszystkich składników sumy ogólnej.

WAŻNIEJSZE SKRÓTY

tys.	–	tysiąc
mln	–	milion
zł	–	złoty
szt.	–	sztuka
egz.	–	egzemplarz
wol.	–	wolumin
g	–	gram
kg	–	kilogram
t	–	tona
cm	–	centymetr
m	–	metr
km	–	kilometr
m^2	–	metr kwadratowy
ha	–	hektar
km^2	–	kilometr kwadratowy
m^3	–	metr sześcienny
dam^3	–	dekametr sześcienny
hm^3	–	hektometr sześcienny
ml	–	mililitr
l	–	litr
kWh	–	kilowatogodzina
GW·h	–	gigawatogodzina
tabl.	–	tablica
r.	–	rok
cd.	–	ciąg dalszy
dok.	–	dokończenie
p. proc.	–	punkty procentowe
str.	–	strona
tj.	–	to jest
tzn.	–	to znaczy

Analiza syntetycznych mierników poziomu życia w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2013 r. – WPROWADZENIE

Poziom życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego w 2013 r., podobnie jak w poprzedniej edycji publikacji, ukazano na tle pozostałych województw, w oparciu o ten sam zestaw cech diagnostycznych. Do wyliczenia cząstkowych mierników w wydzielonych grupach potrzeb wykorzystano 35 zmiennych, w tym 6 opisujących poziom rozwoju ekonomicznego (M_{re}), 16 charakteryzujących wyposażenie w infrastrukturę społeczną (M_{is}), 6 – wyposażenie w infrastrukturę techniczną (M_{it}) i 7 opisujących warunki środowiska naturalnego ($M_{śr}$).

Wartości mierników syntetycznych w wydzielonych grupach potrzeb, przyznane na ich podstawie miejsca województw w rankingu oraz ocenę poziomu życia zaprezentowano w tablicy 1.

Województwo kujawsko-pomorskie pod względem poziomu życia w 2013 r. plasowało się na końcu listy rankingowej. Kujawsko-Pomorskie najkorzystniej wypadło pod względem warunków środowiska naturalnego i infrastruktury technicznej (12 miejsce w rankingu), natomiast biorąc pod uwagę poziom rozwoju ekonomicznego oraz dostępności do infrastruktury społecznej zajmowało odpowiednio 15 i 16 miejsce spośród województw.

Wyliczone na podstawie przyjętej metodologii mierniki poziomu życia w wydzielonych grupach potrzeb dla wszystkich województw wykazały duże zróżnicowanie, zwłaszcza pod względem poziomu rozwoju ekonomicznego i uwarunkowań środowiskowych. W grupie potrzeb opisujących rozwój ekonomiczny zwróciła uwagę przede wszystkim bardzo wysoka wartość miernika w województwie mazowieckim (wykres 1), dla którego miernik M_{re} odchylał się od średniej w kraju ponad dwa odchylenia standardowe.

Dość duża zmienność miernika syntetycznego występowała też w zakresie warunków środowiskowych. W 2013 r. bardzo korzystnie kształtowały się one w województwie warmińsko-mazurskim, gdzie $M_{śr}$ był wyższy niż średnio w Polsce o około 2 odchylenie standardowe. Znacząco różnie od średniej w Polsce kształtowała się na podstawie przyjętych zmiennych opisujących warunki środowiska sytuacja w województwie świętokrzyskim. $M_{śr}$ dla tego województwa był o ponad 2 odchylenia standardowe niższy niż średnio w Polsce. Na ogólnie niekorzystną ocenę poziomu życia w tej grupie potrzeb w województwie świętokrzyskim wpłynął przede wszystkim niski poziom oczyszczania ścieków przemysłowych i komunalnych w ogóle ścieków wymagających oczyszczania, niski poziom zanieczyszczeń gazowych (bez dwutlenku węgla) zatrzymanych lub zneutralizowanych w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń oraz niski odsetek osób korzystających z oczyszczalni ścieków. Pod względem wyposażenia w infrastrukturę społeczną i techniczną zróżnicowanie województw w 2013 r. było znacznie mniejsze. W obydwu tych grupach potrzeb wartości mierników syntetycznych mieściły się w przedziale ±1 odchylenie standardowe od średniej.

TABL. 1. **MIERNIKI SYNTETYCZNE POZIOMU ŻYCIA LUDNOŚCI WEDŁUG GRUP POTRZEB I WOJEWÓDZTW W 2013 R.**

Województwo	Cząstkowe mierniki syntetyczne				Poziom życia				Pozycja			
	M_{re}	M_{is}	M_{it}	$M_{śr}$	M_{re}	M_{is}	M_{it}	$M_{śr}$	M_{re}	M_{is}	M_{it}	$M_{śr}$
DOLNOŚLĄSKIE	0,908	0,356	0,686	0,033	wysoki	wysoki	bardzo wysoki	przeciętny	2	2	1	7
KUJAWSKO-POMORSKIE	**-0,573**	**-0,610**	**-0,343**	**-0,274**	**niski**	**bardzo niski**	**niski**	**niski**	**15**	**16**	**12**	**12**
LUBELSKIE	-0,369	0,150	-0,463	-0,002	niski	przeciętny	niski	przeciętny	10	4	15	8
LUBUSKIE	0,158	-0,077	0,088	0,655	przeciętny	przeciętny	przeciętny	wysoki	5	10	7	2
ŁÓDZKIE	-0,452	-0,081	0,012	-0,300	niski	przeciętny	przeciętny	niski	11	11	8	13
MAŁOPOLSKIE	0,081	0,240	-0,346	-0,509	przeciętny	wysoki	niski	niski	6	3	13	14
MAZOWIECKIE	1,507	0,085	0,326	-0,266	bardzo wysoki	przeciętny	wysoki	niski	1	7	4	11
OPOLSKIE	-0,058	0,703	0,213	-0,067	przeciętny	bardzo wysoki	wysoki	przeciętny	8	1	6	9
PODKARPACKIE	-0,627	0,089	-0,223	0,271	niski	przeciętny	niski	wysoki	16	6	10	6
PODLASKIE	-0,519	-0,026	-0,226	0,570	niski	przeciętny	niski	wysoki	13	9	11	3
POMORSKIE	0,437	-0,328	0,255	0,503	wysoki	niski	wysoki	wysoki	4	14	5	4
ŚLĄSKIE	0,020	-0,122	0,647	-0,627	przeciętny	przeciętny	bardzo wysoki	niski	7	12	2	15
ŚWIĘTOKRZYSKIE	-0,546	-0,407	-0,575	-1,068	niski	niski	niski	bardzo niski	14	15	16	16
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	-0,510	-0,184	-0,379	0,900	niski	niski	niski	bardzo wysoki	12	13	14	1
WIELKOPOLSKIE	0,616	0,084	-0,163	-0,140	wysoki	przeciętny	przeciętny	przeciętny	3	8	9	10
ZACHODNIOPOMORSKIE	-0,073	0,130	0,491	0,322	przeciętny	przeciętny	wysoki	wysoki	9	5	3	5

Wykres 1. **MIERNIKI SYNTETYCZNE POZIOMU ŻYCIA LUDNOŚCI WEDŁUG GRUP POTRZEB I WOJEWÓDZTW W 2013 R**

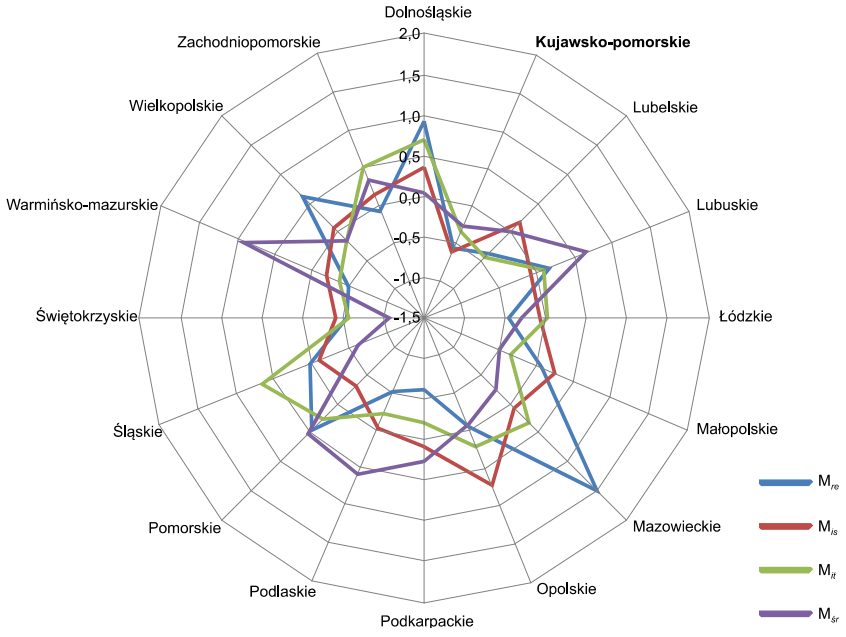

Dokonane porządkowanie liniowe województw według wartości mierników syntetycznych w grupach potrzeb pozwoliło zastosować metodę rangowania. W każdej grupie potrzeb wartość miernika syntetycznego dla każdego województwa została zastąpiona pozycją (rangą) na uporządkowanej rosnąco liście wszystkich wartości. Operacja taka sprawiła, że zachowane zostały informacje o wzajemnych relacjach pomiędzy wartościami mierników syntetycznych, ale ujednolicony został ich rozkład. Analiza rang mierników syntetycznych zawartych w tablicy 1 wskazuje, że największe różnice w rangach odnotowano w województwach: warmińsko-mazurskim i śląskim. W 2013 r. województwo warmińsko-mazurskie wyróżniało się pod względem walorów środowiska naturalnego (1 miejsce w rankingu) przy jednocześnie wyraźnie dostrzegalnym niskim poziomem infrastruktury technicznej, infrastruktury społecznej oraz rozwoju ekonomicznego (odpowiednio: 14, 13 i 12 miejsce w rankingu). Województwo śląskie wyróżniało się wysokim poziomem dostępności do infrastruktury technicznej i jednocześnie niskim, bądź średnim poziomem zaspokojenia potrzeb w pozostałych grupach potrzeb.

Województwo kujawsko-pomorskie pod względem poziomu życia w 2013 r. plasowało się na końcu listy rankingowej. Kujawsko-Pomorskie najkorzystniej wypadło pod względem warunków środowiska naturalnego i infrastruktury technicznej (12 miejsce w rankingu), natomiast biorąc pod uwagę poziom rozwoju ekonomicznego oraz dostępności do infrastruktury społecznej zajmowało odpowiednio 15 i 16 miejsce spośród województw.

Wykres 2. **ROZKŁAD MIERNIKÓW SYNTETYCZNYCH WEDŁUG GRUP POTRZEB I WOJEWÓDZTW W 2013 R.**

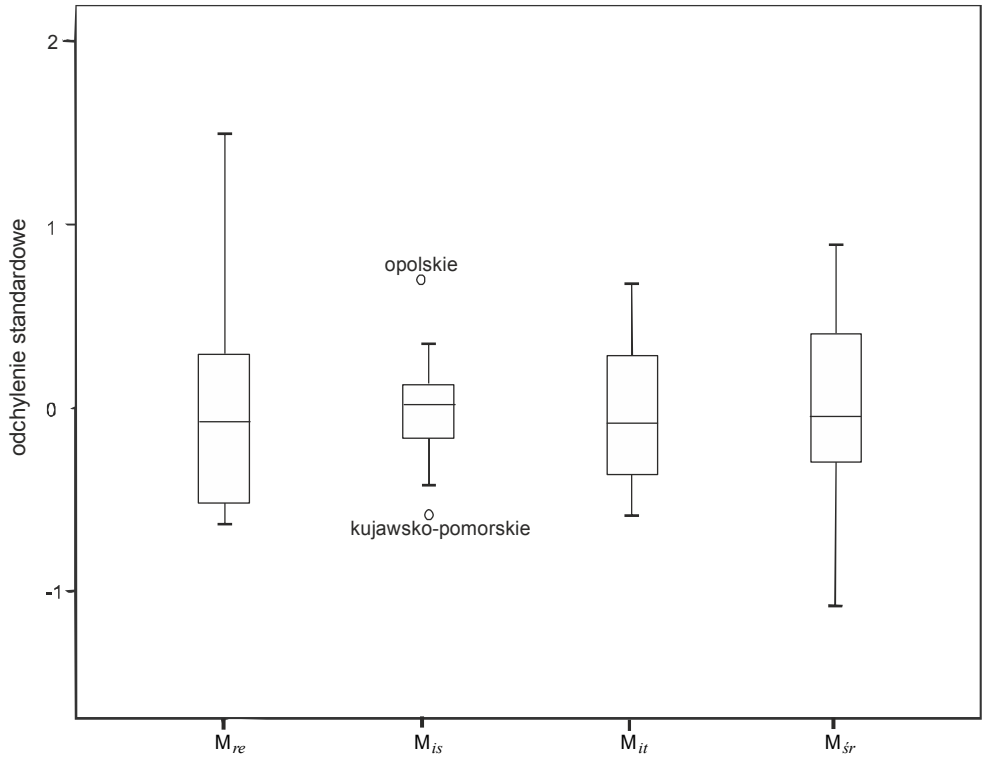

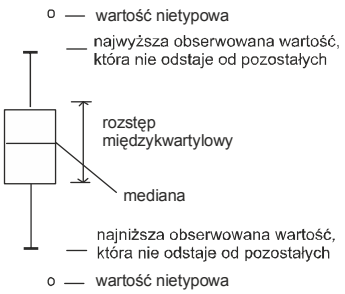

TABL. 2. **WYBRANE DANE O WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU W 2013 R.**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Polska		Kujawsko-pomorskie	
	ogółem	w tym miasta	ogółem	w tym miasta
POTENCJAŁ DEMOGRAFICZNY				
Powierzchnia[a] w km^2	312679	21570	17972	829
Ludność[a] w tys.	38495,1	23257,9	2092,6	1256,3
mężczyźni	18629,5	11032,7	1014,2	594,9
kobiety	19866,1	12225,2	1078,3	661,4
Kobiety na 100 mężczyzn[a]	107	111	106	111
Ludność na 1 km^2 powierzchni ogólnej[a]	123	1078	116	1516
Ludność w wieku w tys.:				
produkcyjnym	24422,1	14763,2	1333,2	798,1
mężczyźni (18-64 lata)	12859,4	7648,0	701,5	412,9
kobiety (18-59 lat)	11562,7	7115,1	631,6	385,2
nieprodukcyjnym	14073,5	8494,8	759,4	458,2
mężczyźni	5770,1	3384,7	312,7	181,9
kobiety	8303,4	5110,1	446,7	276,2
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym[a]	57,6	57,5	57,0	57,4
Przeciętne dalsze trwanie życia w latach:				
mężczyźni	73,1	73,5	72,9	73,2
kobiety	81,1	81,1	80,5	80,5
Ruch naturalny w tys.:				
małżeństwa	180,4	105,7	9,8	5,7
rozwody	66,1	49,3	4,2	3,0
urodzenia żywe	369,6	213,7	19,9	1,1
zgony	387,3	235,1	20,5	12,8
w tym niemowląt	1,7	0,9	0,1	0,05
przyrost naturalny	-17,7	-21,3	-0,6	-1,7
ogólne saldo migracji	-19,9	-51,8	-2,6	-4,1
Ruch naturalny na 1000 ludności:				
małżeństwa	4,7	4,5	4,7	4,5
rozwody	1,7	2,1	2,0	2,4
urodzenia żywe	9,6	9,2	9,5	8,8
zgony	10,1	10,1	9,8	10,2
w tym niemowląt[b]	4,6	4,3	4,4	4,1
przyrost naturalny	-0,5	-0,9	-0,3	-1,3
saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały	-0,5	-2,2	-1,3	-3,3
Płodność – urodzenia żywe na 1000 kobiet w wieku 15-49 lat	39,52	37,99	38,82	36,45
Prognoza ludności w tys.:				
2015 r.	38419,0	23129,5	2086,0	1244,5
2025 r.	37741,5	22216,3	2039,0	1176,7
2035 r.	36476,8	20945,4	1959,7	1091,9
2045 r.	34817,4	19522,2	1854,5	996,6
2050 r.	33950,6	18825,8	1799,0	949,2
POZIOM ROZWOJU EKONOMICZNEGO				
Aktywność ekonomiczna ludności w tys.:				
aktywni zawodowo	17361	10572	869	513
mężczyźni	9568	.	483	.
kobiety	7793	.	386	.
pracujący	15568	9487	761	451
bezrobotni	1793	1085	108	62
bierni zawodowo	13676	8369	689	415

a Stan w dniu 31 XII. *b* Na 1000 urodzeń żywych.

TABL. 2. **WYBRANE DANE O WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU W 2013 R. (cd.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Polska		Kujawsko-pomorskie	
	ogółem	w tym miasta	ogółem	w tym miasta
POZIOM ROZWOJU EKONOMICZNEGO (dok.)				
Aktywność ekonomiczna ludności w %:				
współczynnik aktywności zawodowej	55,9	55,8	55,8	55,3
wskaźnik zatrudnienia	50,2	50,1	48,8	48,6
stopa bezrobocia	10,3	10,3	12,4	12,1
Pracujący w gospodarce narodowej[a] w tys.	13919,8	.	677,0	.
sektor publiczny	3050,5	.	153,2	.
sektor prywatny	10869,3	.	523,7	.
Pracujący na 1000 ludności w gospodarce narodowej[bc]	361,6	.	323,5	.
Bezrobotni zarejestrowani[b] w tys.	2157,9	1203,1	150,1	81,5
Stopa bezrobocia rejestrowanego[b] w %	13,4	x	18,2	x
Bezrobotni zarejestrowani[b] na 1 ofertę pracy	70	.	88	.
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł	3659,40	.	3163,57	.
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto:				
z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych w zł	1921,25	.	1709,33[d]	.
rolników indywidualnych w zł	1121,52	.	1125,86[d]	.
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w zł	1299,07	.	1169,4	.
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji na 1 osobę w gospodarstwach domowych w zł	1254,89	.	1128,14	.
Przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych w zł	1061,70	.	992,12	.
Sprzedaż detaliczna (ceny bieżące) w mln zł	685658,7	.	22793,1	.
na 1 mieszkańca w zł	17808	.	10884	.
Sklepy[b] w tys.	353,6	.	19,0	.
Liczba ludności[b] na 1 sklep	109	.	110	.
Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych (rok poprzedni = 100)	100,9	.	101,1	.
Produkt krajowy brutto (ceny bieżące) w 2011 r. w mln zł	1528127	.	68390	.
w tym wartość dodana brutto	1342386	.	60077	.
na 1 mieszkańca w zł	39665	.	32596	.
Nominalne dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych na 1 mieszkańca w zł w 2011 r.	24253	.	21172	.
INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA				
Uczniowie w szkołach[e] w tys.:				
podstawowych	2152,6	1312,3	119,7	72,3
gimnazjalnych	1124,0	729,6	62,9	40,9
ponadgimnazjalnych	1277,0	1208,8	72,0	66,7
policealnych[f]	279,0	272,6	16,0	15,8
Uczniowie w szkołach ponadgimnazjalnych[e] na 10 tys. ludności	331,7	519,7	344,2	531,0

a Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności. *b* Stan w dniu 31 XII. *c* Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności; bez pracujących w jednostkach budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego; dla pracujących w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie – dane szacunkowe. *d* Dane nie obejmują emerytur i rent wypłacanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwo Sprawiedliwości, a także realizowanych na mocy umów międzynarodowych. *e* Stan na początku roku szkolnego. *f* Łącznie ze szkołami dla dorosłych.

TABL. 2. **WYBRANE DANE O WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU W 2013 R. (cd.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Polska		Kujawsko-pomorskie	
	ogółem	w tym miasta	ogółem	w tym miasta
INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA (cd.)				
Absolwenci szkół[a] w tys.:				
podstawowych	360,5	214,2	19,9	11,9
gimnazjalnych	383,0	244,4	21,4	13,6
ponadgimnazjalnych	395,7	374,7	22,1	20,6
policealnych[b]	93,2	89,6	5,8	5,6
Absolwenci szkół ponadgimnazjalnych na 10 tys. ludności	102,8	161,1	105,4	163,6
Studenci szkół wyższych[cd] w tys.	1549,9	1549,9	69,1	69,1
na 10 tys. ludności	403	666	330	550
Absolwenci szkół wyższych[ad] w tys.	455,2	455,2	21,3	21,3
na 10 tys. ludności	118	196	102	170
Odsetek ludności w wieku 15–64 lata z wykształceniem wyższym według BAEL	22,6	28,5	18,4	23,9
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego[e]:				
w tys.	1268,3	848,7	64,4	43,3
na 1000 dzieci w wieku 3–6 lat	753	876	692	833
Pracownicy medyczni[fgh]:				
lekarze	85246	.	4499	.
lekarze dentyści	12322	.	690	.
farmaceuci	27446	.	1272	.
pielęgniarki[i]	200587	.	10739	.
położne[k]	22833	.	1263	.
Przychodnie[h]	19529	14987	758	553
Porady lekarskie[l] udzielone w zakresie ambulatoryjnej opieki zdrowotnej na 1 mieszkańca	7,0	9,7	7,1	9,8
Łóżka w szpitalach ogólnych[fh]	187763	.	9642	.
na 10 tys. ludności	48,8	.	46,1	.
Leczeni w szpitalach ogólnych[f] (bez międzyoddziałowego ruchu chorych):				
w tys.	7867,7	.	388,9	.
na 10 tys. ludności	2043	.	1857	.
Przeciętny pobyt chorego w szpitalach ogólnych w dniach[f]	5,8	.	5,7	.
Przeciętne wykorzystanie łóżka w szpitalach ogólnych w dniach[f]	245		231	
Apteki ogólnodostępne[hm]	12221	10246	580	494
Ludność na 1 aptekę i punkt apteczny[h]	2850	2267	3156	2538
Żłobki i oddziały żłobkowe i kluby dziecięce[h]	1458	1287	49	43
Dzieci przebywające w żłobkach, oddziałach żłobkowych i klubach dziecięcych (w ciągu roku)	86124	82691	3669	3441
Dzieci w żłobkach, oddziałach żłobkowych i klubach dziecięcych[h] na 1000 dzieci w wieku do 3 lat	47,6	78,2	35,5	59,0

a Z roku szkolnego 2012/13. *b* Łącznie ze szkołami dla dorosłych. *c* Stan w dniu 30 XI. *d* Łącznie z cudzoziemcami. *e* Stan na początku roku szkolnego. *f* Dane Ministerstwa Zdrowia i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. *g* Łącznie z odbywającymi staż. *h* Stan w dniu 31 XII. *i,k* Łącznie z magistrami: *i* – pielęgniarstwa, *k* – położnictwa. *l* Łącznie z poradami finansowanymi przez pacjentów (środki niepubliczne); bez porad udzielonych w izbach przyjęć szpitali ogólnych. *m* Bez aptek działających w strukturach i na potrzeby szpitali.

TABL. 2. **WYBRANE DANE O WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU W 2013 R. (cd.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Polska		Kujawsko-pomorskie	
	ogółem	w tym miasta	ogółem	w tym miasta
INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA (dok.)				
Biblioteki publiczne[a] (łącznie z filiami)	8112	2754	425	160
Księgozbiór bibliotek publicznych[a]:				
w mln wol.	131,0	78,6	7,4	4,4
na 1000 ludności w wol.	3402	3378	3512	3508
Wypożyczenia księgozbioru z bibliotek publicznych na 1000 ludności w wol.	3087,7	3757,4	2651,6	3166,2
Miejsca w teatrach i instytucjach muzycznych[a] (w stałej sali) w tys.	81,9	81,9	4,8	4,8
na 1000 ludności	2,1	3,5	2,3	3,8
Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych[b]:				
w tys.	11456,4	11456,4	635,3	635,3
na 1000 ludności	297,6	491,9	303,4	504,7
Kina stałe[a]	469	463	20	20
Miejsca na widowni w kinach stałych[a] na 1000 ludności	7,1	11,6	7,2	11,9
Widzowie w kinach stałych:				
w tys.	36936,6	36551,9	1794,2	1794,2
na 1000 ludności	959	1569	857	1425
na 1 seans	22,4	22,5	16,1	16,1
Abonenci[a] w tys.:				
radia	6982,7	5058,9	412,2	289,7
telewizji	6718,0	4848,2	398,3	278,8
Abonenci[a] na 1000 ludności:				
radia	181	218	197	138
telewizji	175	208	190	133
Turystyczne obiekty noclegowe[c]	9775	5418	331	203
Miejsca noclegowe[b]	679445	412667	26318	17084
na 10 tys. ludności	176,5	177,2	125,7	135,7
Korzystający z noclegów:				
w tys.	23401,1	18154,0	866,7	679,0
na 1000 ludności	607,8	779,4	413,9	539,4
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA				
Zużycie w gospodarstwach domowych:				
wody z wodociągów w hm^3	1191,1	791,6	67,1	39,6
energii elektrycznej w GW·h	29217,5	17697,2	1473,4	826,1
gazu z sieci w hm^3	4068,6	3218,1	137,4	126,6
Zasoby mieszkaniowe[ad] w tys.	13852896	9335718	721182	487481
mieszkania na 1000 ludności	359,9	401,4	344,6	388,0
powierzchnia użytkowa mieszkań w m^2 na 1 osobę	26,3	25,7	23,8	23,3
przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m^2	73,1	64,1	69,2	60,1
Mieszkania oddane do użytkowania	145136	88469	6670	3524
na 1000 ludności	3,8	3,8	3,2	2,8
powierzchnia użytkowa mieszkań w m^2 na 1000 ludności	394,2	314,6	328,4	213,2

a Stan w dniu 31 XII. *b* Według miejsca prezentacji. *c* Stan w dniu 31 VII. Dane dotyczą obiektów posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych. *d* Na podstawie bilansu zasobów mieszkaniowych.

TABL. 2. **WYBRANE DANE O WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU W 2013 R. (dok.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Polska		Kujawsko-pomorskie	
	ogółem	w tym miasta	ogółem	w tym miasta
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA (dok.)				
Drogi publiczne o twardej nawierzchni[a] w km	285165	58207	16701	2686
w tym o nawierzchni ulepszonej	262576	56120	14745	2569
Drogi publiczne o twardej nawierzchni[a] (miejskie i zamiejskie) na 100 km ^{2} powierzchni ogólnej w km	91,2	18,6	92,9	14,9
Samochody osobowe zarejestrowane[ab] w tys.	19389,4	.	1035,8	.
Placówki pocztowe operatora wyznaczonego[a]	7884	3996	414	207
na 10 tys. ludności	2,0	1,7	2,0	1,6
Telefoniczne łącza główne[ac] w tys.	5829,9	4841,4	257,3	211,2
na 1000 ludności	151,4	208,2	123	168,1
Wypadki drogowe[d] w tys.	35,8	.	1,2	.
na 10 tys. pojazdów samochodowych i ciągników zarejestrowanych	14,0	.	8,5	.
ŚRODOWISKO NATURALNE				
Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w hm^3	10577,0	4667,7	247,4	135,0
Pobór wody – w % poboru ogółem – na cele eksploatacji sieci wodociągowej[e]	18,8	23,6	44,7	50,7
Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ludności ogółem[f]	70,3	93,3	70,8	94,4
Redukcja przemysłowych zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza w % zanieczyszczeń wytworzonych:				
pyłowych	99,8	x	99,3	x
gazowych (bez dwutlenku węgla)	59,1	x	36,3	x
Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w % powierzchni ogólnej[a]	32,5	x	31,8	x

a Stan w dniu 31 XII. *b* Na podstawie danych Centralnej Ewidencji Pojazdów prowadzonej przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. *c* Dane dotyczą operatorów sieci publicznej. *d* Dane Komendy Głównej Policji. *e* Pobór wody na ujęciach przed wtłoczeniem do sieci. *f* Ludność korzystająca – na podstawie szacunków, ludność ogółem i ludność miast – na podstawie bilansów.

TABL. 3. **WAŻNIEJSZE DANE O WOJEWÓDZTWACH W 2013 R.**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ludność [a]			Kobiety na 100 mężczyzn [a]	Ruch naturalny na 1000 ludności			
	ogółem w tys.	w % ludności Polski	na 1 km²		małżeństwa	rozwody	przyrost naturalny	ogólne saldo migracji
Polska	**38495,7**	**x**	**123**	**107**	**4,7**	**1,7**	**-0,5**	**-0,5**
Dolnośląskie	2910,0	7,6	146	108	4,4	2,0	-1,6	0,0
Kujawsko-pomorskie	**2092,6**	**5,4**	**116**	**106**	**4,7**	**2,0**	**-0,3**	**-1,3**
Lubelskie	2156,2	5,6	86	106	4,8	1,9	-1,4	-2,6
Lubuskie	1021,5	2,7	73	105	4,6	1,9	-0,3	-1,3
Łódzkie	2513,1	6,5	138	110	4,3	1,8	-3,5	-1,1
Małopolskie	3360,6	8,7	221	106	4,9	1,2	1,2	0,8
Mazowieckie	5316,8	13,8	150	109	4,5	1,7	0,2	2,5
Opolskie	1004,4	2,6	107	107	4,7	1,6	-2,0	-3,3
Podkarpackie	2129,3	5,5	119	104	5,0	1,1	0,8	-1,5
Podlaskie	1195,0	3,1	59	105	4,7	1,7	-1,3	-2,1
Pomorskie	2295,8	6,0	125	105	4,7	1,7	1,7	0,8
Śląskie	4599,4	11,9	373	107	4,8	1,9	-1,4	-2,0
Świętokrzyskie	1268,2	3,3	108	105	4,6	1,1	-2,7	-2,2
Warmińsko-mazurskie	1446,9	3,8	60	104	4,5	1,9	-0,2	-2,6
Wielkopolskie	3467,0	9,0	116	106	4,8	1,7	1,2	0,0
Zachodniopomorskie	1718,9	4,5	75	105	4,5	1,9	-0,9	-0,6

(cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Przeciętne trwanie życia w latach								
	ogółem			miasta			wieś		
	mężczyźni	kobiety	różnica (kobiety - mężczyźni)	mężczyźni	kobiety	różnica (kobiety - mężczyźni)	mężczyźni	kobiety	różnica (kobiety - mężczyźni)
Polska	**73,1**	**81,1**	**8,0**	**73,5**	**81,1**	**7,6**	**72,4**	**81,1**	**8,7**
Dolnośląskie	72,5	80,9	8,4	72,7	80,9	8,2	71,9	80,5	8,6
Kujawsko-pomorskie	**72,9**	**80,5**	**7,6**	**73,2**	**80,5**	**7,3**	**72,4**	**80,4**	**8,0**
Lubelskie	72,7	81,6	8,9	74,1	81,7	7,6	71,6	81,5	9,9
Lubuskie	72,2	80,1	7,9	72,8	80,4	7,6	71,1	79,5	8,4
Łódzkie	70,7	80,1	9,4	70,8	80,0	9,2	70,7	80,4	9,7
Małopolskie	74,8	82,0	7,2	75,3	82,0	6,7	74,3	82,0	7,7
Mazowieckie	73,4	81,6	8,2	74,4	81,6	7,2	71,8	81,5	9,7
Opolskie	73,5	80,9	7,4	73,7	81,1	7,4	73,3	80,7	7,4
Podkarpackie	74,8	82,4	7,6	75,9	82,5	6,6	73,9	82,2	8,3
Podlaskie	73,2	82,3	9,1	73,9	82,4	8,5	72,3	82,1	9,8
Pomorskie	74,1	81,2	7,1	74,6	81,4	6,8	72,9	80,8	7,9
Śląskie	72,4	80,1	7,7	72,2	79,8	7,6	72,9	81,0	8,1
Świętokrzyskie	72,8	81,5	8,7	73,8	81,7	7,9	72,0	81,3	9,3
Warmińsko-mazurskie	71,9	80,8	8,9	72,7	81,2	8,5	70,7	80,2	9,5
Wielkopolskie	73,5	80,6	7,1	73,9	80,8	6,9	73,0	80,2	7,2
Zachodniopomorskie	72,7	80,5	7,8	73,5	80,9	7,4	70,8	79,4	8,6

a Stan w dniu 31 XII.

TABL. 3. **WAŻNIEJSZE DANE O WOJEWÓDZTWACH W 2013 R. (cd.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Aktywność ekonomiczna ludności			Pracujący [ab]		Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł	Bezrobotni zarejestrowani [a]		Stopa bezrobocia [a] w %
	współczynnik aktywności zawodowej	wskaźnik zatrudnienia	stopa bezrobocia	w tys.	na 1000 ludności		w tys.	w % ogółem	
	w %								
Polska	**55,9**	**50,2**	**10,3**	**13919,8**	**361,6**	**3659,40**	**2157,9**	**100,0**	**13,4**
Dolnośląskie	54,0	47,9	11,3	1018,2	349,9	3654,57	153,6	7,1	13,1
Kujawsko-pomorskie	**55,8**	**48,8**	**12,4**	**677,0**	**323,5**	**3163,57**	**150,1**	**7,0**	**18,2**
Lubelskie	56,6	50,8	10,3	799,8	370,9	3306,12	134,0	6,2	14,4
Lubuskie	54,4	49,2	9,6	320,3	313,6	3114,69	59,8	2,8	15,7
Łódzkie	57,6	51,2	11,1	925,3	368,2	3315,58	151,6	7,0	14,1
Małopolskie	55,8	49,7	10,8	1260,0	374,9	3372,60	164,4	7,6	11,5
Mazowieckie	59,7	54,9	8,0	2274,6	427,8	4514,42	283,2	13,1	11,1
Opolskie	53,6	48,5	9,4	311,4	310,1	3281,48	51,6	2,4	14,2
Podkarpackie	56,2	48,1	14,3	792,8	372,3	3147,19	154,2	7,1	16,3
Podlaskie	55,5	49,9	9,9	400,1	334,8	3258,66	70,9	3,3	15,1
Pomorskie	55,8	50,2	10,1	753,4	328,2	3595,98	114,1	5,3	13,2
Śląskie	53,5	48,3	9,7	1638,7	356,3	3786,14	208,3	9,7	11,3
Świętokrzyskie	55,2	48,0	13,0	454,0	358,0	3165,93	90,1	4,2	16,6
Warmińsko-mazurskie	52,0	46,1	11,4	419,6	290,0	3106,89	115,9	5,4	21,6
Wielkopolskie	58,1	53,0	8,8	1367,2	394,3	3335,93	144,8	6,7	9,6
Zachodniopomorskie	52,6	47,2	10,0	507,5	295,2	3298,99	111,1	5,1	18,0

(cd.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Leczeni w szpitalach ogólnych [c] na 10 tys. ludności	Liczba ludności na 1 łóżko w szpitalach ogólnych [ac]	Liczba ludności na 1 aptekę ogólnodostępną [a]	Studenci szkół wyższych [d]		Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego [e] w tys.	Wypożyczenia księgozbioru z bibliotek publicznych	Widzowie w kinach stałych	Widzowie i słuchacze teatrach i instytucjach muzycznych [f]
				w tys.	na 10 tys. ludności		na 1000 ludności		
Polska	**2043**	**205**	**3150**	**1548,7**	**402**	**1297,2**	**3088**	**960**	**298**
Dolnośląskie	2029	193	2931	141,7	487	94,3	3230	1184	304
Kujawsko-pomorskie	**1857**	**217**	**3608**	**69,5**	**332**	**65,7**	**2652**	**857**	**303**
Lubelskie	2203	187	2662	85,9	398	68,5	3484	524	87
Lubuskie	1844	229	3263	19,0	186	35,2	2964	803	523
Łódzkie	2506	187	2912	92,2	367	79,9	3240	812	243
Małopolskie	1777	226	3047	189,6	564	118,3	3123	839	270
Mazowieckie	2267	200	3226	294,4	554	201,1	2950	1630	612
Opolskie	1713	204	3261	31,0	308	31,2	3034	621	172
Podkarpackie	1983	209	3385	62,7	295	67,5	3272	519	106
Podlaskie	2075	204	3170	42,1	352	36,3	2485	673	278
Pomorskie	1712	243	3234	101,9	444	80,5	2588	1216	339
Śląskie	2048	178	3283	144,5	314	151,0	3656	1003	275
Świętokrzyskie	2250	204	3093	33,8	266	37,5	2743	536	223
Warmińsko-mazurskie	1983	217	3608	39,4	272	44,6	2975	628	253
Wielkopolskie	2016	237	3002	143,3	413	132,2	3142	1032	185
Zachodniopomorskie	1995	205	3306	57,8	336	53,4	2693	677	223

a Stan w dniu 31 XII. *b* Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności; *c* Dane Ministerstwa Zdrowia i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. *d* Stan w dniu 30 XI; łącznie z filiami i oddziałami zamiejscowymi uczelni, których siedziby mieszczą się w innych województwach, łącznie z cudzoziemcami. *e* Stan na początku roku szkolnego. *f* Według miejsca prezentacji.

TABL. 3. **WAŻNIEJSZE DANE O WOJEWÓDZTWACH W 2013 R. (dok.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach noclegowych[a] w tys.	Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w %	Telefoniczne łącza główne[b] na 1000 ludności	Liczba ludności na 1 placówkę pocztową operatora wyznaczonego[b]	Samochody osobowe[b] na 1000 ludności	Przestępstwa stwierdzone przez policję w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w tys.	Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw stwierdzonych w %	Liczba ludności na 1 sklep[b]	Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON[b] na 10 tys. ludności
Polska	**679,4**	**33,8**	**151,4**	**4883**	**504,0**	**1063,7**	**67,1**	**109**	**1057**
Dolnośląskie	58,4	29,5	167,3	4763	515,0	111,0	67,0	109	1194
Kujawsko-pomorskie	**26,3**	**42,5**	**123,0**	**5055**	**495,0**	**53,5**	**68,2**	**110**	**914**
Lubelskie	19,7	30,3	124,1	4053	475,0	44,7	70,9	115	787
Lubuskie	19,1	25,2	157,7	4053	528,0	38,3	73,1	90	1075
Łódzkie	23,5	26,8	141,2	5139	508,0	66,5	62,9	100	947
Małopolskie	83,8	35,2	155,0	5937	481,0	86,5	63,6	108	1045
Mazowieckie	47,1	39,8	212,1	5754	553,0	139,6	59,0	107	1364
Opolskie	7,9	25,9	139,7	4650	550,0	28,7	70,2	121	996
Podkarpackie	25,5	30,2	125,6	4987	446,0	35,7	71,4	126	750
Podlaskie	12,9	29,1	150,5	3504	434,0	22,4	69,0	127	808
Pomorskie	94,3	35,6	156,4	4895	501,0	65,8	63,0	118	1184
Śląskie	44,2	30,7	141,8	5793	494,0	160,9	68,2	108	1001
Świętokrzyskie	14,2	30,8	114,3	4646	469,0	29,2	75,1	103	866
Warmińsko-mazurskie	40,8	28,0	115,3	3818	450,0	33,0	67,5	116	845
Wielkopolskie	41,8	23,9	142,9	4623	564,0	95,9	74,0	106	1148
Zachodniopomorskie	119,9	44,4	143,9	3845	472,0	52,0	69,6	99	1277

(dok.)

WYSZCZEGÓLNIENIE	Zasoby mieszkaniowe[b]		Mieszkania wyposażone w instalacje[b] w % ogółu mieszkań				Mieszkania oddane do użytkowania		Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych (2012 = 100)	PKB[c] na 1 mieszkańca w 2011 r.
			wodociąg		centralne ogrzewanie					
	w tys.	przeciętna powierzchnia użytkowa na 1 osobę w m²	miasta	wieś	miasta	wieś	w tys.	na 1000 ludności		
Polska	**13852,9**	**26,3**	**99,0**	**91,8**	**86,8**	**70,3**	**145,1**	**3,77**	**100,9**	**39665**
Dolnośląskie	1110,6	27,5	99,4	95,7	82,4	73,7	16,5	5,65	100,9	44961
Kujawsko-pomorskie	**721,2**	**23,8**	**99,4**	**95,1**	**84,7**	**74,2**	**6,7**	**3,19**	**101,1**	**32596**
Lubelskie	751,1	26,6	98,1	84,4	90,4	58,3	7,0	3,22	100,7	26919
Lubuskie	359,5	25,7	99,5	95,5	84,8	70,4	3,2	3,09	101,3	32795
Łódzkie	992,4	26,9	97,1	88,7	82,1	63,6	6,0	2,39	100,8	36750
Małopolskie	1117,2	25,7	99,0	93,2	87,3	71,7	15,5	4,61	100,8	34107
Mazowieckie	2138,8	28,8	98,7	87,7	92,3	68,8	29,2	5,51	100,8	64790
Opolskie	348,5	27,8	99,5	96,4	85,4	76,6	1,7	1,73	100,7	31771
Podkarpackie	635,7	24,0	98,4	90,5	89,2	65,1	6,2	2,91	100,7	26801
Podlaskie	432,5	27,4	98,6	82,9	91,6	53,4	4,2	3,50	100,6	28485
Pomorskie	814,9	25,3	99,8	97,6	89,2	77,9	11,9	5,19	100,9	37822
Śląskie	1722,3	26,2	99,3	96,0	81,1	80,9	10,4	2,25	100,8	42830
Świętokrzyskie	433,0	25,1	97,5	86,3	90,6	65,4	2,9	2,26	100,8	29552
Warmińsko-mazurskie	497,0	23,3	99,8	91,6	89,9	68,4	4,8	3,31	100,9	28635
Wielkopolskie	1149,5	26,7	99,5	96,5	85,7	76,9	13,6	3,92	101,1	41285
Zachodniopomorskie	628,9	25,6	99,8	97,3	89,2	75,1	5,5	3,20	100,9	33485

a Stan w dniu 31 VII. Dotyczy obiektów posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych. *b* Stan w dniu 31 XII. *c* Grupowanie metodą jednostek lokalnych rodzaju działalności. Dane na 1 mieszkańca obliczono na podstawie liczby ludności uwzględniającej wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2011.

Potencjał demograficzny

Według stanu w dniu 31 grudnia 2013 r. województwo kujawsko-pomorskie **zamieszkiwało** 2092,6 tys. osób (5,4% ogółu ludności kraju; 10 lokata w rankingu województw), i było to mniej o 3840 osób niż przed rokiem i o 6147 niż w 2010 r. Najwięcej mieszkańców województwa skupiał podregion włocławski (37,3% ogółu; o 2663 osoby mniej niż przed rokiem), nieco mniej bydgosko-toruński (37,0% ogółu; o 382 osoby mniej), zaś najsłabiej zaludniony był podregion grudziądzki (25,7% ogółu mieszkańców; o 795 osób w skali roku mniej). Według szacunków liczba ludności w Kujawsko-Pomorskim w 2020 r. obniży się do poziomu 2065,4 tys. osób, w 2035 r. do 1959,7 tys. osób, zaś w 2050 r. aż do 1799,0 tys. osób (oznacza to spadek o 14,0%).

Większość mieszkańców województwa zamieszkuje miasta. **Współczynnik urbanizacji** w 2013 r. wyniósł 60,0% (dla porównaniu w kraju 60,4%). W Kujawsko-Pomorskim, podobnie jak w kraju, od kilku lat obserwowany jest nieznaczny spadek udziału ludności miejskiej w ogólnej liczbie mieszkańców województwa (w 2012 r. wyniósł 60,2%, a w 2010 r. było to jeszcze 60,6%). W 2013 r. liczba ludności mieszkającej na **wsi** zwiększyła się o 0,2% w stosunku do stanu z 2012 r., osiągając poziom 836,3 tys. osób (w stosunku do 2010 r. odnotowano wzrost na poziomie 1,1%).

Gęstość zaludnienia w województwie była mniejsza niż przeciętnie w Polsce i wyniosła w 2013 r. 116 osób na 1 km^2 (dla porównania w kraju były to 123 osoby). W miastach przypadało przeciętnie 1516 osób na 1 km^2, natomiast na obszarach wiejskich 49 osób/km^2. Kujawsko-Pomorskie pod względem gęstości zaludnienia zajęło 8 pozycję w Polsce.

Ponad połowę ludności województwa stanowią **kobiety**. Udział kobiet w ogólnej liczbie ludności w 2013 r., podobnie jak w poprzednich latach, wyniósł 51,5% (w miastach – 52,6%, na wsi – 49,9%). Większość, bo 61,3% ogółu kobiet w województwie, stanowiły mieszkanki miast. **Współczynnik feminizacji** ukształtował się na poziomie 106, przy czym w miastach wyniósł 111, a na wsi – 99.

W ostatnich latach widoczne są tendencje świadczące o starzeniu się ludności w Kujawsko-Pomorskim, co przejawia się m.in. zmianami w **strukturze wiekowej** ludności. Na koniec 2013 r. liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, tj. 0–17 lat (387,9 tys. osób) zmniejszyła się w skali roku o 1,4%, a w odniesieniu do 2010 r. o 4,6%. W województwie mieszkało 318,3 tys. dzieci (w wieku 0–14 lat), czyli o 0,8% mniej niż przed rokiem. Prognozuje się, że w 2050 r. ludności w wieku 0-17 lat będzie zaledwie 260,9 tys. osób, a dzieci (w wieku 0–14 lat) 215,8 tys.

Liczba ludności w wieku produkcyjnym (18–59 lat w przypadku kobiet, 18–64 lata – mężczyźni) zmalała o 0,8% w stosunku do ub. roku i o 1,8% w porównaniu z 2010 r., tj. do poziomu 1333,2 tys. Ludność w takim wieku stanowiła 63,7% mieszkańców województwa. Według najnowszych prognoz w 2050 r. liczba ta zmniejszy się (uwzględniając zmiany wieku emerytalnego) do 1010,4 tys. osób. Osoby w wieku niemobilnym (45–59 lat dla kobiet, 45–64 lata dla męż-

czyzn) stanowiły 37,4% ogółu ludności w wieku produkcyjnym (udział tej grupy w skali roku zmniejszył się o 0,2 p. proc.).

Osób w wieku poprodukcyjnym (371,5 tys. osób), tj. kobiet powyżej 60 roku życia, mężczyzn powyżej 65 roku życia było więcej o 3,4% niż w ub. roku i o 10,9% niż w 2010 r. Horyzont prognozy przewiduje (uwzględniając zmiany wieku emerytalnego) wzrost ilości osób w wieku poprodukcyjnym o 42,1% do 527,7 tys.

Coraz mniej korzystne stają się relacje między poszczególnymi grupami wieku ludności, co obrazuje **współczynnik obciążenia ekonomicznego**. W końcu 2013 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 57 osób w wieku nieprodukcyjnym (przed rokiem 56), w tym 29 to osoby w wieku przedprodukcyjnym (przed rokiem odnotowano tę samą wartość). W 2050 r. prognozuje się, że na 100 osób w wieku produkcyjnym będzie przypadać 78 osób w wieku nieprodukcyjnym, w tym 26 w wieku przedprodukcyjnym.

W 2013 r. wartość wskaźnika młodości demograficznej obrazującej liczbę dzieci w wieku 0-14 lat przypadającą na osobę w wieku 65 lat i więcej wyniosła 1,1% (spadek o 0,1 p. proc. w stosunku do 2010 r.). Wzrasta natomiast wskaźnik starości demograficznej przedstawiającej relację liczby ludności w wieku 65 lat i więcej w ogólnej liczbie ludności w 2013 r. wyniósł 14,1% (w 2012 r. 13,5%, a w 2010 r. 12,5%). Analiza danych prognostycznych wskazuje w 2050 r., przy jednoczesnej depopulacji ludności, wartość wskaźnika młodości demograficznej spadnie prawdopodobnie do 0,4%, a wartość wskaźnika starości demograficznej wzrośnie do poziomu 32,8%.

Horyzont prognozy demograficznej wskazuje, że do 2050 r. prawdopodobnie zmniejszy się udział osób w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności do 14,5%, udział ludności w wieku produkcyjnym (z uwzględnieniem zmiany wieku emerytalnego) zmniejszy się do poziomu 56,2%, natomiast w przypadku osób w wieku poprodukcyjnym wartość wskaźnika wzrośnie do 29,3%. W 2050 r. przypuszczalnie na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadać będzie 78 osób w wieku nieprodukcyjnym.

TABL. 1 (4). **PRZECIĘTNE DALSZE TRWANIE ŻYCIA W 2013 R.**

WYSZCZEGÓLNIENIE M – mężczyźni K – kobiety		Ogółem	Miasta	Wieś
		w latach		
0 lat	M	72,9	73,2	72,4
	K	80,5	80,5	80,4
15 lat	M	58,5	58,7	58,0
	K	66,0	66,0	66,0
30 lat	M	44,1	44,3	43,6
	K	51,3	51,3	51,2
45 lat	M	30,3	30,5	29,8
	K	36,7	36,7	36,6
60 lat	M	18,3	18,6	17,8
	K	23,4	23,4	23,3

W ostatnich latach w Kujawsko-Pomorskim obserwuje się wydłużanie przeciętnego **trwania życia**. W 2013 r. w województwie mężczyźni żyli przeciętnie 72,9 lata, natomiast kobiety 80,5 lat (odpowiednio o 0,1 roku i o 0,2 roku dłużej niż w 2012 r. oraz odpowiednio o 1,5 roku i o 0,7 roku dłużej niż w 2010 r.). W 2013 r. przeciętne trwanie życia mężczyzn zamieszkałych w miastach wynosiło 73,2 lat, tj. o 0,8 roku dłużej niż na wsi, mieszkanki miast żyły 80,5 lat, czyli o 0,1 roku dłużej niż kobiety na wsi.

Przeciętny wiek mieszkańca województwa kujawsko-pomorskiego w 2013 r. wynosił 38,8 lata (dla porównania w kraju – 39,1 lat). Mediana wieku kobiet (40,6 lat) była wyższa niż w przypadku mężczyzn (37,2 lat). Średni wiek mieszkańca miasta to 40,3 lat, a osoby mieszkające na wsi w 2013 r. miały przeciętnie 36,7 lat.

W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim zawarto 9,8 tys. **małżeństw**, czyli o 12,4% mniej niż przed rokiem (w kraju o 11,5% mniej), ale o 21,2% mniej w porównaniu z 2010 r. Współczynnik małżeństw obniżył się w skali roku o 0,6 p. proc, tj. do poziomu 4,7‰; (na wsi wyniósł 5,0‰, a w miastach – 4,5‰).

W województwie kujawsko-pomorskim porównaniu z poprzednimi latami w 2013 r. wzrosła do poziomu 4,2 tys. liczba **rozwodów** orzeczonych., tj. wzrost: o 2,6% w skali roku (o 285 więcej) i o 7,9% w porównaniu z 2010 r. (w kraju również wzrost zarówno w skali roku – o 2,6%, jak i w porównaniu z 2010 r. – o 7,9%). Rozwody orzeczone w miastach stanowiły 72,5% ogółu rozwodów w województwie. Współczynnik rozwodów utrzymał się na poziomie sprzed roku, tj. 2,0‰ (w miastach wyniósł 2,4‰, a na wsi 1,4‰).

W analizowanym roku orzeczono 0,2 tys. **separacji**, co oznacza spadek w skali roku o 8,3% (w kraju spadek o 11,9%) oraz w odniesieniu do 2010 r. spadek o 5,5%. Separacje orzeczone w miastach stanowiły 67,5% ogółu separacji w województwie. Liczba separacji przypadająca na 100 tys. ludności ukształtowała się na poziomie 7,4 (w miastach – 8,3, a na wsi – 6,0).

W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim odnotowano 19,9 tys. **urodzeń żywych**, tj. o 4,4% mniej niż przed rokiem, ale o 12,1 % mniej niż w 2010 r. Współczynnik urodzeń w analizowanym okresie wyniósł 9,5‰ (wobec 9,9‰ przed rokiem; w kraju 9,6‰); na wsi ukształtował się na poziomie 10,5‰, a w miastach 8,8‰. **Współczynnik dzietności** w 2013 r. wyniósł 1,25‰ (przed rokiem 1,29‰, w kraju – 1,26‰), przy czym w miastach – 1,16‰, natomiast na wsi – 1,39‰. Najbardziej korzystną sytuację dla stabilnego rozwoju demograficznego określa współczynnik dzietności kształtujący się na poziomie 2,1-2,15. **Współczynnik płodności** w analizowanym roku wyniósł 38,8 (wobec 40,3 przed rokiem; w kraju 39,5). Wśród kobiet mieszkających na wsi współczynnik ten ukształtował się na wyższym poziomie niż wśród mieszkanek miast, odpowiednio 42,3 i 36,5 (dla porównania w kraju wyższą płodność także odnotowano wśród mieszkanek wsi – 41,8, niż miast – 38,0). Ponad połowę, bo 51,5%, nowonarodzonych w województwie dzieci, stanowili chłopcy.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. **zmarło** 20,5 tys. osób i było to więcej o 0,2%, zarówno w porównaniu z ub. rokiem, jak i z 2010 r. Współczynnik zgonów wyniósł 9,8‰ (przed rokiem 9,7‰), przy czym w miastach osiągnął poziom 10,2‰, a na wsi – 9,2‰. Najczęstszą przyczyną zgonów mieszkańców województwa w 2012 r. były choroby układu krążenia (44,4% ogółu zgonów) oraz nowotwory (28,2%). Analizując strukturę zgonów we-

dług płci zwraca uwagę przewaga mężczyzn. W 2013 r. w ogólnej liczbie zmarłych w województwie mężczyźni stanowili 52,1%, tj. tak samo jak przed rokiem. W analizowanym roku odnotowano spadek liczby zgonów niemowląt – w okresie dwunastu miesięcy zmarło 88 dzieci poniżej 1-go roku życia (wobec 100 zgonów przed rokiem). Współczynnik natężenia zgonów niemowląt (liczba zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych) wyniósł w 2013 r. w województwie 4,4‰ (4,8‰ przed rokiem). W kraju wartość współczynnika wyniosła 4,5‰ (w 2012 r. – 4,6‰).

W 2013 r. wartość współczynnika dynamiki demograficznej w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 1,0 co świadczy o tym, że liczba urodzeń dorównywała liczbie zgonów (w miastach 0,9, na wsi 1,1).

Po raz pierwszy na przestrzeni ostatnich lat w 2013 r. zaobserwowano ujemny **przyrost naturalny**. W województwie przyrost naturalny ukształtował się na poziomie minus 632, a w przeliczeniu na 1000 ludności wyniósł minus 0,3‰ (przed rokiem wartość ta była dodatnia na poziomie 0,2‰). Współczynnik przyrostu naturalnego ludności był zdecydowanie wyższy na wsi, gdzie wyniósł 1,3‰ (przed rokiem na poziomie 2,0‰) niż w miastach, gdzie osiągnął poziom minus 1,3‰ (przed rokiem minus 1,0‰).

Ważnym czynnikiem decydującym o tempie przyrostu lub spadku liczby ludności, a także o jej rozmieszczeniu są migracje. W 2013 r. nadal obserwuje się **odpływ mieszkańców** województwa kujawsko-pomorskiego zameldowanych na pobyt stały. W analizowanym roku wymeldowało się 25,9 tys. osób (w tym 1,5 tys. z pobytu stałego za granicę), natomiast zameldowano 23,3 tys. osób (w tym 0,5 tys. na pobyt stały z zagranicy). Oznacza to ujemne saldo migracji stałej, które zwiększyło się w województwie z minus 2006 w 2012 r. do minus 2645 w 2013 r. (saldo migracji zagranicznej zwiększyło się odpowiednio z minus 478 do minus 1026). W ramach migracji zagranicznych najwięcej mieszkańców województwa w 2013 r. wyemigrowało na pobyt stały do Wielkiej Brytanii (39,8% ogółu emigrujących z Kujawsko-Pomorskiego) oraz do Niemiec (32,9% ogółu emigrujących). Największą imigrację odnotowano również z Wielkiej Brytanii (33,3% ogółu imigrujących do województwa) oraz z Niemiec (20,1% ogółu imigrujących).

Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych na pobyt stały w przeliczeniu na 1000 ludności wyniosło minus 1,3 ‰ (wobec minus 1,0‰ przed rokiem i minus 0,8‰ w 2010 r.), przy czym w miastach sytuacja przedstawia się znacznie bardziej niekorzystnie (minus 3,3‰) niż na wsi (1,8‰).

Saldo migracji zewnętrznej (liczone na 1000 mieszkańców) ukształtowało się w województwie na poziomie minus 0,5‰ (wobec minus 0,2‰ przed rokiem i minus 0,1‰ w 2010 r.).

TABL. 2 (5). **LUDNOŚĆ, RUCH NATURALNY I MIGRACJE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
		LUDNOŚĆ[a]			
Ogółem	**2068253**	**2098711**	**2098370**	**2096404**	**2092564**
mężczyźni	998676	1017215	1017093	1016161	1014225
kobiety	1069577	1081496	1081277	1080243	1078339
Miasta	1272615	1271357	1267284	1262091	1256282
Wieś	795638	827354	831086	834313	836282
W wieku:					
przedprodukcyjnym	441718	406742	399592	393346	387933
produkcyjnym	1329325	1356942	1351459	1343978	1333169
poprodukcyjnym	297210	335027	347319	359080	371462
W % ogółem					
mężczyźni	48,3	48,5	48,5	48,5	48,5
kobiety	51,7	51,5	51,5	51,5	51,5
Miasta	61,5	60,6	60,4	60,2	60,0
Wieś	38,5	39,4	39,6	39,8	40,0
W wieku:					
przedprodukcyjnym	21,3	19,4	19,0	18,8	18,5
produkcyjnym	64,3	64,6	64,4	64,1	63,7
poprodukcyjnym	14,4	16,0	16,6	17,1	17,8
		RUCH NATURALNY			
W liczbach bezwzględnych:					
Małżeństwa	11650	12447	11299	11207	9814
Separacje	853	163	147	168	154
Rozwody	4274	4000	4029	3916	4201
Urodzenia żywe	20456	22596	20971	20764	19853
Zgony	19410	20453	19663	20436	20485
w tym niemowląt	136	131	126	100	88
Przyrost naturalny	1046	2143	1308	328	-632
Ogólne saldo migracji	-2080	-1683	-1649	-2006	-2645
Na 1000 ludności:					
Małżeństwa	5,6	5,9	5,4	5,3	4,7
Separacje[b]	4,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Rozwody	2,1	1,9	1,9	1,9	2,0
Urodzenia żywe	9,9	10,8	10,0	9,9	9,5
Zgony	9,4	9,7	9,4	9,7	9,8
w tym niemowląt[c]	6,6	5,8	6,0	4,8	4,4
Przyrost naturalny	0,5	1,0	0,6	0,2	-0,3
Ogólne saldo migracji	-1	-0,8	-0,8	-1,0	-1,3

a Stan w dniu 31 XII. *b* Na 10 tys. ludności. *c* Na 1000 urodzeń żywych.

TABL. 2 (5). **LUDNOŚĆ, RUCH NATURALNY I MIGRACJE (dok.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
MIGRACJE WEWNĘTRZNE I ZAGRANICZNE LUDNOŚCI NA POBYT STAŁY					
W liczbach bezwzględnych:					
Napływ [a]	24372	23455	23754	22165	23304
z miast	14230	13294	13527	12453	12844
ze wsi	9918	9635	9645	9234	10007
z zagranicy	224	526	582	478	453
Odpływ [b]	26452	25138	25403	24171	25949
do miast	12712	11651	11966	11314	11963
na wieś	12986	12721	12527	11901	12507
zagranicę	754	766	910	956	1479
Na 1000 ludności:					
Napływ [a]	11,8	11,2	11,3	10,6	11,1
z miast	6,9	6,3	6,5	5,9	6,1
ze wsi	4,8	4,6	4,6	4,4	4,8
z zagranicy	0,1	0,3	0,3	0,2	0,2
Odpływ [b]	12,8	12,0	12,1	11,5	12,4
do miast	6,1	5,6	5,7	5,4	5,7
na wieś	6,3	6,1	6,0	5,7	6,0
zagranicę	0,4	0,4	0,4	0,5	0,7

a Zameldowania. *b* Wymeldowania.

Wykres 3. **DYNAMIKA LICZBY LUDNOŚCI MIAST I WSI**

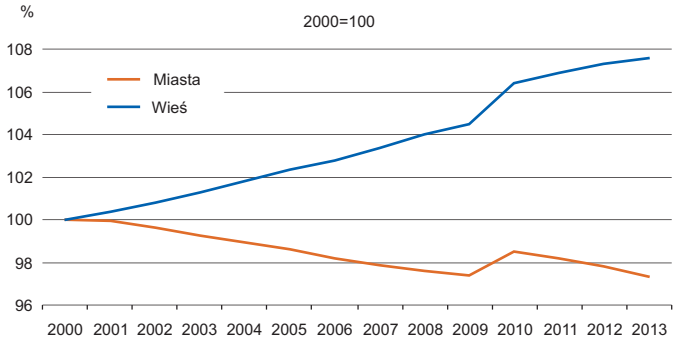

Wykres 4. **STARZENIE SIĘ LUDNOŚCI**
Stan w dniu 31 XII

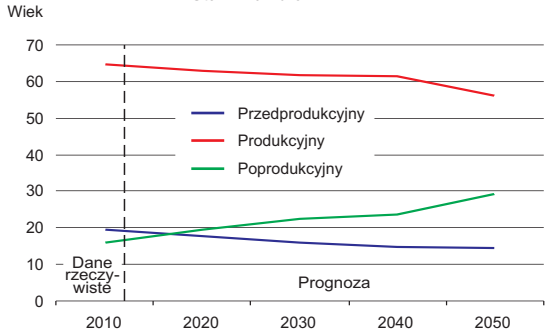

Wykres 5. **PRZECIĘTNE TRWANIE ŻYCIA**

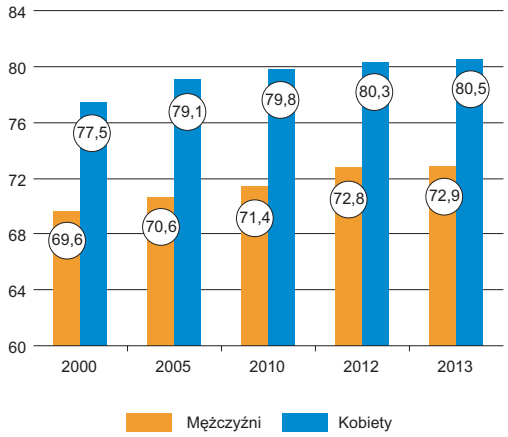

Wykres 6. **RUCH NATURALNY LUDNOŚCI**

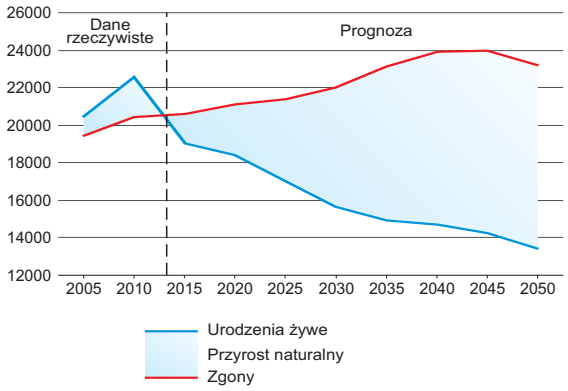

Wykres 7. **MIGRACJE LUDNOŚCI W 2013 R.**

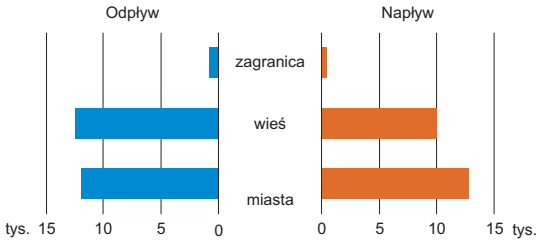

Wykres 8. **STRUKTURA ZGONÓW WEDŁUG PRZYCZYN W 2012 R.**

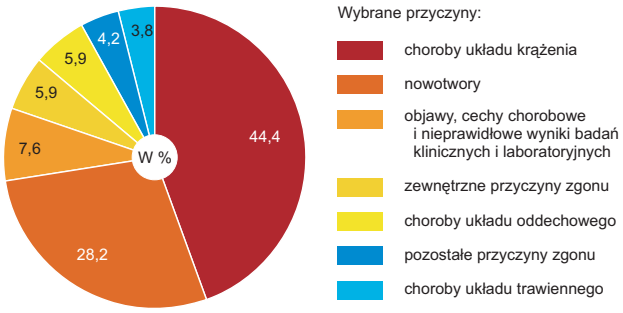

Poziom rozwoju ekonomicznego

Rozwój ekonomiczny to długofalowy proces przemian gospodarczych obejmujących działania, których bezpośrednim celem jest zbudowanie potencjału ekonomicznego. Przyczynia się do poprawy sytuacji ekonomicznej oraz warunków życia ludności. Ustalenie poziomu rozwoju gospodarczego danego obszaru jest trudne, ponieważ nie istnieją uniwersalne mierniki, które uwzględniałyby zarówno zmiany ilościowe, jak i jakościowe zachodzące w strukturze społeczno-ekonomicznej danego obszaru. Stąd do oceny poziomu rozwoju ekonomicznego województwa kujawsko-pomorskiego na tle pozostałych województw zastosowano zarówno mierniki ekonomiczne, jak i społeczne.

Analiza poziomu rozwoju ekonomicznego w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2013 r.

Analizując poziom rozwoju ekonomicznego ludności wzięto pod uwagę 6 zmiennych diagnostycznych – 1 destymulantę (stopa bezrobocia rejestrowanego) oraz 5 stymulant (przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł, dochody budżetów województw na 1 mieszkańca w zł, podmioty gospodarki narodowej wpisanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności, samochody osobowe na 1000 ludności oraz mieszkania oddane do użytkowania na 1000 ludności).

Na podstawie przyjętej metodologii dokonano podziału województw według wartości miernika syntetycznego M_{re} na cztery grupy, o poziomie życia:

- bardzo wysokim – $M_{re} \in (0{,}92;\ 1{,}52)$,
- wysokim – $M_{re} \in (0{,}31;\ 0{,}91)$,
- przeciętnym – $M_{re} \in (-0{,}31;\ 0{,}30)$,
- niskim – $M_{re} \in (-0{,}92;\ -0{,}32)$.

W tej grupie potrzeb województwo kujawsko-pomorskie uplasowało się na 15 miejscu w Polsce, tj. w grupie województw o niskim poziomie w zakresie rozwoju ekonomicznego. Wpływała na to m.in. wysoka stopa bezrobocia – w 2013 r. była ona o 4,7 p. proc. wyższa niż średnio dla Polski. Utrzymujące się w długim okresie wysokie bezrobocie jest barierą rozwoju ekonomicznego omawianego obszaru. Jednocześnie występowała stosunkowo niska aktywność ludności na polu przedsiębiorczości. W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim na 10 tys. ludności przypadało 914 podmiotów gospodarczych wpisanych w rejestrze REGON, podczas gdy średnio dla Polski było to 1057 podmiotów na 10 tys. ludności. Niekorzystnie w odniesieniu do pozostałych województw kształtował się także poziom wynagrodzeń. W 2013 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie w województwie kujawsko-pomorskim było o 14,3% niższe niż średnio w kraju i o 30,4% niższe niż w województwie mazowieckim.

Najwyższą wartość miernika syntetycznego M_{re} w kraju odnotowano dla województwa mazowieckiego (1,51), a najniższą dla województwa podkarpackiego (-0,63).

Charakterystyka poziomu rozwoju ekonomicznego w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r.

Na podstawie reprezentacyjnego **badania aktywności ekonomicznej ludności BAEL** oszacowano liczbę ludności aktywnej zawodowo, która w 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 869 tys. osób (o 3,2% mniej niż rok wcześniej i o 0,2% mniej niż w 2010 r.). Pracujący i bezrobotni stanowili 55,8% ludności w wieku 15 lat i więcej. W kraju odsetek ten, czyli tzw. współczynnik aktywności zawodowej, był nieco wyższy niż w województwie i wyniósł 55,9%.

Aktywni zawodowo mieszkający w województwie stanowili 5,0% ogółu aktywnych zawodowo w Polsce. Większy od przeciętnego roczny spadek liczby aktywnych zawodowo odnotowano na wsi – o 5,8% (podczas gdy w miastach nastąpił spadek o 1,2%) oraz w grupie kobiet – spadek o 3,5% (aktywnych zawodowo mężczyzn było o 3,0% mniej niż w 2012 r.). Współczynnik aktywności zawodowej mężczyzn był znacznie wyższy (aż o 17,8 p. proc.) od współczynnika obliczonego dla kobiet. Do biernych zawodowo należało 689 tys. osób (mniej o 1,3% niż przed rokiem i o 6,1% niż w 2010 r.). W 2013 r. stanowili oni 5,0% ludności biernej zawodowo w kraju. Wśród osób, które nie pracują i nie poszukują pracy ubyło więcej mężczyzn – roczny spadek o 3,0% (w przypadku kobiet – spadek o 0,2%) oraz mieszkańców miast – spadek o 1,4% (biernych zawodowo mieszkańców wsi ubyło 1,1%).

W 2013 r. osoby pracujące stanowiły 87,6% aktywnych zawodowo w województwie kujawsko-pomorskim (761 tys. osób), a zarazem 4,9% pracujących w kraju. W porównaniu z 2012 r. liczba pracujących zmalała o 3,8%, zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn. Liczba pracujących w miastach zmniejszyła się w skali roku o 1,3%, a na wsi – o 7,2%. Wskaźnik zatrudnienia w analizowanym okresie wyniósł w województwie 48,8% i był o 0,8 p. proc. niższy niż przed rokiem oraz o 0,3 p. proc. wyższy niż w 2010 r. (o 1,4 p. proc. niższy niż w kraju w 2013 r.). Wskaźnik zatrudnienia mężczyzn wyniósł 58,0% i był wyższy od analogicznego wskaźnika dla kobiet o 17,4 p. proc.

Na podstawie wyników badania aktywności ekonomicznej ludności w 2013 r. do kategorii bezrobotnych zaliczono 108 tys. osób (6,0% bezrobotnych w kraju). W porównaniu z 2012 r. liczba bezrobotnych wzrosła o 1,9% (w kraju wzrost o 2,5%), natomiast w odniesieniu do 2010 r. wzrosła o 17,4%. W 2013 r. stopa bezrobocia w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 12,4% i była wyższa o 2,1 p. proc. niż w Polsce. W skali roku wzrosła o 0,6 p. proc., a w porównaniu z 2010 r. – o 1,8 p. proc. Wyższą od przeciętnej w województwie stopę bezrobocia notowano wśród: kobiet – 14,2% (wśród mężczyzn – 11,0%) oraz mieszkańców wsi – 12,9% (w miastach – 12,1%). Największe wzrosty w porównaniu z 2012 r. odnotowano wśród mężczyzn (o 0,8 p. proc.) oraz wśród mieszkańców wsi (o 1,3 p. proc.).

W analizowanym roku na 1000 osób pracujących w województwie kujawsko-pomorskim przypadało 1047 osób niepracujących (w kraju – 994 osoby). W skali roku odnotowano wzrost tej liczby o 31 osób, a w porównaniu z 2010 r. – spadek o 13 osób. Wartość tego współczynnika była mocno zróżnicowana pod względem płci: na 1000 pracujących kobiet przypadało 1465 kobiet niepracujących, a na 1000 pracujących mężczyzn – 726 niepracujących.

TABL. 1 (6). **BEZROBOTNI ZAREJESTROWANI ORAZ WYBRANE KATEGORIE BEZROBOTNYCH W SZCZEGÓLNEJ STYTUACJI NA RYNKU PRACY W 2013 R.**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	Bezrobotni zarejestrowani	
	ogółem	w % ogółem
Ogółem	**150145**	**100,0**
z liczby ogółem:		
do 25. roku życia	29139	19,4
długotrwale bezrobotni	85935	57,2
kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka	19779	13,2
powyżej 50. roku życia	33859	22,6
bez kwalifikacji zawodowych	51104	34,0
bez doświadczenia zawodowego	33303	22,2
bez wykształcenia średniego	94586	63,0
samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko w wieku do 18. roku życia	16597	11,1
osoby, które po odbyciu kary więzienia nie podjęły zatrudnienia	3249	2,2
niepełnosprawni	6504	4,3

W 2013 r. w województwie, podobnie jak w kraju, nastąpił roczny wzrost **bezrobocia rejestrowanego**, odpowiednio o 0,9% i o 1,0%, oraz wzrost w stosunku do 2010 r., porównywalnie o 7,7% i o 10,4%. W końcu grudnia w powiatowych urzędach pracy województwa kujawsko-pomorskiego zarejestrowanych było 150,1 tys. osób bezrobotnych i stanowili oni 7,0% zarejestrowanych w kraju. Większość populacji bezrobotnych, bo 53,9%, stanowiły kobiety (w 2012 r. było to 54,1%), przy czym ich liczba wzrosła w skali roku w znacznie mniejszym stopniu (o 0,6%) niż mężczyzn (o 1,2%). Na wsi mieszkało 45,7% osób bezrobotnych zarejestrowanych w województwie, a ich liczba wzrosła w skali roku (o 2,4%). Zmalał udział osób bezrobotnych posiadających prawo do zasiłku z 18,8% w 2012 r. do 15,4% w 2013 r. Wzrósł natomiast w skali roku o 1,1 p. proc. udział osób zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładów pracy i wyniósł 4,4%.

Pod koniec grudnia 2013 r. najliczniejszą grupę bezrobotnych ze względu na czas poszukiwania zatrudnienia stanowiły osoby pozostające bez pracy 3 miesiące i mniej (25,5% ogółu). Ich liczba spadła w skali roku o 10,2%. Wzrosła natomiast liczba bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 24 miesięcy, od 12 do 24 miesięcy, od 3 do 6 miesięcy i od 6 do 12 miesięcy, odpowiednio: o 10,6%, 4,3%, 3,3% i o 2,3%. W ciągu 3 lat zwiększył się udział osób pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy z 30,1% w 2010 r. do 39,9% w 2013 r.

Analizując zmiany według wieku bezrobotnych można zaobserwować wzrost w stosunku do 2012 r. liczby osób zarejestrowanych w wieku 55 lat i starszych (o 17,6% więcej). Zwiększyła się także liczba bezrobotnych w wieku 35–44 i 45–54 lata, odpowiednio o 2,0% i 1,5%. Z kolei liczba bezrobotnych w wieku 18–24 i 25–34 lata zmalała, odpowiednio o 4,8% i 2,4%. Według danych z końca 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim bezrobociem dotknięci byli przede wszystkim ludzie w grupie wiekowej 18–34 lata (47,5% ogółu zarejestrowanych).

Większość bezrobotnych znajdujących się w rejestrach powiatowych urzędów pracy w końcu grudnia 2013 r. charakteryzowało się niskim poziomem wykształcenia – osoby z ukończoną co najwyżej zasadniczą szkołą zawodową stanowiły 63,0% ogółu zarejestrowanych. Bardziej niż przeciętnie w skali roku wzrosła liczba bezrobotnych z wykształceniem wyższym oraz gimnazjalnym i poniżej – w obu grupach po 1,4% oraz średnim ogólnokształcącym – o 1,2%.

Analizując strukturę bezrobotnych według liczby przepracowanych lat można zauważyć, że w końcu 2013 r. największy wzrost liczby zarejestrowanych w skali roku nastąpił wśród osób, które posiadały 30-letni staż pracy i dłuższy (wzrost o 13,3%); takich osób było 5,7 tys. Podobnie jak w latach poprzednich, najwięcej było bezrobotnych ze stażem pracy od 1 roku do 5 lat (24,3% ogółu) oraz osób nieposiadających stażu pracy (16,3%).

Wśród bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy na koniec 2013 r. najliczniejsze grupy tworzyli zarejestrowani bez wykształcenia średniego (63,0% ogółu), długotrwale bezrobotni (57,2% udziału) oraz osoby bez kwalifikacji zawodowych (34,0%). Udział bezrobotnych zarejestrowanych bez wykształcenia średniego zmniejszył się w porównaniu z 2012 r. o 0,1 p. proc. Natomiast udziały długotrwale bezrobotnych oraz osób bez kwalifikacji zawodowych wzrosły odpowiednio o 3,1 p. proc. i o 1,4 p. proc.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w grudniu 2013 r. wyniosła 18,2%, czyli wzrosła w skali roku o 0,1 p. proc., a w porównaniu z 2010 r. wzrosła o 1,2 p. proc. W kraju wskaźnik ten wyniósł 13,4%, czyli był o 4,8 p. proc. niższy od notowanego w województwie. Od wielu lat Kujawsko-Pomorskie znajduje się w grupie województw z najwyższą stopą bezrobocia. W 2013 r. województwo uplasowało się na 15 miejscu w kraju, przed Warmińsko-Mazurskim.

W ciągu 2013 r. do urzędów pracy wpłynęło 62,6 tys. **ofert pracy**, tj. o 16,8% więcej niż w 2012 r. Spośród wszystkich ofert 15,7 tys. dotyczyło stażu, a 4,7 tys. – prac społecznie użytecznych. Do niepełnosprawnych skierowano 5,7 tys. ofert, a do osób, które w czasie ostatnich 12 miesięcy ukończyły naukę – 0,2 tys. W końcu grudnia 2013 r. na 1 ofertę pracy w województwie przypadało średnio 88 osób, natomiast w kraju – 70 bezrobotnych (przed rokiem odpowiednio 113 i 92 osoby, a w 2010 r. porównywalnie 129 i 83 osób).

W 2013 r. w wyniku pomocy urzędów pracy 16,0 tys. osób rozpoczęło staż, 8,7 tys. osób – szkolenie, 4,8 tys. zatrudniono przy robotach publicznych, 4,6 tys. – rozpoczęło prace społecznie użyteczne, 3,1 tys. – podjęło zatrudnienie w ramach refundacji kosztów zatrudnienia, 2,3 tys. zatrudniono przy pracach interwencyjnych, a 1,6 tys. – rozpoczęło działalność gospodarczą.

Wydatki **funduszu pracy** w 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim wyniosły 574,6 mln zł i były wyższe niż przed rokiem o 14,9%. Największy udział w ogólnej liczbie wydatków funduszu pracy w 2013 r. miały wydatki na zasiłki dla bezrobotnych (47,9%).

Według stanu na dzień 31 grudnia 2013 r. liczba **pracujących** w gospodarce narodowej w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 677,0 tys. osób i była wyższa niż przed rokiem o 0,2%, a w porównaniu z końcem 2010 r. – niższa o 0,5%. Kobiety stanowiły 47,0% wszystkich pracujących. Udział pracujących w sektorze prywatnym wyniósł 77,4%. W 2013 r. najwięcej osób pracowało: w przemyśle – 22,9% ogółu pracujących, w rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie – 15,8%, a w handlu, naprawie pojazdów samochodowych było 15,7%.

W stosunku do 2012 r. najwyższy wzrost liczby pracujących odnotowano w sekcjach: pozostała działalność usługowa – o 13,8%, administrowanie i działalność wspierająca – o 12,1% oraz informacja i komunikacja – o 8,9%. Natomiast największy spadek liczby pracujących wystąpił: w górnictwie i wydobywaniu – o 18,8%, w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę – o 7,4% oraz w budownictwie – o 5,8%.

Analizując dane według głównego miejsca pracy (bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób) większość z 394,4 tys. pracujących osób, bo 98,5%, było zatrudnionych na podstawie stosunku pracy (z czego 25,5% na umowy okresowe). Właściciele, współwłaściciele i pomagający członkowie rodzin stanowili 1,1% pracujących.

W 2013 r. **przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto** dla całej gospodarki narodowej w województwie kujawsko-pomorskim wyniosło 3163,57 zł i stanowiło 86,5% średniej płacy krajowej. W skali roku wzrosło o 4,3%, a w tym samym okresie w Polsce wzrosło o 3,7% (w porównaniu z 2010 r. przeciętne wynagrodzenie w województwie wzrosło o 14,6%). W 2013 r. płace w sektorze publicznym były wyższe niż w sektorze prywatnym o 37,0%. Największy roczny wzrost płac odnotowano w sekcjach: działalność finansowa i ubezpieczeniowa (o 7,7%), administrowanie i działalność wspierająca (o 7,3%) oraz górnictwo i wydobywanie (o 6,2%). Najwyższe przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto otrzymywali pracujący: w działalności finansowej i ubezpieczeniowej (o 52,2% wyższe od średniej wojewódzkiej) oraz w wytwarzaniu i zaopatrywaniu w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (o 48,8% wyższe). Z kolei najniższe – w zakwaterowaniu i gastronomii (o 34,6% niższe od przeciętnego wynagrodzenia w województwie) oraz w administrowaniu i działalności wspierającej (o 27,7% niższe).

W 2013 r. przeciętna miesięczna liczba **emerytów i rencistów** zamieszkałych w województwie kujawsko-pomorskim zmalała w skali roku o 0,7%, a w porównaniu z 2010 r. o 1,9%, tj. do poziomu 459,0 tys. osób obecnie. Roczny spadek o 0,4% (w kraju spadek o 0,6%) odnotowano wśród osób pobierających świadczenia z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych, którzy stanowili 83,0% wszystkich emerytów i rencistów w województwie; mniej o 2,3% było emerytów i rencistów pobierających świadczenia z Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (w kraju mniej o 3,1%). W stosunku do 2010 r. w województwie odnotowano odpowiednio spadek: o 0,7% i o 7,2%. Wśród osób otrzymujących w 2013 r. świadczenia wypłacane przez ZUS emeryci stanowili 64,8%, osoby pobierające

rentę rodzinną – 18,3%, a osoby pobierające rentę z tytułu niezdolności do pracy – 17,0%. Natomiast w grupie świadczeniobiorców KRUS emeryci stanowili 75,8% ogółu, osoby pobierających emerytury i renty z tytułu niezdolności do pracy – 20,6%, a rentę rodzinną – 3,6%.

TABL. 2 (7). **DYNAMIKA PRZECIĘTNYCH WYNAGRODZEŃ, EMERYTUR I RENT, DOCHODÓW I WYDATKÓW W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH ORAZ CEN TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH W WOJEWÓDZTWIE KUJAWSKO-POMORSKIM NA TLE KRAJU**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2011	2012	2013
	2000=100		
WOJEWÓDZTWO			
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	105,3	109,9	114,6
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto [a]:			
z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych	105,0	111,0	116,9
rolników indywidualnych [b]	103,5	110,7	118,6
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych na 1 osobę	96,0	97,4	100,5
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji w gospodarstwach domowych na 1 osobę	95,9	97,3	100,2
Przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach domowych na 1 osobę	100,0	101,5	106,9
Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych	104,6	108,5	109,7
POLSKA			
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	105,6	109,5	113,5
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto [a]:			
z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych	105,1	110,8	116,9
rolników indywidualnych [b]	103,3	110,5	117,5
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych na 1 osobę	102,8	106,5	108,2
Przeciętny miesięczny dochód do dyspozycji w gospodarstwach domowych na 1 osobę	103,1	106,8	108,7
Przeciętne miesięczne wydatki w gospodarstwach domowych na 1 osobę	102,3	105,3	106,4
Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych	104,3	108,2	109,2

a Dane nie obejmują emerytur i rent wypłacanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwo Sprawiedliwości, a także realizowanych na mocy umów międzynarodowych. *b* Łącznie z wypłatami z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w przypadku łączenia uprawnień do świadczeń z tego funduszu z uprawnieniami do świadczeń z Funduszu Emerytalno-Rentowego.

W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych (ZUS) wyniosła 1709,33 zł, tj. wzrosła o 5,3% w skali roku oraz o 16,9% w porównaniu z 2010 r. Emerytura wypłacana

przez ZUS wyniosła 1849,29 zł (była wyższa niż w poprzednim roku o 5,1%), renta rodzinna – 1576,22 zł (wzrost o 5,4%), a renta z tytułu niezdolności do pracy – 1318,29 zł (wzrost o 5,9%). W systemie ubezpieczeń rolniczych przeciętna miesięczna emerytura i renta wyniosła 1125,86 zł (wzrost o 7,2% w skali roku oraz o 18,6% w porównaniu z 2010 r.), z czego emerytura – 1153,38 zł i była wyższa niż przed rokiem o 5,3%, renta rodzinna – 1327,39 zł i była o 5,8% wyższa. Przeciętna renta z tytułu niezdolności do pracy wyniosła 989,42 zł, czyli o 16,5% więcej niż w 2012 r.

W 2013 r. przeciętne miesięczne świadczenie emerytalno-rentowe w województwie kujawsko-pomorskim w porównaniu do poziomu krajowego w przypadku kwot wypłaconych przez ZUS – było niższe o 7,9%, a przez KRUS – wyższe o 0,4%.

Podstawowym źródłem informacji o warunkach bytu ludności jest reprezentacyjne badanie **budżetów gospodarstw domowych**. Badanie prowadzone jest metodą reprezentacyjną, która daje możliwość uogólnienia (z określoną precyzją) uzyskanych wyników na wszystkie gospodarstwa domowe w kraju. Prezentowane w opracowaniu wyniki z badania ustalono na podstawie oświadczeń osób biorących w nim udział.

Jednym z badanych czynników jest **dochód** rozporządzalny gospodarstw domowych, obejmujący bieżące dochody pieniężne i niepieniężne. W województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę wzrósł w porównaniu z rokiem poprzednim o 3,1%, a z 2010 r. – o 0,5% i wyniósł 1169,40 zł. Dochód rozporządzalny na osobę w województwie był o 10,0% niższy niż w Polsce. Dochód do dyspozycji, czyli część dochodu rozporządzalnego przeznaczona na towary i usługi konsumpcyjne oraz przyrost oszczędności, wyniósł w analizowanym okresie 1128,14 zł i wzrósł w skali roku o 3,0%, a w stosunku do 2010 r. – o 0,2%. Wśród przebadanej zbiorowości w 2013 r. praca najemna stanowiła najważniejsze źródło dochodu gospodarstw domowych (47,0% udziału w strukturze dochodu rozporządzalnego; w kraju – 53,1%); ponadto znaczna część dochodu pochodziła ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych (28,2% udziału; w kraju – 25,7%) oraz z pracy na własny rachunek (7,5% udziału; w kraju 8,6%).

Biorąc pod uwagę źródło utrzymania gospodarstwa domowego wzrost w skali roku odnotowano w przypadku dochodów z gospodarstwa rolnego (o 64,2%), ze świadczeń pozostałych (o 22,1%) i ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych (o 1,4%). Spadły dochody z pracy najemnej (o 1,8%) oraz z pracy na własny rachunek (o 3,6%). W stosunku do 2010 r. wzrosły dochody ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych (o 25,3%), ze świadczeń pozostałych (o 9,6%) i z pracy najemnej (o 2,0%); spadek natomiast odnotowano w przypadku dochodów z pracy na własny rachunek (o 12,2%) oraz z gospodarstwa rolnego (o 16,1%).

W 2013 r. przeciętne miesięczne **wydatki** na 1 osobę w gospodarstwach domowych w województwie kujawsko-pomorskim wyniosły 992,12 zł, tj. o 6,6% mniej niż w kraju (1061,70 zł).

W strukturze wydatków gospodarstw domowych w 2013 r. – 95,8% stanowiły wydatki związane z zakupem towarów i usług konsumpcyjnych (podobnie jak w kraju). Zdecydowanie największe wydatki gospodarstwa domowe ponosiły na żywność i napoje bezalkoholowe – 257,66 zł/osobę oraz użytkowanie mieszkania i nośniki energii – 207,59 zł/osobę. W 2013 r. wśród przebadanych gospodarstw domowych przeciętnie 1 osoba w ciągu miesiąca **spożywała** m.in.: 4,4 kg pieczywa, 5,6 kg mięsa, 8,8 kg warzyw (w tym 4,2 kg ziemniaków), 3,3 kg owoców, 1,2 kg cukru, 7,8 litrów napojów bezalkoholowych oraz 12 jaj. W porównaniu z przeciętnym spożyciem w kraju w województwie kujawsko-pomorskim odnotowano większe spożycie m. in. ryb (o 14,7%) i mleka (o 9,3%), a mniejsze m. in. masła (o 8,0%) oraz serów (o 7,2%).

Według badania przeprowadzonego w 2013 r. prawie wszystkie gospodarstwa domowe w województwie kujawsko-pomorskim były **wyposażone** w: odbiornik telewizyjny (98,2% gospodarstw), chłodziarkę (97,9%), telefon komórkowy (94,3%) oraz pralkę automatyczną (92,2%). W porównaniu z 2010 r. najbardziej wzrósł w analizowanym okresie udział gospodarstw wyposażonych m.in. w laptop – o 17,2 p. proc. (do 46,0%), w komputer z dostępem do Internetu – o 6,4 p. proc. (do 64,5%) oraz zmywarkę do naczyń – o 5,6 p. proc. (do 20,1%). W 2013 r. znacznie zmniejszył się w stosunku do 2010 r. udział gospodarstw posiadających odbiornik telewizyjny kineskopowy – o 29,5 p. proc. (do 49,5%), telefon stacjonarny – o 11,4 p. proc. (do 40,8%) oraz aparat fotograficzny inny niż cyfrowy – o 11,1 p. proc. (do 6,1%).

W województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. w porównaniu do średniej krajowej większy odsetek gospodarstw domowych wyposażony był m.in. w: rower (bez dziecięcego) – o 5,3 p. proc. więcej, odtwarzacz DVD – o 4,0 p. proc. oraz garaż – o 3,1 p. proc.; mniejszy natomiast niż średnio w Polsce odsetek gospodarstw domowych posiadał m.in.: komputer z dostępem do Internetu (o 4,3 p. proc.), telefon stacjonarny (o 3,8 p. proc.) oraz samochód osobowy (o 3,2 p. proc.).

Na przestrzeni lat 2010–2013 obserwowano roczne wzrosty **cen towarów i usług konsumpcyjnych** (zarówno w województwie, jak i w kraju). W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim roczny wzrost cen wyniósł 1,1% i był o 0,2 p. proc. wyższy od notowanego w kraju. Na taki poziom inflacji miał wpływ wzrost cen napojów alkoholowych i wyrobów tytoniowych (o 4,5%; w kraju wzrost o 3,5%), a przede wszystkim wzrost cen w grupach o największym udziale w strukturze wydatków, mianowicie: żywność i napoje bezalkoholowe (o 2,0%; w kraju podobnie) i opłaty związane z mieszkaniem (o 2,0%; w kraju wzrost o 1,7%).

Spadły natomiast w skali roku ceny odzieży i obuwia – o 4,3% (w kraju spadek o 4,9%) oraz towarów i usług transportowych – o 1,7% (w kraju spadek o 1,8%).

Wśród badanych reprezentantów produktów w województwie najbardziej w porównaniu z 2012 r. wzrosły ceny detaliczne: ziemniaków – o 83,3%, ciepłej wody – o 7,6% i biletu do teatru – o 7,1%. W tym samym okresie najbardziej spadły ceny: kawy naturalnej mielonej – o 10,1%, cukru białego kryształu – o 9,3% oraz makreli wędzonej odgłowionej – o 9,0%. W odniesieniu do 2010 r. najbardziej podrożały: śledź solony, odgłowiony – o 47,0%, cukier biały kryształ – o 34,9%, bilet do teatru – o 30,4% i mąka pszenna – o 30,3%. W tym samym okresie najbardziej obniżyły się ceny: chłodziarko-zamrażarki (poj. ok. 300 l) – o 16,7%, odkurzacza domowego – o 12,3% oraz pomarańczy – o 7,2%.

Rozporządzanie **środkami publicznymi** przez władze samorządowe, a szczególnie kierunki ich wydatkowania wpływają na poziom życia ludności. Jednostki gminne, powiatowe, miast na prawach powiatu i samorządu wojewódzkiego w 2013 r. uzyskały łączne dochody w wysokości 9605,4 mln zł (5,2% dochodu wszystkich jednostek samorządowych w kraju), a wydały 9700,7 mln zł (5,3%). W skali roku dochody wzrosły o 4,1%, a wydatki o 1,5% (w porównaniu z 2010 r. dochody i wydatki były wyższe, odpowiednio o 14,1% i o 5,7%). W ostatnim roku obie składowe budżetu samorządu województwa jako jedynego wśród jednostek z innych poziomów terytorialnych obniżyły się w stosunku do ub. roku (dochody spadły w skali roku o 0,5%, a wydatki o 3,1%).

W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim dochody w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosły 4586,90 zł (o 3,7% niższe od poziomu krajowego). W tym samym okresie poniesiono wydatki w wysokości 4632,42 zł na 1 mieszkańca (o 3,0% niższe od krajowych). Z tego wynika, że w 2013 r. każdy mieszkaniec województwa został zadłużony na kwotę 45,52 zł.

Dochody jednostek samorządowych w 2013 r. składały się w 45,5% z dochodów własnych, w 31,8% z subwencji i w 22,7% z dotacji. Wydatki natomiast w 81,8% przeznaczone były na bieżące potrzeby, a 18,2% stanowiły wydatki majątkowe.

Największy udział przy podziale środków budżetowych miały następujące działy: oświata i wychowanie (31,5% wydatków), transport i łączność (15,7%), pomoc społeczna (15,5%) i administracja publiczna (8,6%).

Na podwyższanie poziomu życia ludności w różnych jego aspektach wpływają także środki finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych. W 2013 r. przekazane JST środki na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów realizowanych ze środków funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności UE oraz na finansowanie i współfinansowanie programów ze środków bezzwrotnych pochodzących z Unii Europejskiej oraz na realizację płatności, których źródłem jest budżet środków europejskich, wyniosły w przeliczeniu na 1 mieszkańca 358,57 zł (spadek w skali roku o 12,4%).

W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim w rejestrze REGON było 191,3 tys. **podmiotów gospodarki narodowej** (nie wliczając osób prowadzących indywidualne gospodarstwa w rolnictwie); co oznacza wzrost w stosunku do 2012 r. o 1,7%, a do 2010 r. – wzrost o 2,8%. Na 1000 mieszkańców województwa przypadało przeciętnie 91 podmiotów gospodarczych (w 2012 r. – 90 podmiotów; w kraju w 2013 r. – 106). Wśród nich najwięcej, bo 74,9%, było osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, a ich liczba wzrosła: w skali roku o 1,3%, a w porównaniu z 2010 r. – o 0,2%. W 2013 r. na 1000 mieszkańców średnio 68 osób fizycznych prowadziło działalność gospodarczą.

TABL. 3 (8). **PODMIOTY GOSPODARKI NARODOWEJ W REJESTRZE REGON**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013	
	w liczbach bezwzględnych					2010=100
Ogółem	**187231**	**186007**	**184365**	**187996**	**191252**	**102,8**
na 1000 ludności	91	89	88	90	91	x
sektor publiczny	6567	5767	5852	5937	5900	102,3
sektor prywatny	180664	180240	178513	182059	185352	102,8
w tym:						
Przedsiębiorstwa państwowe	61	9	6	6	6	66,7
Spółki prawa handlowego	9310	11383	11935	12654	13504	118,6
kapitałowe	8115	9839	10293	10888	11607	118
osobowe	1195	1544	1642	1766	1897	122,9
Spółki cywilne	12676	12808	13034	13185	13270	103,6
Spółdzielnie	1035	964	966	960	962	99,8
Fundacje	300	455	509	555	601	132,1
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	3449	4732	4886	5095	5254	111
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	149606	142934	140162	141365	143173	100,2
na 1000 ludności	72	68	67	67	68	x

W 2013 r. najwięcej podmiotów (27,0% ogółu) zarejestrowanych było w sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych. Duży udział w całkowitej liczbie podmiotów w województwie kujawsko-pomorskim miały jednostki działające w sekcjach: budownictwo (11,7%), przetwórstwo przemysłowe (9,1%) oraz opieka zdrowotna i pomoc społeczna (6,7%).

Podstawowym miernikiem rozwoju gospodarczego jest **produkt krajowy brutto** (PKB). Zmiany jego dynamiki świadczą o wzroście lub obniżeniu się koniunktury gospodarczej i wpływają na decyzje polityków, inwestorów i przedsiębiorców, a przez to przekładają się na warunki życia ludności. W 2011 r. produkt krajowy brutto województwa kujawsko-pomorskiego wyniósł (w cenach bieżących) 68390 mln zł i stanowił 4,5% PKB Polski.

Zarówno w województwie, jak i w kraju, PKB zwiększył się w skali roku (licząc w cenach stałych), odpowiednio o 3,2% i o 4,5%. Należy również zauważyć, że tempo wzrostu w 2011 r. było wyższe niż w dwóch poprzednich latach. W przeliczeniu na 1 mieszkańca produkt krajowy brutto województwa wyniósł 32596 zł i stanowił 82,2% wskaźnika krajowego.

TABL. 4 (9). **DYNAMIKA RACHUNKÓW REGIONALNYCH**

LATA	Produkt krajowy brutto (ceny stałe)	Realne dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych	Wartość dodana brutto (ceny bieżące)
	(rok poprzedni = 100)		
2005	102,6	100,9	103,0
2010	102,9	101,3	103,3
2011	103,2	98,2	105,9

Wartość dodana brutto (WDB), mierząca wartość nowo wytworzoną w wyniku działalności produkcyjnej krajowych jednostek instytucjonalnych, wyniosła w 2011 r. w województwie kujawsko-pomorskim 60077 mln zł, a w porównaniu z 2010 r. wzrosła (w cenach bieżących) o 5,9%. W przeliczeniu na 1 pracującego w województwie osiągnięto poziom 86323 zł, co stanowiło 89,7% wartości tego wskaźnika dla kraju. Wartość dodana została wypracowana w 47,8% przez sektor przedsiębiorstw, w 33,8% przez sektor gospodarstw domowych, a w 14,9% – przez sektor instytucji rządowych i samorządowych. Analizując strukturę wartości dodanej brutto w województwie według rodzajów działalności w 2011 r., tak jak w latach poprzednich, największy udział w jej generowaniu (28,2%) miały jednostki prowadzące działalność usługową obejmującą handel; naprawę pojazdów samochodowych; transport i gospodarkę magazynową; zakwaterowanie i gastronomię; informację i komunikację. Wartość dodana wytworzona przez jednostki działające w tych sekcjach wzrosła w skali roku o 4,2%. Z przemysłu pochodziło 26,8% WDB (roczny wzrost o 10,7%). Jednostki z sekcji określanych łącznie jako pozostałe usługi, a obejmujących m.in. działalność profesjonalną, naukową i techniczną; administrowanie i działalność wspierającą; administrację publiczną i obronę narodową; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne; edukację; opiekę zdrowotną i pomoc społeczną; działalność związaną z kulturą, rozrywką i rekreacją miały 23,0% udziału (wzrost o 4,5% w skali roku). Podmioty należące do sekcji działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości wytworzyły 8,2% wartości (spadek w skali roku o 0,2%), a należące do budownictwa – 8,1% (wzrost o 4,2%). Największy roczny wzrost wartości dodanej brutto zanotowano w sekcjach przetwórstwo przemysłowe – o 12,9% (22,8% udziału) oraz rolnictwo, leśnictwo i łowiectwo – o 11,3% (5,8% udziału).

Najbardziej odczuwalne dla mieszkańców są zmiany wielkości **dochodów w gospodarstwach domowych**. Dochody do dyspozycji sektora gospodarstw domowych w województwie kujawsko-pomorskim w 2011 r. wyniosły 44422 mln zł, co oznacza realny spadek w skali roku o 1,8%. Dochody do dyspozycji w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosły 21172 zł i stanowiły 87,3% dochodu przypadającego na przeciętnego Polaka.

TABL. 5 (10). **RYNEK PRACY**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA LUDNOŚCI					
Aktywni zawodowo w tys.	924	871	856	898	869
pracujący	741	779	762	791	761
bezrobotni	183	92	94	106	108
Bierni zawodowo w tys.	735	734	723	698	689
Współczynnik aktywności zawodowej w %	55,7	54,3	54,2	56,3	55,8
Wskaźnik zatrudnienia w %	44,7	48,5	48,3	49,6	48,8
Stopa bezrobocia w %	19,8	10,6	11,0	11,8	12,4
PRACUJĄCY W GOSPODARCE NARODOWEJ[a]					
Ogółem w tys.	647,9	680,2	683,5	675,4	677,0
w tym kobiety	297,2	311,9	312,5	314,7	318,4
sektor publiczny	166,2	159,7	156,9	154,7	153,2
sektor prywatny	481,8	520,4	526,6	520,7	523,7
WARUNKI PRACY					
Poszkodowani w wypadkach przy pracy[b]	4191	5022	5288	5089	4910
w tym wypadki śmiertelne	24	29	21	19	24
Odszkodowania z tytułu wypadków przy pracy[c]	991	1093	962	1098	1253
Liczba przypadków chorób zawodowych[de]	103	151	130	86	80
Odszkodowania z tytułu chorób zawodowych[c]	32	52	59	41	41
BEZROBOCIE REJESTROWANE					
Ogółem	188021	139401	139622	148839	150145
z liczby ogółem:					
kobiety	103872	75696	78254	80499	81002
dotychczas niepracujący	38516	24830	24654	24335	24458
zwolnieni z przyczyn dotyczących zakładów pracy	3970	2493	3032	4957	6578
posiadający prawo do zasiłku	30215	26416	25587	28006	23182
pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy	95524	41897	51481	55718	59956
Stopa bezrobocia rejestrowanego w %	22,3	17	17	18,1	18,2
W % ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
z liczby ogółem:					
kobiety	55,2	54,3	56,0	54,1	53,9
dotychczas niepracujący	20,5	17,8	17,7	16,3	16,3
zwolnieni z przyczyn dotyczących zakładów pracy	2,1	1,8	2,2	3,3	4,4
posiadający prawo do zasiłku	16,1	18,9	18,3	18,8	15,4
pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy	50,8	30,1	36,9	37,4	39,9

a Według faktycznego miejsca pracy i od 2004 r. – faktycznego rodzaju działalności. *b* Zgłoszone w danym roku. *c* Dane dotyczą podmiotów, w których liczba pracujących przekracza 9 osób. *d* Wykaz chorób zawodowych (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 czerwca 2009 r. w sprawie chorób zawodowych (Dz. U. 2009, Nr 105, poz. 869, z późn. zmianami). *e* Dane Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi.

TABL. 5 (10). **RYNEK PRACY (cd.)**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
BEZROBOCIE REJESTROWANE					
Osoby wyłączone z ewidencji [a] z powodu podjęcia pracy subsydiowanej	17760	19638	9215	11738	13543
w tym:					
przy pracach interwencyjnych	4628	2576	1478	2192	2282
przy robotach publicznych	10017	8431	3425	4257	4762
Według wieku:					
24 lata i mniej	43878	31183	30415	30619	29139
25-34	54446	40686	40761	43294	42248
35-44	39489	27560	28139	31254	31876
45-54	42065	27934	26825	27860	28280
55 lat i więcej	8143	12038	13482	15812	18602
Według wykształcenia:					
wyższe	6629	9743	10640	11617	11777
policealne oraz średnie zawodowe	34033	26324	27111	28807	29079
średnie ogólnokształcące	13024	14061	14089	14524	14703
zasadnicze zawodowe	66449	43270	42943	46433	46478
gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe	67886	46003	44839	47458	48108
Według czasu pozostawania bez pracy[bc]:					
3 miesiące i mniej	40585	48535	39515	42659	38324
3-6	23476	24065	23362	23914	24703
6-12	28436	24904	25264	26548	27162
12-24	29378	23356	28696	26754	27909
powyżej 24 miesięcy	66146	18541	22785	28964	32047
Według stażu pracy[c]:					
bez stażu	38516	24830	24654	24335	24458
ze stażem:					
1 rok i mniej	25799	20341	20489	21631	22567
1-5	42076	34274	34726	37533	36484
5-10	28187	20595	20814	22972	22808
10-20	30690	21352	10972	21200	23326
20-30	19763	14026	13513	14471	14844
powyżej 30 lat	2990	3983	4226	4996	5658
WYDATKI FUNDUSZU PRACY[a]					
Ogółem w mln zł	405,2	653,2	415,3	499,9	574,6
w tym:					
zasiłki dla bezrobotnych	233,9	249,8	235,5	258,0	275,3
programy na rzecz promocji zatrudnienia:	.	319,7	153,4	213,9	267,7
w tym:					
środki na podjęcie działalności gospodarczej	17,7	61,7	23,9	31,3	31,6
koszty szkoleń	8,9	16,0	6,0	8,7	8,8
prace interwencyjne	12,6	13,6	11,1	10,7	14,5
roboty publiczne	35,6	53,1	19,2	24,2	30,5
stypendia i składki na ubezpieczenia społeczne	59,1	125,5	67,6	74,8	113

a W ciągu roku. *b* Od momentu rejestracji w urzędzie pracy. *c* Przedziały zostały domknięte prawostronnie np. w przedziale 3–6 uwzględniono osoby, które pozostawały bez pracy 3 miesiące i 1 dzień do 6 miesięcy.

TABL. 5 (10). **RYNEK PRACY (dok.)**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
WYDATKI FUNDUSZU PRACY[a]					
W % ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:					
zasiłki dla bezrobotnych	57,7	40,1	56,7	51,6	47,9
programy na rzecz promocji zatrudnienia:	x	55,6	36,9	42,8	46,6
w tym:					
środki na podjęcie działalności gospodarczej	4,4	10,7	5,8	6,3	5,5
koszty szkoleń	2,2	2,8	1,4	1,7	1,5
prace interwencyjne	3,1	2	2,7	2,1	2,5
roboty publiczne	8,8	9,2	4,6	4,8	5,3
stypendia i składki na ubezpieczenia społeczne	14,6	21,8	16,3	15	19,7

a W ciągu roku.

TABL. 6 (11). **DOCHODY LUDNOŚCI**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
WYNAGRODZENIE BRUTTO W GOSPODARCE NARODOWEJ					
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w zł	2046,09	2759,68	2906,32	3032,09	3163,57
sektor publiczny	2423,76	3370,86	3554,53	3695,59	3877,04
sektor prywatny	1819,76	2470,12	2606,39	2724,09	2829,79
ŚWIADCZENIA Z UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH[a]					
Przeciętna miesięczna emerytura i renta brutto w zł:					
z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych	1036,09	1461,65	1534,96	1622,92	1709,33
rolników indywidualnych[b]	749,31	948,95	981,70	1050,29	1125,86
DOCHÓD ROZPORZĄDZALNY W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH					
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny[c] na 1 osobę w zł	664,02	1164,09	1117,46	1133,97	1169,4
w tym dochód do dyspozycji	639,59	1126,23	1080,43	1095,37	1128,14
w tym:					
z pracy najemnej	284,66	538,29	554,92	558,91	549,11
z indywidualnego gospodarstwa w rolnictwie	48,60[d]	96,65	69,13	49,37[e]	81,06
z pracy na własny rachunek	43,33[f]	100,30	83,40	91,32	88,06[g]
ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych	248,70[h]	263,00	302,52	325,12	329,55
ze świadczeń pozostałych	x	62,53	55,32	56,13	68,53

a Informacje o świadczeniach emerytalnych i rentowych (poza rolnikami indywidualnymi) dotyczą świadczeń finansowanych z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, którym dysponuje Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Dane nie obejmują emerytów i rencistów, którzy otrzymują świadczenia wypłacane przez Ministerstwo Obrony Narodowej, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwo Sprawiedliwości; bez emerytów i rencistów otrzymujących świadczenia na mocy umów międzynarodowych. *b* Łącznie z wypłatami z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w przypadku łączenia uprawnień do świadczeń z tego funduszu z uprawnieniami do świadczeń z Funduszu Emerytalno-Rentowego. *c* Dane za lata 2010-2011 przeliczone według wag po NSP 2011, nie są wsprost porównywalne z danymi za lata wczesniejsze, brak informacji o błędzie względnym szacunków. *d-g* Błąd względny szacunków przekracza 10 % i wynosi: *d* – 14,04%, *e* – 33,32%, *f* – 10,12%, *g* – 16,07%. *h* Ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych i pomocy społecznej.

TABL. 7 (12). **GOSPODARSTWA DOMOWE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
WYDATKI[ab] W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH					
Przeciętne miesięczne wydatki ogółem na 1 osobę w zł	602,66	928,00	927,93	941,69	992,12
w tym na:					
żywność i napoje bezalkoholowe	185,09	236,72	246,75	252,44	257,66
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	18,40	27,92	28,34	25,19	26,46
odzież i obuwie	29,61	50,35	44,87	43,34	50,41
użytkowanie mieszkania i nośniki energii	123,81	191,80	194,58	204,03	207,59
wyposażenie mieszkania i prowadzenie gospodarstwa domowego	30,57	44,62	44,94	43,27	47,14
zdrowie	26,34	39,66	42,74	43,20	45,41
transport	48,64	96,00	84,43	85,55	97,38
łączność	32,31	38,53	37,94	36,93	49,55
rekreację i kulturę	40,29	72,00	75,81	72,75	64,99
edukację[c]	5,14[d]	10,50	7,65	9,23[e]	8,39[f]
restauracje i hotele	7,63[g]	17,99	16,69	18,32[h]	21,83[i]
inne towary i usługi	26,17	50,31	48,08	46,02	57,64
PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE SPOŻYCIE[a] NIEKTÓRYCH ARTYKUŁÓW ŻYWNOŚCIOWYCH W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH NA 1 OSOBĘ					
Pieczywo i produkty zbożowe w kg	8,55	6,93	6,70	6,43	6,60
w tym pieczywo	6,24	4,80	4,63	4,44	4,41
Mięso w kg	6,06	5,96	6,02	5,66	5,56[k]
Ryby[l] w kg	0,42	0,50	0,43	0,43	0,39
Mleko[m] w l	4,38	3,48	3,54	3,52	3,66
Sery w kg	0,82	0,89	0,91	0,91	0,77[n]
Jaja w szt.	15,35	12,69	12,83	12,10	12,39
Oleje i pozostałe tłuszcze w kg	1,56	1,33	1,37	1,37	1,28[o]
Owoce w kg	3,40	3,22	3,15	3,21	3,31
Warzywa w kg	12,11	10,29	10,32	9,33	8,77
Cukier w kg	1,53	1,20	1,14	1,15	1,20
WYPOSAŻENIE GOSPODARSTW DOMOWYCH[a] W NIEKTÓRE PRZEDMIOTY TRWAŁEGO UŻYTKOWANIA[p] w % ogółu gospodarstw domowych					
Chłodziarka	98,6	98,9	98,8	98,3	97,9
Zamrażarka	32,1	23,3	19,6	17,1	23,9
Pralka automatyczna	77,1	89,0	90,8	91,8	92,2
Zmywarka do naczyń	2,9	14,5	16,8	18,2	20,1
Kuchenka mikrofalowa	33,0	56,7	57,1	56,4	57,1
Samochód osobowy	45,7	59,3	58,2	55,1	58,0

a Dane za lata 2010-2011 przeliczone według wag po NSP 2011, brak informacji o błędzie względnym szacunków. *b* Dane nie obejmują funduszu remontowego, który został zaklasyfikowany do rozchodów kapitałowych; fundusz remontowy uwzględniano w opłatach za najem mieszkania w pozycji „użytkowanie mieszkania i nośniki energii". *c* Łącznie z wychowaniem przedszkolnym. *d–i* Błąd względny szacunków przekracza 10 % i wynosi: *d* – 12,48%, *e* – 27,24%, *f* – 11,01%, *g* – 15,45%, *h* – 20,90%, *i* – 11,81%. *k* Łącznie z boczkiem surowym. *l* Bez marynat, przetworów ze zwierząt morskich i słodkowodnych, wyrobów garmażeryjnych i panierowanych. *m* Bez zagęszczonego i w proszku. *n* Bez serków homogenizowanych i owocowych *o* Bez boczku surowego. *p* Opracowano na podstawie stanu w końcu poszczególnych kwartałów.

TABL. 7 (12). **GOSPODARSTWA DOMOWE (dok.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
WYPOSAŻENIE GOSPODARSTW DOMOWYCH[a] W NIEKTÓRE PRZEDMIOTY TRWAŁEGO UŻYTKOWANIA[b] w % ogółu gospodarstw domowych (dok.)					
Zestaw do odbioru, rejestracji i odtwarzania dźwięku (wieża)	46,7	39,1	37,2	32,7	32,0
Odbiornik telewizyjny	99,1	99,2	99,4	98,6	98,2
Telefon komórkowy	66,6	91,6	92,1	93,2	94,3
Odtwarzacz DVD	26,1	60,0	56,9	51,2	49,2
Urządzenie do odbioru telewizji satelitarnej lub kablowej	60,9	72,0	76,2	78,2	68,9
Komputer osobisty	37,0	65,1	66,0	64,9	69,0
w tym z dostępem do Internetu	16,8	58,1	59,1	59,2	64,5
Drukarka	24,4	40,0	37,4	35,1	34,9
Aparat fotograficzny cyfrowy	x	50,3	50,1	50,2	51,1

a Dane za lata 2010-2011 przeliczone według wag po NSP 2011, brak informacji o błędzie względnym szacunków. *a* Opracowano na podstawie stanu w końcu poszczególnych kwartałów.za

TABL. 8 (13). **CENY**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
WSKAŹNIKI CEN TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH rok poprzedni = 100					
Ogółem	102,0	102,6	104,6	103,7	101,1
w tym:					
żywność i napoje bezalkoholowe	102,4	103,1	106,1	104,9	102,0
napoje alkoholowe i wyroby tytoniowe	103,2	105,4	104,6	105,1	104,5
odzież i obuwie	91,1	92,4	96,6	96,1	95,7
mieszkanie	103,1	103,4	106,0	104,4	102,0
zdrowie	102,7	102,9	104,3	103,4	101,4
transport	105,5	106,4	107,5	107,8	98,3
rekreacja i kultura	100,4	99,2	99,9	100,1	103,5
edukacja	103,7	102,6	102,7	103,9	101,3
ŚREDNIE CENY DETALICZNE WYBRANYCH TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH W ZŁ					
Ryż — za 1 kg	2,71	4,05	4,10	4,26	4,14
Bułka pszenna — za 50 g	0,30	0,41	0,45	0,43	0,41
Chleb pszenno-żytni — za 0,5 kg	1,26	1,79	2,02	2,07	2,06
Makaron jajeczny — za 400 g	4,39	3,56	3,86	4,09	4,06
Mąka pszenna — za 1 kg	1,28	1,88	2,30	2,36	2,45
Kasza jęczmienna — za 0,5 kg	0,93	1,58	1,71	1,92	2,04
Mięso — za 1 kg:					
wołowe z kością (rostbef)	17,36	24,30	26,19	29,95	30,44
wieprzowe z kością (schab środkowy)	12,67	13,13	13,80	15,18	15,20
wieprzowe bez kości (łopatka)	12,80	12,96	13,47	14,18	14,03
Kurczę patroszone — za 1 kg	5,45	6,23	7,05	7,45	7,51
Szynka wieprzowa gotowana — za 1 kg	19,78	22,45	22,30	23,91	24,70
Kiełbasa sucha — za 1 kg	24,04	27,24	26,96	28,32	29,42
Kiełbasa wędzona — za 1 kg	12,08	13,83	14,88	16,48	17,20

TABL. 8 (13). **CENY (cd.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
ŚREDNIE CENY DETALICZNE WYBRANYCH TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH W ZŁ (cd.)					
Filet z morszczuka (mrożony) — za 1 kg	12,49	16,24	17,84	20,37	20,21
Śledź solony, odgłowiony — za 1 kg ...	8,21	8,75	9,92	12,75	12,86
Makrela wędzona, odgłowiona — za 1 kg	12,01	15,02	16,22	17,86	16,26
Mleko krowie spożywcze o zawartości tłuszczu 3-3,5%, sterylizowane — za 1 l	2,47	2,52	2,68	2,76	2,79
Ser twarogowy półtłusty — za 1 kg	9,56	11,95	12,14	12,12	12,52
Ser dojrzewający — za 1 kg	17,06	18,41	19,91	20,41	21,78
Śmietana o zawartości tłuszczu 18% — za 200 ml	1,34	1,71	.	.	1,84
Jaja kurze świeże — za 1 szt.	0,34	0,46	0,42	0,58	0,53
Masło świeże o zawartości tłuszczu 82,5% — za 200 g	3,20	4,11	4,36	4,28	4,40
Olej rzepakowy produkcji krajowej — za 1 l	4,70	5,59	6,55	7,01	6,83
Cukier biały kryształ — za 1 kg	2,97	2,61	3,87	3,88	3,52
Czekolada pełna mleczna — za 100 g	3,13	3,36	3,47	3,54	3,57
Kawa naturalna mielona — za 250 g ...	4,20	5,44	6,69	7,46	6,71
Herbata czarna, liściasta — za 100 g	2,17	3,40	3,53	3,71	3,75
Sok jabłkowy — za 1 l	2,85	3,66	3,84	3,84	3,68
Pomarańcze — za 1 kg	4,82	5,73	5,28	5,34	5,32
Jabłka [a] — za 1 kg	1,96	2,50	3,31	2,91	2,74
Marchew [a] — za 1 kg	1,43	1,85	1,94	1,98	2,00
Ziemniaki [a] — za 1 kg	0,73	1,21	1,20	0,72	1,32
Wódka czysta 40% — za 0,5 l	19,75	19,60	19,66	20,46	20,96
Piwo jasne pełne, butelkowane — za 0,5 l	2,57	2,96	2,94	2,95	2,92
Papierosy — za 20 szt.	5,29	9,32	10,36	11,44	12,04
Półbuty skórzane, na podeszwie nieskórzanej — za 1 para:					
męskie	158,69	181,21	186,47	196,33	198,61
damskie	141,02	173,47	171,29	176,79	180,65
dziecięce	109,47	134,61	132,10	139,41	146,90
Zimna woda z miejskiej sieci wodociągowej — za 1 m^3	1,93	2,71	3,04	3,20	3,27
Wywóz śmieci — za pojemnik	.	10,75	11,58	12,06	13,10

a Średnie ceny roczne obliczone przy zastosowaniu współczynników wyrażających udział zakupów dokonanych przez ludność w poszczególnych miesiącach roku.

TABL. 8 (13). **CENY (dok.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
ŚREDNIE CENY DETALICZNE WYBRANYCH TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH W ZŁ (dok.)					
Energia elektryczna dla gospodarstw domowych [a] (taryfa całodobowa) — za 1 kW·h	0,40	0,57	0,61	0,65	0,66
Gaz ziemny wysokometanowy z sieci dla gospodarstw domowych [b] — za 1 m^3	1,52	2,67	2,81	3,09	2,90
Węgiel kamienny — za 1 t	477,69	717,23	792,98	828,53	813,38
Ciepła woda — za 1 m^3	14,62	17,94	18,64	20,03	21,55
Centralne ogrzewanie lokali mieszkalnych — za 1 m^2 powierzchni użytkowej	3,39	3,71	3,68	3,59	3,52
Chłodziarko-zamrażarka typu domowego[c], pojemność ok. 300 l — za 1 szt.	1483	1244	1090	1040	1036
Pralka automatyczna domowa, na 5 kg suchej bielizny — za 1 szt.	1253	1146	1116	1096	1097
Odkurzacz domowy — za 1 szt.	315,78	365,29	363,86	350,10	320,21
Żelazko z nawilżaczem — za 1 szt.	137,23	184,40	170,55	180,59	182,91
Proszek do prania[d] — za 0,4 kg	4,36	4,44	4,41	4,60	4,66
Wizyta u lekarza specjalisty	46,64	68,52	72,57	76,56	77,75
Rower turystyczny — za 1 szt.	478,46	712,41	736,06	750,22	780,70
Benzyna silnikowa bezołowiowa, 95 – oktanowa[e] — za 1 l	4,01	4,59	5,14	5,74	5,54
Kurs samochodowy kat. B	1082	1243	1236	1252	1267
Bilet normalny, jednorazowy na przejazd tramwajem — za 1 szt.	2,03	2,53	2,53	2,88	2,95
Bilet normalny jednorazowy na przejazd autobusem miejskim — za 1 szt.	1,79	2,28	2,34	2,57	2,64
Przejazd taksówką osobową, taryfa dzienna — za 5 km	11,03	12,94	13,73	14,33	14,53
Bilet normalny do kina — za 1 szt.	10,98	16,31	16,57	17,50	18,55
Bilet do teatru — za 1 szt.	20,00	25,00	26,67	30,42	32,59
Gazeta – dziennik lokalny — za 1 egz.	1,20	1,61	1,75	1,94	2,01
Mydło toaletowe — za 100 g	1,38	1,86	1,91	1,96	1,93
Pasta do zębów[f] — za 100 ml	8,34	7,94	8,47	8,26	8,68
HANDEL					
Sprzedaż detaliczna towarów (ceny bieżące):					
w milionach złotych	15661,2	19797,0	22916,7	22738,8	22793,1
na 1 mieszkańca w zł	7574	9433	10922	10839	10884

a Od 2001 r. zawiera opłatę za energię elektryczną, stawkę systemową, składniki stałe i zmienne stawki sieciowej oraz opłatę abonamentową przy zużyciu miesięcznym 100 kW·h energii elektrycznej. *b* Zawiera opłatę za gaz i usługę przesyłową (stałą i zmienną) oraz opłatę abonamentową przy zużyciu miesięcznym 18,25 m^3 gazu. Do 2011 r. — taryfa W-1, od 2012 r. — W-1.1. *c* W 2005 r. o pojemności ok. 320 l. *d* Do 2006 r. o gramaturze 0,6 kg. *e* Do 2009 r. — benzyna silnikowa "Euro-Super". *f* Do 2011 r. — 125 ml.

TABL. 9 (14). **FINANSE PUBLICZNE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
Budżety gmin [a]					
Dochody:					
w milionach złotych	2346,6	3670,1	3822,1	4037,7	4148,2
na 1 mieszkańca w zł	1843,88	2798,00	2908,43	3067,05	3149,94
Wydatki:					
w milionach złotych	2327,5	4035,3	4015,3	4030,5	4133,1
na 1 mieszkańca w zł	1828,91	3076,49	3055,49	3061,64	3138,52
Budżety miast na prawach powiatu					
Dochody:					
w milionach złotych	1915,6	2778,6	2985,0	3281,6	3497,5
na 1 mieszkańca w zł	2409,25	3530,27	3807,45	4199,93	4500,25
Wydatki:					
w milionach złotych	1972,8	3068,9	3405,1	3633,4	3626,8
na 1 mieszkańca w zł	2481,26	3899,13	4343,32	4650,20	4666,63
Budżety powiatów					
Dochody:					
w milionach złotych	682,6	1149,3	1185,3	1150,5	1203,9
na 1 mieszkańca w zł	536,36	876,18	901,95	873,92	914,17
Wydatki:					
w milionach złotych	676,7	1222,4	1199,2	1123,2	1198,5
na 1 mieszkańca w zł	531,73	931,92	912,53	853,20	910,07
Budżet województwa					
Dochody:					
w milionach złotych	324,5	821,6	736,6	759,8	755,8
na 1 mieszkańca w zł	156,93	391,48	351,09	362,19	360,92
Wydatki:					
w milionach złotych	370,2	850,8	775,0	766,1	742,3
na 1 mieszkańca w zł	179,06	405,40	369,38	365,19	354,45

a Bez dochodów i wydatków gmin mających również status miasta na prawach powiatu.

TABL. 10 (15). **RACHUNKI REGIONALNE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011
Produkt krajowy brutto (ceny bieżące):			
w milionach złotych	46411	64396	68390
na 1 mieszkańca w zł	22445	30683	32596
Wartość dodana brutto (ceny bieżące):			
w milionach złotych	40890	56717	60077
na 1 mieszkańca w zł	19775	27024	28634
Nominalne dochody do dyspozycji brutto w sektorze gospodarstw domowych:			
w milionach złotych	32838	43266	44422
na 1 mieszkańca w zł	15881	20615	21172

Wykres 9. **ROZWÓJ EKONOMICZNY (M_{re}) WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2013 R.**

Wykres 10. **ODCHYLENIA PRZECIĘTNYCH MIESIĘCZNYCH WYNAGRODZEŃ BRUTTO W WYBRANYCH SEKCJACH (PKD 2007) OD PRZECIĘTNEGO WYNAGRODZENIA W WOJEWÓDZTWIE W 2013 R.**

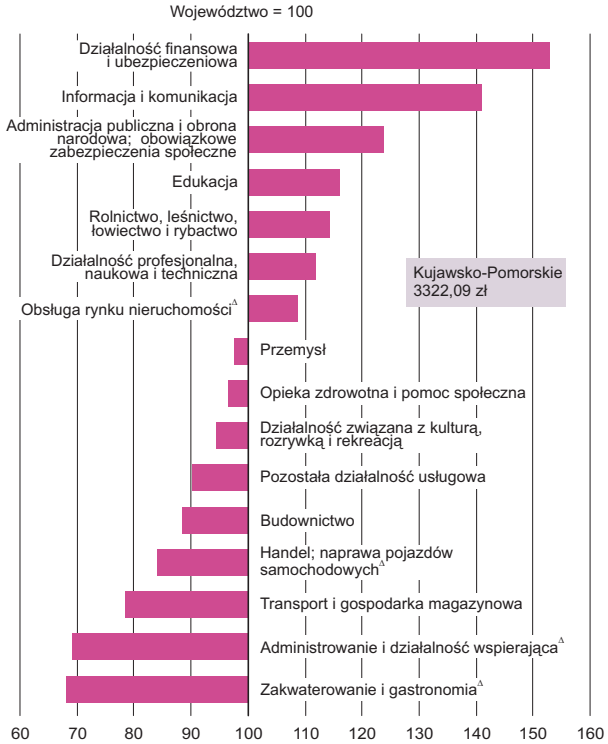

Wykres 11. **STRUKTURA AKTYWNOŚCI EKONOMICZNEJ LUDNOŚCI**

Wykres 12. **WSKAŹNIK CEN TOWARÓW I USŁUG KONSUMPCYJNYCH**

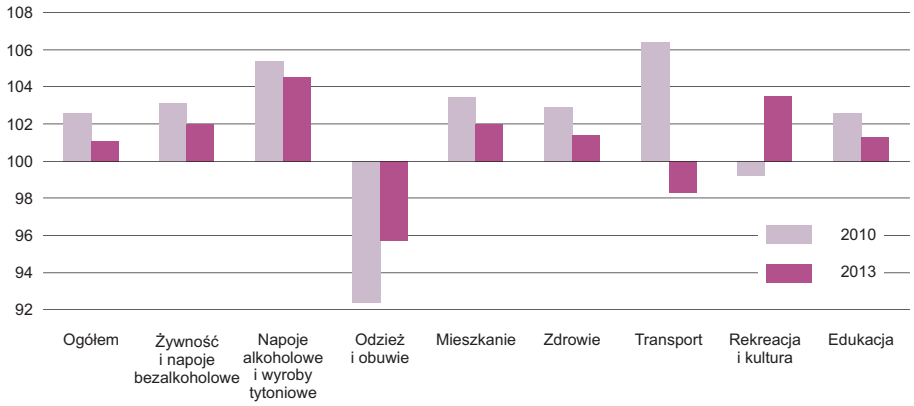

Wykres 13. **STRUKTURA PRZECIĘTNYCH MIESIĘCZNYCH DOCHODÓW I WYDATKÓW NA 1 OSOBĘ W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH W 2013 R.**

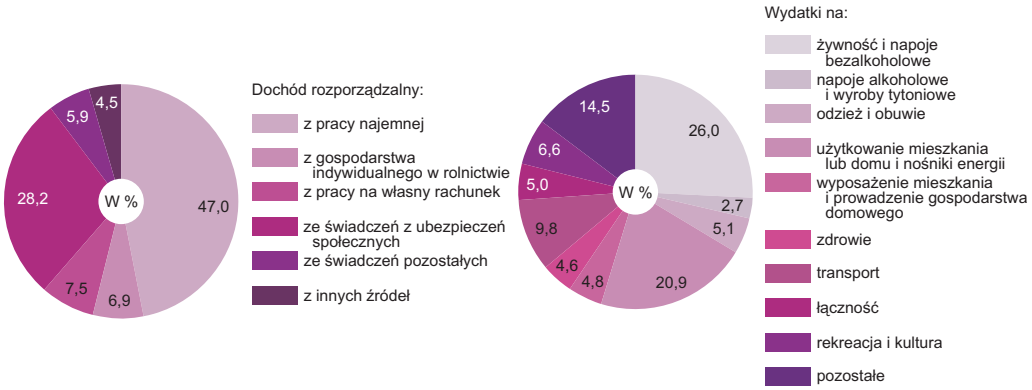

Infrastruktura społeczna

Informacje opisujące infrastrukturę społeczną dotyczą danych z zakresu edukacji, w szczególności wychowania przedszkolnego, szkół dla dzieci i młodzieży, szkół dla dorosłych, a także wychowania pozaszkolnego. O jakości życia społeczeństwa świadczy również dostępność do infrastruktury ochrony zdrowia (personelu medycznego, ambulatoryjna i stacjonarna opieka zdrowotna, szpitale, apteki) i opieki społecznej. Ponadto czynnikami wpływającymi na standard życia ludności jest aktywność kulturalna społeczeństwa, a także baza noclegowa turystyki oraz działania prowadzone w zakresie rozwoju fizycznego.

Analiza infrastruktury społecznej w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2013 r.

Do analizy poziomu życia w tej grupie potrzeb wykorzystano 16 zmiennych. Osiem z nich miało charakter stymulant: współczynnik skolaryzacji brutto w gimnazjach w %; odsetek komputerów z dostępem do Internetu w szkołach podstawowych i gimnazjach (bez specjalnych); miejsca w przedszkolach (łącznie ze specjalnymi) na 1000 ludności; członkowie zespołów artystycznych działających przy domach, ośrodkach kultury, klubach i świetlicach na 10 tys. ludności; imprezy organizowane przez domy, ośrodki kultury, kluby i świetlice na 10 tys. ludności; telefoniczne łącza główne na 1000 ludności, miejsca w żłobkach (łącznie z oddziałami i klubami dziecięcymi) na 10 tys. ludności; studenci szkół wyższych na 10 tys. ludności i 8 destymulant: liczba mieszkańców na 1 lekarza; liczba mieszkańców na 1 przychodnię; liczba mieszkańców na 1 aptekę ogólnodostępną; liczba uczniów na 1 komputer w szkołach podstawowych i gimnazjach dla dzieci i młodzieży; liczba ludności na 1 bibliotekę i filę; liczba ludności na 1 miejsce w kinach stałych; liczba ludności na 1 instytucję kulturalną (w tym domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice) oraz liczba mieszkańców na 1 placówkę operatora wyznaczonego.

Uporządkowane liniowo województwa według wyliczonego na podstawie wskazanych zmiennych miernika syntetycznego M_{is} zostały przyporządkowane do grup o poziomie życia:

- bardzo wysokim – $M_{is} \in (0{,}47;\ 0{,}77)$,
- wysokim – $M_{is} \in (0{,}16;\ 0{,}46)$,
- przeciętnym – $M_{is} \in (-0{,}16;\ 0{,}15)$,
- niskim – $M_{is} \in (-0{,}47;\ -0{,}17)$,
- bardzo niskim – $M_{is} \in (-0{,}78;\ -0{,}48)$.

Według przyjętych do analizy zmiennych diagnostycznych województwo kujawsko-pomorskie osiągnęło najniższą wartość wskaźnika M_{is} i tym samym zaklasyfikowało się do

grupy województw o bardzo niskim poziomie rozwoju infrastruktury społecznej. O bardzo niskiej wartości M_{is} dla województwa kujawsko-pomorskiego zadecydowała głównie niska aktywność ludności w dziedzinie kultury oraz słaba dostępność do opieki medycznej. W 2013 r. na 1 placówkę instytucji kultury przypadało 10622 mieszańców (o 7,6% więcej niż średnio w Polsce). Natomiast na 1 przychodnię przypadało 2761 mieszkańców, tj. o 40,0% więcej niż średnio w Polsce. W województwie niekorzystnie kształtowała się również sytuacja pod względem dostępności do aptek – na 1 aptekę ogólnodostępną przypadało 3608 mieszkańców, czyli o 458 osób więcej niż średnio w Polsce. Wśród zmiennych przyjmujących korzystniejsze niż średnio dla kraju wartości znalazły się: liczba mieszkańców na 1 miejsce w kinach stałych (139 mieszkańców na 1 miejsce w kinach stałych, tj. o 3 osoby więcej niż w kraju) oraz współczynnik skolaryzacji brutto w gimnazjach (w województwie ukształtował się na poziomie 99,4; natomiast a w kraju wyniósł 99,1).

W oparciu o przyjęte zmienne najwyższą wartość M_{is} uzyskało województwo opolskie – 0,70. Tym samym województwo to, jako jedyne w Polsce, znalazło się w grupie województw o bardzo wysokim poziomie rozwoju infrastruktury społecznej. Województwo opolskie na tle pozostałych województw wyróżniało się przede wszystkim wysoką dostępnością do instytucji kultury, bardzo korzystną sytuacją w zakresie dostępności do opieki nad dziećmi w żłobkach, relatywnie wysoką dostępnością do opieki przedszkolnej, a także bardzo wysokimi wskaźnikami obrazującymi dostępność uczniów do komputerów w szkołach podstawowych i gimnazjach.

Charakterystyka infrastruktury społecznej w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r.

W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim (według stanu w dniu 30 września) funkcjonowało 1049 **placówek wychowania przedszkolnego** (55,6% mieściło się na wsi), które obejmowały: 420 przedszkoli, 508 oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych, 118 punktów przedszkolnych i 3 zespoły wychowania przedszkolnego. Liczba placówek wychowania przedszkolnego była o 5,5% wyższa niż w poprzednim roku i o 12,0% wyższa niż w 2010 r. Do placówek wychowania przedszkolnego w 2013 r. uczęszczało łącznie 65,7 tys. dzieci, w tym 68,4% do przedszkoli. Większość przedszkoli (70,5%) była zlokalizowana w miastach i skupiała 80,9% wszystkich miejsc w przedszkolach. Dzieci w wieku 6 lat stanowiły 25,7% dzieci uczęszczających do placówek wychowania przedszkolnego (16,9 tys.), co stanowiło 75,1% ogółu sześciolatków w województwie. Na wsi przeważały oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych, które stanowiły 65,4% zlokalizowanych na wsi placówek wychowania przedszkolnego. Na terenie Kujawsko-Pomorskiego w 2013 r. działało 6 przedszkoli specjalnych, których liczba wzrosła się w skali roku o 1 placówkę. Liczba dzieci

w tych placówkach (81 osób) również wzrosła w porównaniu z poprzednim rokiem, tj. o 14,1%, lecz zmniejszyła się o 12,0% w stosunku do 2010 r. W 2013 r. na 1 placówkę wychowania przedszkolnego przypadało w województwie przeciętnie 63 dzieci; wskaźnik ten był znacznie wyższy w miastach (95 dzieci na 1 placówkę) niż na wsi (37 dzieci).

TABL. 1 (16). **WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE W ROKU SZKOLNYM 2013/12**
Stan na początku roku szkolnego

WYSZCZEGÓLNIENIE	Ogółem	Przedszkola	Oddziały przedszkolne	Punkty przedszkolne	Zespoły wychowania przedszkolnego
Placówki	1049	420	508	118	3
w tym na wsi	583	124	381	75	3
Miejsca	48876	46270	–	2561	45
w tym na wsi	10445	8830	–	1570	45
Oddziały	3043,5	1981,0	921,5	138,0	3,0
w tym na wsi	1083,5	397,0	601,5	82,0	3,0
Dzieci	65715	44918	18650	2111	36
w tym na wsi	21494	8538	11613	1307	36
w tym w wieku 6 lat	16881	8900	7937	44	–
w tym na wsi	6096	1619	4470	7	–

Na początku roku szkolnego 2013/14 w województwie kujawsko-pomorskim działało 680 **szkół podstawowych** dla dzieci (z czego 34,7% mieściło się w miastach), w tym 42 funkcjonowały jako szkoły specjalne. Uczęszczało do nich 119,7 tys. uczniów (z czego 60,4% uczyło się w miastach), w tym 1,5 tys. do szkół specjalnych. Obserwuje się spadek liczby szkół podstawowych, w stosunku do roku szkolnego 2012/13 o 11 szkół, a w porównaniu z rokiem szkolnym 2010/11 zanotowano spadek o 23 szkoły. Zmniejszanie się liczby szkół podstawowych spowodowane jest spadkiem liczby uczniów do nich uczęszczających o 0,9% w odniesieniu do roku szkolnego 2012/13 oraz o 2,6% w stosunku do roku 2010/11. Przeciętnie w 1 oddziale w szkole podstawowej uczyło się 18 uczniów, a na 1 pomieszczenie szkolne[1] przypadało 13 uczniów. W roku szkolnym 2012/13 szkoły podstawowe ukończyło 19,9 tys. absolwentów (o 6,9% mniej niż z roku szkolnego 2010/11).

W ostatnich latach zaobserwowano wzrost liczby **gimnazjów**, przy czym liczba uczniów tych szkół maleje. Na początku roku szkolnego 2013/14 funkcjonowały 403 gimnazja (o 2 szkoły więcej niż w roku szkolnym 2010/11), w tym 46 szkół specjalnych. W gimnazjach uczyło się 62,9 tys. uczniów, tj. o 12,8% uczniów mniej niż w roku szkolnym 2010/11 (wówczas 72,2 tys.), z czego 1,8 tys. w szkołach specjalnych. W miastach zlokalizowanych było 55,6% szkół gimnazjalnych ogółem, a uczyło się w nich 65,0% gimnazjalistów. Według stanu

[1] Dane szacunkowe.

na koniec września 2013 r. gimnazja dysponowały 4552 pomieszczeniami szkolnymi[2]. Na 1 oddział przypadało przeciętnie 22 uczniów, a na 1 pomieszczenie – 14 uczniów (w roku szkolnym 2010/11 odpowiednio 22 i 16 uczniów). W roku szkolnym 2012/13 gimnazja opuściło 21,4 tys. osób, tj. o 8,3% mniej absolwentów niż w roku szkolnym 2010/11.

W 455 szkołach **ponadgimnazjalnych**, z których 85,5% zlokalizowanych było w miastach, uczyło się 72,0 tys. uczniów. Uczęszczający do techników, liceów profilowanych i szkół ogólnokształcących artystycznych łącznie stanowili 43,4% uczniów szkół ponadgimnazjalnych, do liceów ogólnokształcących – 37,3%, a do szkół zasadniczych zawodowych – 19,3% uczniów.

W szkołach ponadgimnazjalnych obserwuje się stopniowy spadek liczby uczniów, i tak: w stosunku do poprzedniego roku szkolnego – o 4,5%, a do 2010/11 – spadek o 11,9%. W szkołach (bez specjalnych) najwięcej uczniów kształciło się w kierunku: w szkołach zawodowych – inżynieryjno-technicznym, w liceach profilowanych – biznes i administracja, a w technikach – usług dla ludności. W roku szkolnym 2012/13 szkoły ponadgimnazjalne ukończyło 22,1 tys. osób, czyli o 1,5% mniej w skali roku i o 6,6% mniej niż w roku szkolnym 2010/11.

W analizowanym roku szkolnym w województwie było 210 szkół kształcących 17,1 tys. **osób dorosłych**, a w miastach mieściło się 90,0% wszystkich tego typu placówek, skupiając 94,3% uczniów. W porównaniu z rokiem 2010/11 liczba dorosłych uczniów spadła o 14,1%. Najliczniejszą grupą były osoby uczęszczające do liceów ogólnokształcących – 14,3 tys. osób i stanowiły one 83,4% wszystkich dorosłych uczniów. W technikach i liceach profilowanych uczyło się łącznie 8,8% dorosłych uczniów, w gimnazjach – 7,1%, w szkołach zasadniczych zawodowych – 0,7% i zaledwie 0,04% w szkołach podstawowych. Liczba absolwentów z roku szkolnego 2012/13 wyniosła 4,6 tys. (w roku 2010/11 było 5,2 tys.).

Na początku roku szkolnego 2013/14 w województwie kujawsko-pomorskim działalność prowadziło 165 **szkół policealnych** (dla młodzieży i dorosłych), w których uczyło się 16,0 tys. osób. Liczba tych szkół spadła w porównaniu z poprzednim rokiem szkolnym o 2 placówki, a liczba uczących się w nich osób zmniejszyła się o 14,6% (w stosunku do roku 2010/11odnotowano spadek odpowiednio o 4,6% i o 6,7%). Zdecydowana większość uczniów uczęszczała do szkół dla dorosłych (89,1%) i w większości uczyli się oni w trybie zaocznym (81,4%). Według uzyskanych w badaniach statystycznych danych, uczniowie szkół policealnych najchętniej wybierali kierunki: biznes i administracja (24,8% uczniów), ochrony i bezpieczeństwa (18,8%) oraz medyczne (20,9%). Szkoły policealne w roku szkolnym 2012/13 ukończyło 5,8 tys. uczniów.

W roku szkolnym 2013/14 **liczba szkół** dla dzieci i młodzieży oraz policealnych **posiadająca komputery** wyniosła łącznie 1360 placówek, które wyposażone były w 42,8 tys. kompu-

[2] Dane szacunkowe.

terów, w tym 94,8% posiadało dostęp do Internetu. Komputerów przeznaczonych do użytku uczniów było 30,8 tys.; stanowiska z dostępem do Internetu stanowiły 96,6%. Największy odsetek szkół posiadających komputery wystąpił: w szkołach podstawowych – 98,7% ogółu, w gimnazjach – 83,6% oraz w liceach ogólnokształcących – 80,0%; natomiast najmniej zinformatyzowane były licea profilowane – 27,3% tego typu szkół posiadało komputery oraz zasadnicze szkoły zawodowe – komputery posiadało 36,0% szkół tego typu.

Wśród obowiązkowego **nauczania języków obcych** w szkołach, najbardziej popularny był język angielski. Coraz więcej dzieci i młodzieży uczyło się angielskiego w szkołach podstawowych (96,3% ogółu uczniów tego rodzaju szkół; wzrost w skali roku o 0,6 p. proc.), w gimnazjach (95,5%; wzrost o 0,3 p. proc.) oraz w szkołach ponadgimnazjalnych (89,2%; wzrost w skali roku o 1,9 p. proc). Wzrost udziału uczących się języka angielskiego można zaobserwować w szkołach policealnych i pomaturalnych dla młodzieży (z 24,4% w roku szkolnym 2012/13 do 37,5% obecnie). Drugim najpopularniejszym językiem był niemiecki. Największy udział uczących się tego języka zaobserwowano w szkołach ponadgimnazjalnych (61,7% uczniów w tej grupie szkół) oraz w szkołach gimnazjalnych (68,0% udziału). W szkołach podstawowych języka niemieckiego uczyło się zaledwie 3,6% uczniów tych szkół, a w szkołach policealnych i pomaturalnych dla młodzieży – 2,4%.

Najbardziej popularnym językiem nauczanym w ramach nauczania dodatkowego w większości szkół był język niemiecki. W gimnazjach udział uczących się do ogółu uczniów w tych szkołach w roku szkolnym 2013/14 wyniósł 12,0%, w szkołach podstawowych – 5,9%, a w szkołach ponadgimnazjalnych 1,2%. W szkołach policealnych i pomaturalnych dla młodzieży 4,2% ogółu uczniów tego rodzaju szkół dodatkowo uczyło się języka angielskiego.

Według stanu w dniu 30 listopada 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim funkcjonowały 33 **uczelnie wyższe**, na których (łącznie z filiami, wydziałami zamiejscowymi i punktami konsultacyjnymi uczelni mającymi siedziby w innych województwach) studiowało 69,5 tys. studentów, a ich liczba wzrosła w porównaniu z poprzednim rokiem o 6,5% i o 10,0% w stosunku do 2010 r. (uczelni było porównywalnie 31 i 32). Większość uczących się, tj. 56,0% (w 2010 r. 53,2%), studiowało na uniwersytetach. Spośród ogółu studentów 71,2% studiowało na uczelniach publicznych. W roku akademickim 2013/14 większość studentów (61,8%) stanowiły kobiety. Odstępstwem były wyższe szkoły techniczne i rolnicze, w których studiowało więcej mężczyzn (odpowiednio 83,2% i 60,1%). Ponad połowa osób (59,5%) studiowała w trybie stacjonarnym. Najwięcej osób kształciło się na kierunkach: ekonomicznych i administracyjnych – 22,4%, pedagogicznych – 12,3%, medycznych – 9,1% i humanistycznych – 9,0%. Wśród 21,6 tys. absolwentów szkół wyższych z roku akademickiego 2012/13 kobiety stanowiły 69,5%, a 52,2% osób skończyło studnia w trybie stacjonarnym.

W końcu września 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim w 19 **specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych** znajdowało się 1012 wychowanków, tj. mniej: o 2,8% niż przed rokiem i o 2,0% niż w 2010 r. Większość z nich stanowiły osoby: z upośledzeniem

umysłowym (65,3% udziału), niesłyszące i słabo słyszące (10,9%) oraz niewidome i słabo widzące (9,1%). Ponadto funkcjonowało 5 młodzieżowych ośrodków wychowawczych z 324 podopiecznymi (w 2012 r. – 368 osób), 3 ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze z 32 wychowankami (przed rokiem 30) oraz 1 młodzieżowy ośrodek socjoterapii z 45 podopiecznymi (wobec 116).

Wychowaniem pozaszkolnym w końcu września 2013 r. objętych było 66,6 tys. uczestników, tj. o 17,6% osób mniej niż przed rokiem i aż o 4,7% mniej niż w 2010 r. Najbardziej popularnymi formami zajęć w 26 placówkach wychowania pozaszkolnego były: zajęcia artystyczne – 58,9% ogółu uczestników (w 2012 r. – 58,3%), zajęcia sportowe – 16,0% (wobec 12,4%), zajęcia przedmiotowe – 6,8% (wobec 4,1%), a w pozostałych zajęciach – 14,6% (22,6% w 2012 r.).

W województwie kujawsko-pomorskim zaznacza się wzrost **poziomu wykształcenia** wśród osób w wieku 15-64 lata (według BAEL). W 2013 r. było 18,4% osób z wykształceniem wyższym (wzrost o 3,8 p. proc. w porównaniu z 2010 r.), przy czym odsetek ten był wyższy wśród mieszkańców miast i kobiet (odpowiednio 23,9% i 21,7%). Wykształcenie policealne i średnie zawodowe posiadło 23,1% badanych osób (wobec 22,2% w 2010 r.), średnie ogólnokształcące — 11,0% (w porównywanym roku tyle samo), a zasadnicze zawodowe — 29,7% (wobec 31,1%). Odsetek osób, które ukończyły gimnazja, szkoły podstawowe lub nie mają żadnego wykształcenia szkolnego zmniejszył się o 3,1 p. proc. w stosunku do 2010 r. i wyniósł 17,9% w 2013 r. (w miastach — 13,1%, na wsi —24,3%).

W 2013 r. **opiekę medyczną** nad pacjentami w województwie kujawsko-pomorskim sprawowało 4,5 tys. lekarzy, 0,7 tys. lekarzy dentystów, 1,3 tys. farmaceutów, 10,7 tys. pielęgniarek oraz 1,3 tys. położnych. W porównaniu z 2012 r. zmniejszyła się liczba pielęgniarek i położnych (odpowiednio o 1,5% i o 1,4%), a wzrosła liczba farmaceutów (o 1,0%), lekarzy dentystów (o 0,9%) i lekarzy (o 0,5%).

Według stanu w dniu 31 grudnia 2013 r. w **ambulatoryjnej opiece zdrowotnej** funkcjonowało 758 przychodni (o 3 więcej niż w roku poprzednim). Na 1 przychodnię w województwie przypadało 2761 osób, podczas gdy w Polsce – 1971 osób. Większość przychodni było zlokalizowanych w miastach – 553, a na każdą przypadały średnio 2272 osoby, z kolei na 205 przychodni na terenach wiejskich przypadało średnio 4079 osób. Obok przychodni świadczenia ambulatoryjnej w województwie realizowało w ramach środków publicznych 57 praktyk lekarskich i 318 praktyk stomatologicznych. W 2013 r. udzielono 16,7 mln porad, o 0,3% więcej niż w poprzednim roku. Odnotowano 15,2 mln porad lekarskich (z czego 37,1% w poradniach specjalistycznych) oraz 1,5 mln porad stomatologicznych. Przeciętnie 1 mieszkańcowi województwa kujawsko-pomorskiego udzielono 8,0 porad (w 2012 r. – 7,9), przy czym 7,2 porad lekarskich i 0,7 porad stomatologicznych.

W Kujawsko-Pomorskim w końcu 2013 r. funkcjonowały 42 **szpitale ogólne** (tyle samo co w roku poprzednim), w których znajdowało się 9,6 tys. łóżek (o 1,4% więcej niż w 2012 r.).

W analizowanym roku leczono 388,9 tys. osób, o 2,4% więcej niż w 2012 r. Najwięcej pacjentów przebywało na oddziałach: chirurgicznych – 24,8%, chorób wewnętrznych – 19,8% oraz ginekologiczno-położniczych – 13,0%. Na 1 łóżko szpitali ogólnych przypadło średnio 40 leczonych, a w przeliczeniu na 10 tys. ludności – 1857 leczonych. Przeciętny czas pobytu chorego w szpitalu wyniósł 5,7 dnia (w 2012 r. – 5,4), a każde łóżko zajęte było średnio przez 231 dni (o 2 dni dłużej niż w roku poprzednim).

Województwo kujawsko-pomorskie jest znane z działalności związanej z **lecznictwem uzdrowiskowym**. W 2013 r. funkcjonowały tam 24 sanatoria dysponujące 5068 łóżkami, które stanowiły 15,0% wszystkich dostępnych w Polsce. W ciągu roku skorzystało z nich 88,8 tys. kuracjuszy stacjonarnych i stanowili oni 16,4% wszystkich w kraju. Tylko sanatoria województwa zachodniopomorskiego dysponowały większą liczbą miejsc i przyjęły więcej pacjentów. W ciągu roku przybyły 2 jednostki, liczba łóżek w województwie wzrosła o 26,5%, a pacjentów stacjonarnych o 26,8%. Działalność uzdrowiskową realizowało także 9 szpitali, w tym 1 dziecięcy. Dysponowały one 1967 łóżkami (20,4% wszystkich w kraju) i przyjęły 33,2 tys. pacjentów stacjonarnych (24,2% leczonych w Polsce). W tym przypadku tylko szpitale uzdrowiskowe województwa dolnośląskiego miały więcej miejsc i pacjentów w 2013 r. W skali roku liczba jednostek się nie zmieniła, ale liczby miejsc i pacjentów spadły, odpowiednio o 19,2% i o 18,1%.

W województwie kujawsko-pomorskim działało 580 **aptek ogólnodostępnych**, z czego 86 na wsi, a punktów aptecznych było 83, w tym 82 na wsi. W porównaniu z 2012 r. nastąpił spadek liczby aptek o 0,5%, a względem 2010 r. wzrost o 10,1%; w przypadku punktów aptecznych zanotowano wzrost, odpowiednio o 6,4% i o 9,2%. Na 1 aptekę i punkt apteczny przypadało przeciętnie 3156 osób, tj. o 16 mniej niż w 2012 r. i o 324 mniej niż w 2010 r.

Do placówek zaliczanych do systemu opieki zdrowotnej należą także **żłobki i kluby dziecięce**. W końcu 2013 r. funkcjonowały 33 żłobki, 3 oddziały żłobkowe działające przy przedszkolach oraz 13 klubów dziecięcych. W stosunku do 2012 r. przybyło 9 żłobków i 5 klubów dziecięcych, a zmniejszyła się liczba oddziałów żłobkowych (o 2 obiekty), przy czym łączna liczba miejsc w tych placówkach (2283) wzrosła w tym czasie o 12,6%. W porównaniu z 2010 r., kiedy kluby dziecięce jeszcze nie funkcjonowały, liczba żłobków wzrosła o 16, a oddziałów spadła o 2; liczba miejsc w tym okresie wzrosła o 80,6%. W ciągu roku w żłobkach, oddziałach żłobkowych i klubach dziecięcych województwa kujawsko-pomorskiego przebywało 3669 dzieci (3298 w żłobkach, 227 w klubach dziecięcych, a 144 w oddziałach żłobkowych), tj. o 8,9% więcej niż w 2012 r. i o 51,8% więcej niż w 2010 r. Liczba dzieci przebywających w żłobkach i oddziałach żłobkowych w przeliczeniu na 1000 dzieci w wieku do 3 lat wyniosła 35,5 (w 2012 r. wskaźnik ten wyniósł 30,3, a w 2010 r. – 19,2).

W województwie kujawsko-pomorskim według stanu na 31 grudnia 2013 r. działało 71 domów i zakładów **stacjonarnej pomocy społecznej** (tyle samo co w roku poprzednim i o 1 więcej niż w 2010 r.), dysponujących – licząc łącznie z filiami – 5103 miejscami (więcej

odpowiednio o 23 i o 30 miejsc), w których przebywało 4823 osób (mniej odpowiednio o 3,5% i o 2,5%). Najwięcej placówek pomocy społecznej przeznaczonych było dla osób bezdomnych (15 obiektów; 894 mieszkańców) i przewlekle somatycznie chorych (13; 979 mieszkańców). Na koniec 2013 r. najwięcej podopiecznych, bo 1070 osób, miały domy i zakłady dla osób przewlekle psychicznie chorych (12 placówek). W ciągu 2013 r. w domach i zakładach pomocy społecznej umieszczono 1278 osób, czyli o 16,7% mniej niż w 2012 r. i o 18,4% mniej niż w 2010 r. W końcu 2013 r. na umieszczenie w placówkach stacjonarnej pomocy społecznej oczekiwało 208 osób (mniej odpowiednio o 41,9% i o 31,4%). Jednak liczba mieszkańców tych obiektów w przeliczeniu na 10 tys. ludności spadła z 23,6 w 2010 r. i 23,8 w 2012 r. do 23,0 w 2013 r.

W 2013 r. kwota świadczeń **pomocy społecznej** wyniosła 288,5 mln zł i udzielono je 156,5 tys. osób. W porównaniu z 2012 r. kwota świadczeń wzrosła o 23,5%, przy wzroście liczby osób korzystających o 4,4%. W stosunku do 2010 r. kwota wzrosła o 18,6%, przy spadku liczby osób pobierających świadczenia o 0,6%.

Wśród korzystających z pieniężnych form pomocy społecznej (158,3 tys. świadczeń) najwięcej było osób otrzymujących: zasiłek celowy (89,8 tys.; osoby te otrzymały łącznie 54,5 mln zł), zasiłek okresowy (56,2 tys. osób; na łączną kwotę 120,5 mln zł) oraz zasiłek stały (12,0 tys. osób na kwotę 49,5 mln zł). Pomoc niepieniężną zdecydowana większość osób otrzymywała w postaci posiłku – 88,3% świadczeń, za łączną kwotę 31,6 mln zł. Poza tym znaczna kwota (22,6 mln zł) przeznaczona została na usługi opiekuńcze dla 4,6 tys. osób.

W końcu 2013 r. na terenie Kujawsko-Pomorskiego było zlokalizowanych 425 **bibliotek** (wraz z filiami) i 118 **punktów bibliotecznych** i w porównaniu z 2010 r. liczba tych placówek obniżyła się, odpowiednio o 4,1% i o 16,9%. Na terenach wiejskich zlokalizowanych było 62,4% ogółu bibliotek (spadek w skali 4 lat o 0,1 p. proc.) oraz 34,7% punktów bibliotecznych (w 2010 r. udział był większy o 11,1 p. proc.). Na 1 placówkę biblioteczną przypadały 3854 osoby, przy czym w miastach – 5301, a na wsi – 2733 osób. Pod koniec 2013 r. placówki biblioteczne dysponowały księgozbiorem 7350,1 tys. woluminów. W bibliotekach zarejestrowanych było 284,3 tys. czytelników, którzy dokonali wypożyczeń 5552,6 tys. książek. Zmniejszyła się liczba czytelników w przeliczeniu na 1000 ludności z 145 osób w 2010 r. do 136 w 2013 r., w tym czasie wzrosła jednak liczba wypożyczeń na 1 czytelnika – z 18,0 do 20,0 woluminów.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego (według stanu na 31 grudnia 2013 r.) działało 9 **teatrów i instytucji muzycznych**, wszystkie posiadały wejścia do budynku przystosowane do poruszania się na wózkach inwalidzkich. Placówki te dysponowały 4779 miejscami na widowni w stałej sali, a ich liczba w porównaniu z 2010 r. zmniejszyła się o 0,3%. W opisywanym roku w województwie kujawsko-pomorskim odbyło się 3279 przedstawień i koncertów, czyli o 0,4% mniej niż w 2010 r. Podobna tendencja wystąpiła w przypadku widzów i słuchaczy tych wydarzeń kulturalnych, których było 635,3 tys. (w ciągu 4 lat spadek o 4,2%).

W województwie w przeliczeniu na 1000 ludności było 303 widzów i słuchaczy (w kraju 298 osób; w 2010 r. w województwie wskaźnik osiągnął wartość 316 osób na 1000 ludności).

W końcu 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim działało 20 **kin**, z których 90,0% przystosowanych było do poruszania się dla osób na wózkach inwalidzkich. W ostatnich latach notuje się wzrost liczby kin – w stosunku do 2010 r. wzrost o 17,6%, tj. o 3 kina, przy czym liczba sal projekcyjnych (w 2013 r. było 74) wzrosła o 34,5%. Przeciętnie kina w przeliczeniu na 1000 ludności odwiedziło 857 osób, czyli o 2,1% więcej niż w 2010 r. (w kraju 960 osób, o 1,8% mniej). Zwiększyła się też liczba seansów – na 1 kino przypadało ich średnio 5,6 tys., czyli więcej w stosunku do 2010 r. o 17,0%.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2013 r. działało 26 **muzeów** i 3 **oddziały muzealne**, tj. o 1 muzeum więcej i 1 odział muzealny mniej niż w 2010 r. Wśród nich 14 posiadało wejścia do budynku dostosowane do potrzeb osób poruszających się na wózkach inwalidzkich. Na wsi funkcjonowały 4 muzea i 2 oddziały muzealne; odwiedziło je 822,4 tys. osób (28,4% z nich odwiedziło obiekty zlokalizowane na wsi), tj. o 8,9 p. proc. mniej niż w 2010 r. Młodzież szkolna zwiedzająca w zorganizowanych grupach stanowiła 19,1% odwiedzających. W muzeach dla wypełnienia funkcji edukacyjnej odbyło się w ciągu roku 7158 odczytów, lekcji, koncertów oraz seansów filmowych, tj. o 16,6% więcej niż w 2010 r.

Obok muzeów działalnością wystawienniczą w 2013 r. na terenie województwa zajmowało się 13 **galerii** (w 2010 r. było ich 12). W zbiorach galerii województwa kujawsko-pomorskiego znajdowało się 610,7 tys. eksponatów, z czego 69,5% to malarstwo. W analizowanym roku odbyło się 258 wystaw i 269 ekspozycji, które obejrzało 137,7 tys. zwiedzających, tj. o 17,8% mniej niż w 2010 r. Wśród wystaw, tylko nieznaczną część stanowiły wystawy zagraniczne (16,7% udziału) i międzynarodowe (5,4%).

TABL. 2 (17). **DOMY I OŚRODKI KULTURY, KLUBY, ŚWIETLICE**
Stan w dniu 31 X

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2009	2011	2012	2013
Instytucje	181	199	205	206	197
domy kultury	53	47	38	37	37
ośrodki kultury	68	73	77	81	81
kluby	21	16	14	15	10
świetlice	39	63	76	73	69
Pracownie specjalistyczne	225	252	311	332	306
Imprezy [a]	10673	9951	8672	10314	10288
Uczestnicy imprez [a] w tys.	1472,8	1416,3	1349,5	1390,0	1686,2
Kursy [a]	244	202	270	234	252
Absolwenci kursów [a]	4014	2953	4040	3210	3295
Zespoły artystyczne	866	947	671	686	654
Członkowie zespołów artystycznych	12878	13655	10367	16769	9760
Koła (kluby)	720	995	738	796	787
Członkowie kół (klubów)	13673	17452	16024	17122	18256

a W ciągu roku.

Działalność bibliotek i instytucji o charakterze prezencyjnym uzupełniają **domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice**. Badania wskazują, że na terenie województwa pod koniec 2013 r. działało 197 tego typu placówek, w tym 133 znajdowały się na wsi (a w końcu 2012 r. odpowiednio 206 i 137). W większości były to ośrodki kultury (81) i świetlice (69). We wszystkich domach i ośrodkach kultury,

klubach i świetlicach zorganizowano łącznie 10,3 tys. imprez, tj. o 0,3% mniej niż przed rokiem i o 3,4% więcej niż w 2009 r. Wzięło w nich udział 1686,2 tys. uczestników, tj. o 21,3% więcej niż przed rokiem i o 19,1% więcej niż przed czterema laty. Większość imprez odbyła się jednak w placówkach kultury zlokalizowanych w miastach (63,0%). Na wsi odbyło się 37,0% wszystkich imprez, a ich uczestnicy stanowili 22,8% uczestników ogółem. Nieznacznie wzrosła przeciętna liczba uczestników 1 imprezy (164 osoby obecnie, w 2009 r. – 142 osób). W przypadku imprez organizowanych na wsi w 1 imprezie przeciętnie uczestniczyło 101 osób (wobec 103 w 2009 r.), a w mieście – 201 (wobec – 157 osób). W końcu 2013 r. w województwie działało 654 zespoły artystyczne, które liczyły 9,8 tys. członków. Ponadto w ciągu roku w instytucjach kultury zorganizowano 252 kursy, głównie nauki: gry na instrumentach (67), języków obcych (55) i tańca towarzyskiego (46). Kursy były ukończone przez 3295 osób (w tym na terenach wiejskich 89 kursów przy łącznej liczbie 970 absolwentów). W ośrodkach tych działało także 787 kół zainteresowań (klubów), do których należało 18,3 tys. członków.

Według stanu na koniec 2013 r. w Kujawsko-Pomorskim zarejestrowanych było 412,2 tys. **abonentów radiowych** i 398,3 tys. **abonentów telewizyjnych** (w 2010 r. odpowiednio 413,0 tys. i 400,0 tys.). Na 1000 ludności przypadało 197 abonentów radiowych (tyle samo co w 2010 r.) oraz 190 abonentów telewizyjnych (w 2010 r. – 191 abonentów); w kraju w 2013 r. było to analogicznie 181 i 175. W miastach oba wskaźniki były wyższe niż na wsi i na 1000 ludności wyniosły 231 abonentów radiowych i 222 abonentów telewizyjnych.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, według stanu w dniu 31 lipca 2013 r., działało 331 **turystycznych obiektów noclegowych**, w tym 244 to obiekty całoroczne (73,7% udziału). Turystyczną bazę noclegową tworzyło: 140 obiektów hotelowych (95 hoteli, 5 moteli, 3 pensjonaty i 37 innych obiektów hotelowych) oraz 191 pozostałych obiektów noclegowych (w tym 41 ośrodków wczasowych i 32 zakłady uzdrowiskowe). W porównaniu ze stanem z końca lipca 2012 r., liczba turystycznych obiektów noclegowych w województwie zmniejszyła się o 0,6%, tj. o 2 obiekty, a w stosunku do 2010 r. liczba obiektów zwiększyła się o 4,7%. Turystyczne obiekty noclegowe w końcu lipca 2013 r. dysponowały 26,3 tys. miejsc noclegowych (3,9% wszystkich miejsc noclegowych w kraju), z czego 18,1 tys. (68,8% miejsc) znajdowało się w obiektach całorocznych. Oznacza to, że w 2013 r. średnio na 1 obiekt turystyczny przypadało 80 miejsc noclegowych, a na obiekt całoroczny 74. Ogólna liczba miejsc noclegowych w regionie w stosunku do poprzedniego roku zmniejszyła się o 0,9%, a w porównaniu z 2010 r. zwiększyła o 5,9%. Największy spadek miejsc noclegowych w skali roku odnotowano: w motelach (o 22,7%), w pozostałych obiektach niesklasyfikowanych (o 16,8%) oraz w ośrodkach wczasowych (o 16,7%). Wzrost liczby miejsc noclegowych w skali roku odnotowano, m.in.: w kwaterach agroturystycznych (o 49,8%), w ośrodkach kolonijnych (o 46,0%) i w pokojach gościnnych (o 13,7%).

W 2013 r. średnia gęstość bazy noclegowej dla województwa kujawsko-pomorskiego wyniosła 1,5 miejsca na 1 km^2 powierzchni województwa (w kraju to 2,2 miejsca).

W końcu lipca 2013 r. na jeden obiekt hotelowy przypadało średnio 33 pokoje (w roku poprzednim 32), tj. w hotelach – 41, w motelach – 19, w pensjonatach – 34, a w innych obiektach hotelowych – 14. Prawie wszystkie pokoje (96,2%) były wyposażone we własną łazienkę i WC. Ponad połowa obiektów hotelowych (52,9%) posiadała pokoje lub łazienki przystosowane dla osób niepełnosprawnych. Blisko co trzeci obiekt hotelowy posiadał pochylnię wjazdową i parking, co czwarty– drzwi otwierane automatycznie, a co piąty – windę.

Według danych uzyskanych w końcu 2012 r. (badanie przeprowadzane obecnie co 2 lata) na terenie województwa kujawsko-pomorskiego działały 803 **kluby sportowe**, tj. o 154 instytucje więcej niż w końcu 2010 r. W 2012 r. w porównaniu z 2010 r. nastąpił wzrost liczby ćwiczących o 20,0%. Podobnie jak w latach poprzednich, ponad 75% ćwiczących stanowili juniorzy; kobiet było niewiele ponad ¼ ogółu ćwiczących i ta proporcja nie zmieniła się od 2000 r. W Kujawsko-Pomorskim w 2012 r. zarejestrowanych było 26,8 tys. zawodników (w polskich lub okręgowych związkach sportowych), tj. o 34,8% więcej niż w 2010 r. W porównaniu z 2006 r. liczba trenerów wzrosła o 57,3%, tj. do 900 osób, zaś instruktorów wzrosła o 15,4% – do 1652.

TABL. 3 (18). **KLUBY SPORTOWE**[a]
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2006	2008	2010	2012
Jednostki organizacyjne	662	644	649	803
Członkowie	52532	46515	44864	52392
Sekcje sportowe	1693	1449	1339	1499
Ćwiczący[b]	52645	47009	46269	55538
w tym juniorzy	42709	36776	35123	41871
mężczyźni	36826	34009	33704	40484
kobiety	15819	13000	12565	15054
Zawodnicy[c]	19202	18367	19898	26832
Trenerzy[b]	572	527	633	900
Instruktorzy sportowi[b]	1431	1391	1353	1652

a Kluby uczestniczące i nie uczestniczące we współzawodnictwie sportowym w kategoriach juniorskich i wyższych na poziomie ogólnopolskim. *b* Liczeni tyle razy w ilu dyscyplinach występują. *c* Ćwiczący zarejestrowani w polskim lub okręgowym związku sportowym.

W porównaniu z danymi z 2006 r. zanotowano spadek liczby sekcji sportowych o 11,5% – do poziomu 1499 w końcu 2012 r., natomiast w stosunku do 2010 r. – wzrost o 11,9%. W 2012 r. sporty zespołowe cieszyły się dużym zainteresowaniem, a największym piłka nożna – 19,5 tys. osób uprawiało ten sport, w tym 73,3% to juniorzy. Popularnymi dyscyplinami były także: piłka siatkowa (5,7 tys. ćwiczących, w tym 81,7% juniorów), koszykówka (3,6 tys. w tym 92,2% juniorów) oraz lekkoatletyka (2,9 tys., w tym 84,6% juniorów). Spośród wyżej wymienionych rodzajów sportu zanotowano wzrost liczby osób ćwiczących w stosunku do 2010 r. (wyjątkiem była tylko lekkoatletyka, w której zanotowano spadek na poziomie 6,1%).

TABL. 4 (19). **EDUKACJA I WYCHOWANIE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Rok szkolny				
	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
WYCHOWANIE PRZEDSZKOLNE					
Placówki	815	937	959	994	1049
w tym przedszkola	299	341	359	380	420
w tym specjalne	1	7	5	5	6
Miejsca w przedszkolach	31054	37247	39610	42831	46270
w tym w specjalnych	70	122	81	84	119
Dzieci	41347	51796	58004	60597	65715
w tym w wieku 6 lat	21006	16693	15553	15595	16881
Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku:					
3–6 lat	490	601	641	643	692
6 lat	984	843	764	730	751
Dzieci w przedszkolach na 1000 dzieci w wieku:					
3–6 lat	363	435	435	447	473
6 lat	546	457	397	385	396
Dzieci na 1 przedszkole	102	109	110	111	107
SZKOŁY [a]					
Podstawowe	745	703	695	691	680
Gimnazja	380	401	401	403	403
Zasadnicze szkoły zawodowe[b]	143	151	153	158	152
Licea ogólnokształcące[c]	127	129	125	126	125
Licea profilowane	71	24	20	15	11
Technika[c]	203	163	161	161	159
Artystyczne [d]	10	7	7	8	8
Policealne	241	173	176	167	165
Wyższe[e]	30	32	32	31	33
Dla dorosłych	256	228	239	250	210
UCZNIOWIE I STUDENCI [a] W TYS.					
Szkół:					
podstawowych	149,4	122,9	121,6	120,7	119,7
gimnazjalnych	90,9	72,2	68,8	65,5	62,9
zasadniczych szkół zawodowych[b]	16,3	16,9	16,1	15,0	13,9
liceów ogólnokształcących[c]	38,2	29,9	28,6	27,8	26,9
liceów profilowanych	8,0	1,8	1,4	0,8	0,4
techników [c]	31,4	32,5	31,7	31,0	30,2
artystycznych [d]	1,0	0,7	0,7	0,7	0,7
policealnych	19,4	17,1	19,3	18,7	16,0
wyższych[e]	88,9	84,6	81,9	76,8	69,5
dla dorosłych	21,2	20,0	20,4	20,0	17,1

a Stan na początku roku szkolnego; w przypadku szkolnictwa wyższego – stan w dniu 30 XI. *b* Łącznie ze specjalnymi szkołami przysposabiającymi do pracy. *c* Łącznie z uzupełniającymi. *d* Dające uprawnienia zawodowe, od roku szkolnego 2007/08 szkoły ogólnokształcące artystyczne dające uprawnienia zawodowe. *e* Łącznie z filiami i oddziałami zamiejscowymi uczelni, których siedziby mieszczą się w innych województwach; łącznie z cudzoziemcami.

TABL. 4 (19). **EDUKACJA I WYCHOWANIE (dok.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	Rok szkolny				
	2005/06	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
	ABSOLWENCI [a] W TYS.				
Szkół:					
podstawowych	27,4	21,4	20,3	19,9	.
gimnazjalnych	29,7	23,3	22,3	21,4	.
zasadniczych szkół zawodowych [b]	5,1	5,6	5,4	5,0	.
liceów ogólnokształcących [c]	12,3	9,9	9,5	9,3	.
liceów profilowanych	2,8	0,7	0,5	0,4	.
techników [c]	6,9	7,4	7,0	7,3	.
artystycznych [d]	0,1	0,1	0,1	0,1	.
policealnych	6,9	4,9	4,9	5,8	.
wyższych [e]	19,5	23,1	23,3	21,6	.
dla dorosłych	6,7	5,2	5,0	4,6	.
	STYPENDIA I ZAPOMOGI [f]				
Studenci otrzymujący stypendia [g]:					
o charakterze socjalnym	7481	10967	11269	10370	10760
rektora dla najlepszych studentów [h]	7286	12451	8025	5804	5208
fundowane	381	380	364	294	440
specjalne dla osób niepełnosprawnych [i]	1016	1979	1986	1740	1650
Studenci otrzymujący zapomogi [k]	1935	1614	1686	1204	1289
	OŚRODKI DLA DZIECI I MŁODZIEŻY [l]				
Specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze [m]	19	18	18	19	19
miejsca	1428	1175	1211	1230	1206
wychowankowie	1307	1033	1015	1041	1012
w tym:					
niewidomi i słabo widzący	86	95	92	91	92
niesłyszący i słabo słyszący	199	122	103	122	110
z upośledzeniem umysłowym	781	662	686	701	661
Ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze	x	2	2	2	3
miejsca	x	44	26	30	52
wychowankowie	x	12	26	30	32
Młodzieżowe ośrodki wychowawcze	2	5	5	5	5
miejsca	135	322	322	323	322
wychowankowie	138	305	368	368	324
Młodzieżowe ośrodki socjoterapii	–	1	1	1	1
miejsca	–	55	65	58	22
wychowankowie	–	55	130	116	45
	WYCHOWANIE POZASZKOLNE [n]				
Liczba placówek	10	26	28	26	26
Uczestnicy stałych i okresowych form zajęć [o] ogółem	43568	69886	82449	80801	66590
informatycznych	–	1250	1295	1220	1191
artystycznych	20359	43129	50763	47108	39253
technicznych	1216	306	583	322	375
przedmiotowych [p]	5804	4696	12100	3284	4545
sportowych	6843	9753	9796	10008	10647
turysytyczno-krajoznawczych	–	376	741	627	850
innych	9346	10376	7171	18232	9729

a Stan na początku roku szkolnego; w przypadku szkolnictwa wyższego – stan w dniu 30 XI. *b* Łącznie ze specjalnymi szkołami przysposabiającymi do pracy. *c* Łącznie z uzupełniającymi. *d* Dające uprawnienia zawodowe, od roku szkolnego 2007/08 szkoły ogólnokształcące artystyczne dające uprawnienia zawodowe. *e* Łącznie z filiami i oddziałami zamiejscowymi uczelni, których siedziby mieszczą się w innych województwach; łącznie z cudzoziemcami. *f* Stan w dniu 30 XI. Łącznie z cudzoziemcami; od roku akademickiego 2010/11 bez stypendiów przyznawanych przez ministrów oraz stypendiów finansowanych z funduszy unijnych. *g* W podziale na rodzaje stypendiów jedna osoba może być wykazana więcej niż jeden raz. *h, i* Do roku akademickiego 2010/11 stypendia określano jako: *h* – Za wyniki w nauce lub sporcie, *i* – Studenci niepełnosprawni otrzymujący stypendia. *k* Przyznawane w okresie od grudnia do listopada. *l* Do 2006 r. – stan w dniu 31 X, a od 2007 r. – stan w dniu 30 IX. *m* Od 2003 r. łącznie ze specjalnymi ośrodkami wychowawczymi. *n* W 2005 r. stan w dniu 31 X. *o* Biorący systematyczny udział w pracy kół w okresie od 1 X (w 2005 r. – od 1 XI) roku poprzedzającego rok badany do 31 IX (w 2005 r. – do 31 X) roku badanego. *p* Do 2007 r. nazywane naukowymi.

TABL. 5 (20). **OCHRONA ZDROWIA** [a] **I POMOC SPOŁECZNA**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
PRACOWNICY MEDYCZNI [b]					
Lekarze	3617	4118	4117	4475	4499
Lekarze dentyści	595	629	663	684	690
Farmaceuci	1037	1074	1241	1260	1272
Pielęgniarki [c]	9274	9704	9628	10907	10739
Położne [d]	1228	1186	1206	1281	1263
AMBULATORYJNA OPIEKA ZDROWOTNA					
Przychodnie [e]	560	671	751	755	758
Praktyki lekarskie [f]	360	376	387	380	375
Porady udzielone [g] (w ciągu roku) w tys.	15386,1	15787,8	16233,5	16668,8	16713,7
lekarskie	14173,5	14315,6	14702,0	15085,0	15166,6
w tym specjalistyczne	6651,4	4962,7	5114,6	5676,8	5630,3
stomatologiczne	1212,6	1472,2	1531,5	1583,8	1547,1
SZPITALE [h]					
Szpitale ogólne	35	38	39	42	42
Łóżka w szpitalach ogólnych [i]	9015	9018	9024	9507	9642
na 10 tys. ludności	43,6	43,0	43,0	45,3	46,1
Liczba ludności na 1 łóżko	229	233	233	221	217
Leczeni [k] (w ciągu roku)	332964	353025	351109	379714	388905
na 1 łóżko	37	39	39	41	40
na 10 tys. ludności	1610	1682	1673	1810	1857
Przeciętny pobyt chorego w dniach	6,2	5,5	5,4	5,4	5,7
Przeciętne wykorzystanie łóżka w dniach	236	227	226	229	231
STACJONARNA OPIEKA ZDROWOTNA POZOSTAŁA [l]					
Zakłady opiekuńczo-lecznicze	11	21	20	20	23
łóżka	553	921	952	994	1095
leczeni (w ciągu roku)	1035	1917	1794	1902	2271
Zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze	7[m]	8	10	11	12
łóżka	289[m]	320	428	467	442
leczeni (w ciągu roku)	868[m]	952	1142	1341	1247
Hospicja	3	3	3	3	2
łóżka	64	59	59	59	41
leczeni (w ciągu roku)	962	1013	961	995	619
Lecznictwo uzdrowiskowe:					
sanatoria	21	22	23	21	24
łóżka	3890	3759	3872	3691	5068
kuracjusze (w ciągu roku)	85684	63560	59888	63799	88828
szpitale	8	8	7	9	9
łóżka	1209	2032	1854	2435	1967
kuracjusze (w ciągu roku)	21035	29772	27099	40586	33230
APTEKI I PUNKTY APTECZNE [n]					
Apteki	541	527	584	583	580
w tym na wsi	81	85	88	85	86
Punkty apteczne	76	76	80	78	83
w tym na wsi	75	75	79	78	82
Ludność na 1 aptekę i punkt apteczny	3352	3480	3160	3172	3156
w tym na wsi	5100	5171	4977	5118	4978
Ludność na 1 aptekę	3823	3982	3593	3596	3608
w tym na wsi	9823	9734	9444	9815	9724

a Od 2012 r. dane podaje się łącznie z MON, MSW i ABW. *b* Od 2005 pracujący bezpośrednio z pacjentem, tj. bez osób, dla których głównym miejscem pracy jest uczelnia, opieka społeczna, jednostka administracji państwowej lub samorządu terytorialnego albo NFZ; od 2006 r. łącznie z osobami, dla których głównym miejscem pracy jest praktyka lekarska i pielęgniarska. Dane Ministerstwa Zdrowia, a od 2012 r. także Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a w przypadku farmaceutów – tylko w zakresie pracujących w aptekach szpitalnych. *c-d* Łącznie z magistrami: *c* - pielęgniarstwa; *d* - położnictwa. *e* Do 2011 r. zwane zakładami opieki zdrowotnej. *f* Dane obejmują praktyki, które podpisały kontrakty z NFZ lub z przychodniami. *g* Łącznie z poradami finansowanymi przez pacjentów (środki niepubliczne). *h* Od 2012 r. dane obejmują placówki, które do 2011 r. były traktowane jako filie. Dane Ministerstwa Zdrowia, a od 2012 r. także Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. *i* Od 2008 r. łącznie z łóżkami i inkubatorami dla noworodków. *k* Bez międzyoddziałowego ruchu chorych. *l* Dane Ministerstwa Zdrowia, w zakresie zakładów psychiatrycznych – dane Instytutu Psychiatrii i Neurologii. *m* Bez zakładów typu psychiatrycznego. *n* Bez aptek działających w strukturach i na potrzeby szpitali.

TABL. 5 (20). **OCHRONA ZDROWIA** [a] **I POMOC SPOŁECZNA (dok.)**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
ŻŁOBKI					
Żłobki	17	17	19	24	33
Oddziały żłobkowe	6	5	5	5	3
Kluby dziecięce	–	–	5	8	13
Miejsca w żłobkach [b] i klubach dziecięcych	1059	1264	1606	2028	2283
Miejsca w żłobkach [b] i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3 w miastach	31,7	31,6	42,1	56,6	66,5
Dzieci przebywające w żłobkach [b] i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3	14,1	19,2	23,1	30,3	35,5
POMOC SPOŁECZNA STACJONARNA					
Domy i zakłady (bez filii)	73	70	73	71	71
Miejsca [c]	5621	5133	5161	5080	5103
na 10 tys. ludności	27,2	24,5	24,6	24,2	24,4
Mieszkańcy ogółem	5375	4945	4970	4996	4823
w tym umieszczeni w ciągu roku	1883	1566	1524	1535	1278
na 10 tys. ludności	26,0	23,6	23,7	23,8	23,0
Oczekujący na umieszczenie	201	303	302	358	208

a Od 2012 r. dane podaje się łącznie z MON, MSW i ABW. *b* Łącznie z oddziałami żłobkowymi. *c* Łącznie z filiami.

TABL. 6 (21). **KULTURA. ABONENCI RADIOWI I TELEWIZYJNI. BAZA NOCLEGOWA**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
BIBLIOTEKI PUBLICZNE					
Biblioteki [a] (łącznie z filiami)	464	443	441	438	425
w tym przystosowane do poruszania się na wózkach inwalidzkich – wejścia do budynku	.	131	141	155	163
w tym na wsi	290	277	276	274	265
Punkty biblioteczne [a]	175	142	136	122	118
w tym na wsi	95	65	62	55	
Księgozbiór [a] w tys. wol.	7750,6	7609,8	7555,1	7478,8	7350,1
Czytelnicy [b]:					
w tys.	362,5	303,5	300,4	291,4	284,3
na 1000 ludności	175	145	143	139	136
Wypożyczenia [bc]:					
w tys. wol.	6874,7	5569,2	5580	5612,3	5552,6
na 1 czytelnika w wol.	19	18	19	19	20
MUZEA					
Muzea i oddziały [a]	26	29	28	27	29
w tym przystosowane do poruszania się na wózkach inwalidzkich – wejście do budynku	.	9	13	14	14
Muzealia [a] w tys.	629,9	757,1	770,4	775,7	783,3
Wystawy czasowe	232	235	223	222	231
własne (w kraju)	130	147	123	129	143
obce (krajowe i z zagranicy)	102	88	100	93	88
Zwiedzający muzea i wystawy w tys.	685,9	797,4	862,0	801,1	822,4
w tym młodzież szkolna [d]	247,9	224,5	205,1	176,6	156,7
Odczyty, lekcje, koncerty i seanse filmowe zorganizowane przez muzea	3522	6139	6117	7048	7158
GALERIE SZTUKI					
Galerie [a]	11	12	12	13	13
Wystawy w kraju	225	203	226	225	258
w tym z zagranicy	20	13	18	15	43
Ekspozycje w kraju	236	206	233	236	269
Zwiedzający w tys.	95,4	167,5	120,7	136,7	137,7

a Stan w dniu 31 XII. *b* Łącznie z punktami bibliotecznymi. *c* Bez wypożyczeń międzybibliotecznych. *d* Zwiedzająca muzea w zorganizowanych grupach.

TABL. 6 (21). **KULTURA. ABONENCI RADIOWI I TELEWIZYJNI. BAZA NOCLEGOWA (dok.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
TEATRY I INSTYTUCJE MUZYCZNE					
Instytucje[a]	7	9	9	9	9
w tym przystosowane do poruszania się na wózkach inwalidzkich – wejście do budynku	.	7	7	9	9
Miejsca na widowni w stałej sali[b]	4687	4791	4911	4838	4779
Przedstawienia i koncerty[b]	2410	3291	3309	3403	3279
Widzowie i słuchacze[b]:					
w tys.	594,4	662,9	660,2	644,5	635,3
na 1000 ludności	287	316	315	307	303
KINA STAŁE[c]					
Kina[a]	20	17	17	18	20
w tym przystosowane do poruszania się na wózkach inwalidzkich	16	12	14	16	18
Sale projekcyjne[a]	41	55	62	72	74
Miejsca na widowni[a] w tys.	9,8	11,9	12,9	14,8	15
Liczba ludności na 1 miejsce[a]	211	177	162	142	139
Seanse:					
w tys.	41,7	81,0	80,9	100,8	111,5
na 1 kino	2086	4763	4761	5602	5575
Widzowie:					
w tys.	1004,0	1761,5	1783,9	1754,1	1794,2
na 1 kino	50199	103620	104936	97450	89711
na 1 seans	24	22	22	17	16
na 1000 ludności	486	839	850	836	857
ABONENCI RADIA I TELEWIZJI[ad]					
Abonenci radia w tys.	530,3	413,0	408,6	410,8	412,2
miasto	370,5	290,6	287,7	289,1	289,7
wieś	159,8	122,4	120,9	121,7	122,5
Abonenci radia na 1000 ludności	256	197	195	196	197
miasto	291	229	227	229	231
wieś	201	148	145	146	146
Abonenci telewizji w tys.	511,6	400,0	395,6	397,2	398,3
miasto	355,9	280,3	277,5	278,4	278,8
wieś	155,7	119,6	118,1	118,8	119,5
Abonenci telewizji na 1000 ludności	247	191	189	189	190
miasto	280	221	219	221	222
wieś	196	145	142	142	143
BAZA NOCLEGOWA TURYSTYKI[e]					
Obiekty[f] ogółem	338[g]	316[g]	325	333	331
w tym:					
hotele	73	92	92	94	95
kempingi i pola biwakowe	25	17	19	19	19
ośrodki wczasowe	85	50	44	47	41
ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe	28	21	19	17	15
zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych	24	19	17	15	15
zakłady uzdrowiskowe	14	20	20	32	32
Miejsca[f] noclegowe ogółem	26325[g]	24843[g]	24847	26559	26318
w tym w:					
hotelach	5316	6812	7363	7092	7365
kempingach i polach biwakowych	3217	2405	2407	2920	3245
ośrodkach wczasowych	5760	3426	2825	3475	2894
ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych	3115	2671	2291	1837	1637
zespołach ogólnodostępnych domków turystycznych	1340	1036	1042	908	867
zakładach uzdrowiskowych	3492	4576	4605	5934	5906
Udzielone noclegi ogółem w tys.	2395,4[g]	2668,7[g]	2849,8	3145,5	3167,3
w tym w:					
hotelach	554,4	723,3	774,2	778,2	806,3
kempingach i polach biwakowych	53,4	24,8	21,7	31,3	30,0
ośrodkach wczasowych	280,2	157	125,8	127,2	121,4
ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowach	147	148	140,4	137,7	117,6
zespołach ogólnodostępnych domków turystycznych	54,3	32,1	34,8	22,8	21,6
zakładach uzdrowiskowych	1018,1	1251,8	1394,8	1747,7	1782,8

a Stan w dniu 31 XII. *b* Według miejsca prezentacji. *c* Wszystkie kina zlokalizowane są w miastach. *d* Dane Dyrekcji Generalnej Poczty Polskiej. *e* Od 2011 r. dotyczy obiektów posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych. *f* Stan w dniu 31 VII. *g* Bez pokoi gościnnych, kwater agroturystycznych oraz bez hosteli.

Wykres 14. **INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA (M_{is}) WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2013 R.**

Wykres 15. **POZIOM WYKSZTAŁCENIA LUDNOŚCI W WIEKU 15 LAT I WIĘCEJ WEDŁUG BAEL**

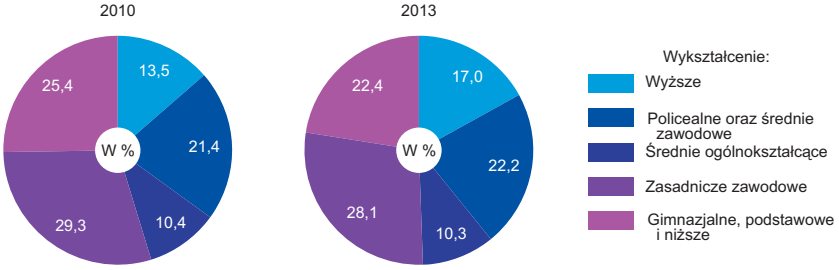

Wykres 16. **WSPÓŁCZYNNIK SKOLARYZACJI NETTO W 2013 R.**

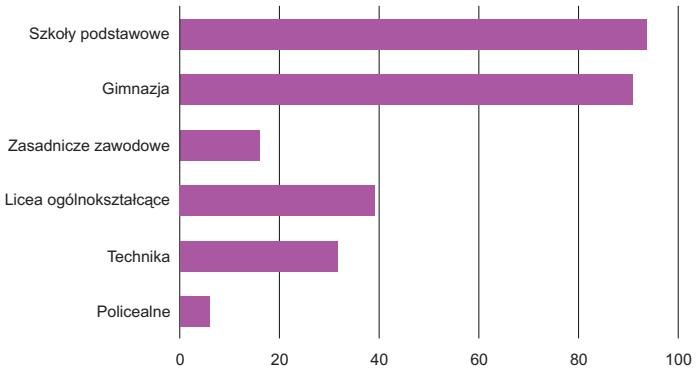

Wykres 17. **ŁÓŻKA I LECZENI NA 1 ŁÓŻKO NA ODDZIAŁACH SZPITALNYCH W 2013 R.**

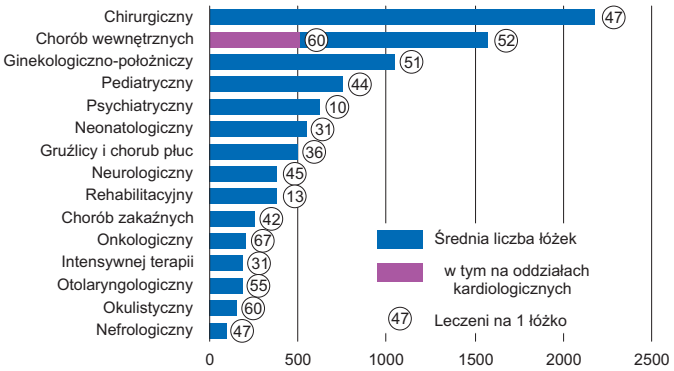

Wykres 18. **ŚWIADCZENIA POMOCY SPOŁECZNEJ**

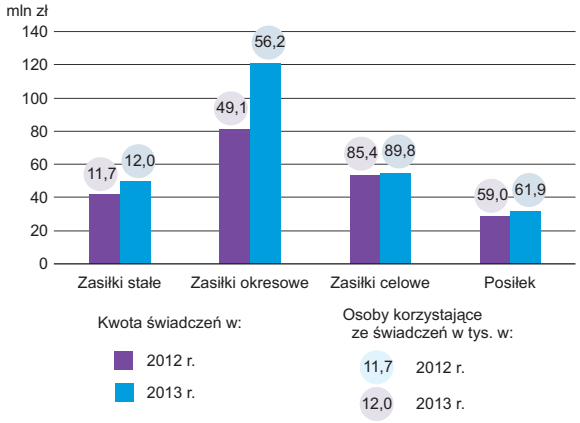

Wykres 19. **WYBRANE WSKAŹNIKI DOTYCZĄCE KULTURY NA 1000 LUDNOŚCI**

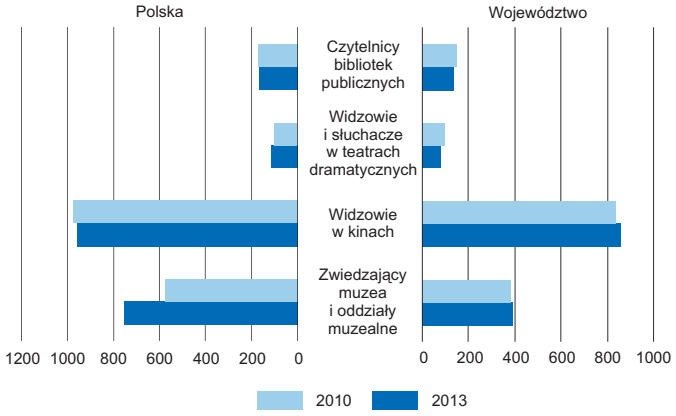

Infrastruktura techniczna

W niniejszym dziale przedstawiono wybrane dane z zakresu technicznej: infrastruktury komunalnej, zasobów mieszkaniowych, mieszkań oddanych do użytkowania oraz transportu i łączności. Istotna kwestia w tym obszarze jest nie tylko jej ilość, ale również dostępność.

Analiza infrastruktury technicznej w województwie kujawsko-pomorskim na tle pozostałych województw w 2013 r.

Do analizy poziomu życia w tej grupie potrzeb wytypowano 6 zmiennych, wśród których 5 było stymulantami (przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę w m^2, odsetek ludności korzystającej z instalacji wodociągowej w 2012 r., odsetek ludności korzystającej z instalacji kanalizacyjnej w 2012 r., odsetek ludności korzystającej z instalacji gazowej w 2012 r.; liczba mieszkań w zasobach mieszkaniowych na 1000 ludności), a 1 destymulantą (zużycie wody w gospodarstwach domowych ogółem na 1 mieszkańca w m^3).

Zgodnie z przyjętą metodologią dokonano podziału województw na cztery grupy według wartości miernika syntetycznego M_{it} o poziomie życia:

- bardzo wysokim, gdzie $M_{it} \in (0,60; 0,99)$,
- wysokim – $M_{it} \in (0,20; 0,59)$,
- przeciętnym – $M_{it} \in (-0,20; 0,19)$,
- niskim – $M_{it} \in (-0,60; -0,21)$.

Województwo kujawsko-pomorskie pod względem ogólnej oceny poziomu zaspokojenia potrzeb w zakresie infrastruktury technicznej zostało zakwalifikowane do grupy województw o bardzo niskim poziomie. O przynależności do tej grupy zdecydowały niższe niż średnio w Polsce wartości 3 stymulant: odsetka ludności korzystającej z instalacji gazowej w ogóle ludności (o 7,4 p. proc. niższy niż w Polsce), przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania na 1 osobę (o 2,5 m^2 niższa niż średnio w Polsce) oraz liczby mieszkań w zasobach mieszkaniowych na 1000 ludności (o ok. 15 mieszkań na 1000 ludności niższej niż średnio w Polsce). Mniejsze różnice do liderów w zakresie zaspokojenia potrzeb infrastrukturalnych dzieliły województwo kujawsko-pomorskie pod względem dostępności sieci wodociągowej i kanalizacyjnej. W 2012 r. z sieci wodociągowej korzystało 91,1%, a z sieci kanalizacyjnej 65,6% ludności województwa kujawsko-pomorskiego. Niekorzystnie przedstawiała się sytuacja województwa kujawsko-pomorskiego pod względem zużycia wody w gospodarstwach domowych ogółem na 1 mieszkańca. W 2013 r. było ono o 1,1 m^3 wyższe niż przeciętnie w Polsce.

Według obliczonego na podstawie zastosowanych zmiennych miernika syntetycznego M_{it} najwyższym poziomem rozwoju infrastruktury technicznej charakteryzowało się województwo dolnośląskie (M_{it}= 0,69), najniższym zaś województwo świętokrzyskie (M_{it}= -0,58). Na bardzo

wysoki poziom zaspokojenia potrzeb w obrębie infrastruktury technicznej w województwie dolnośląskim wskazywały wszystkie wskaźniki będące stymulantami, zwłaszcza znacznie wyższy niż średnio w kraju odsetek osób korzystających z instalacji gazowej (61,8%, tj. o 9,4 p. proc. więcej niż średnio w Polsce). Jednocześnie województwo śląskie cechowała wyższa niż średnia w kraju wartość destymulanty, tj. zużycia wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca (o 0,3 m^3 na 1 mieszkańca niż średnio w Polsce). Odwrotne zależności występowały w województwie świętokrzyskim. Zarówno stymulanty, jak i destymulanta kształtowały się poniżej średnich wartości dla Polski. W tym województwie na niski poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie infrastruktury technicznej wskazywał niski poziom dostępności ludności do instalacji sieciowych, zwłaszcza gazowej i kanalizacyjnej. W 2013 r. odsetek ludności korzystającej z instalacji gazowej wyniósł 36,5% i był o 15,9 p. proc. niższy niż średnio w Polsce, a odsetek ludności korzystającej z kanalizacji wyniósł 51,5% i był o 12,8 p. proc. niższy niż średnio w Polsce.

Charakterystyka infrastruktury technicznej w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r.

Od 2000 r. w Kujawsko-Pomorskim systematycznie wzrasta długość **wodociągowej sieci** rozdzielczej. Na koniec 2013 r. sieć ta wynosiła 22725,1 km i była dłuższa niż przed rokiem o 0,8%, a w porównaniu z 2010 r. – o 4,3% dłuższa. Odsetek ludności korzystającej z wodociągu wyniósł 91,2% i było to o 0,4 p. proc. więcej niż w 2010 r. Lepszy dostęp do wodociągu mieli mieszkańcy miast (96,2% ogółu ludności miejskiej); na terenach wiejskich z sieci wodociągowej korzystało 83,7% ludności wiejskiej (w 2010 r. było to odpowiednio 96,1% i 82,5%). Znacznie gorzej przedstawiała się sytuacja z dostępem do **sieci kanalizacyjnej** – według stanu na koniec 2013 r. było jej w województwie 7384,2 km. Jednak w ostatnich latach obserwuje się ciągły rozwój kanalizacji, i tak w 2013 r. nastąpił wzrost w skali roku o 5,4%, a od 2010 r. – o 16,0%. Mimo dość dużej rozbudowy, tylko 66,1% ludności województwa korzystało z sieci kanalizacyjnej (o 1,8 p. proc. więcej niż w 2010 r.). Dużo niższy był odsetek osób korzystających z kanalizacji na wsi – 32,3% ogółu ludności wiejskiej, natomiast w mieście – 88,6% ludności miejskiej (odpowiednio o 4,6 p. proc. i o 0,5 p. proc. więcej niż w 2010 r.). Według stanu w końcu grudnia 2013 r. przez województwo kujawsko-pomorskie przeprowadzonych było 2818,3 km **sieci gazowej** rozdzielczej, tj. o 4,4% więcej niż w 2012 r., a w porównaniu z końcem 2010 r. o 11,5% więcej. Ludność korzystająca z gazu sieciowego stanowiła 44,8% ludności województwa, a udział ten minimalnie spadł (o 0,2 p. proc.) w stosunku do 2012 r. i wzrósł w porównaniu z 2010 r. (o 0,1 p. proc.). Zdecydowana większość odbiorców gazu z sieci to mieszkańcy miast – ich odsetek w ogólnej liczbie ludności miejskiej wynosił 72,2%; na wsi

z gazu sieciowego korzystało zaledwie 3,6% ogółu ludności (odpowiednio o 0,3 p. proc. i o 0,7 p. proc. więcej niż w 2010 r.).

Według bilansu na koniec 2013 r. **zasoby mieszkaniowe** w województwie kujawsko-pomorskim obejmowały 721,2 tys. mieszkań o łącznej liczbie 2709,4 tys. izb. Przeciętnie w 1 mieszkaniu znajdowały się 3,76 izby (przed rokiem 3,75; w kraju 3,82 izby). Po uwzględnieniu ubytków mieszkań w ciągu roku (spadek o 80 lokali), zasoby mieszkaniowe Kujawsko-Pomorskiego faktycznie wzrosły w stosunku do 2012 r. o 5,9 tys. mieszkań, tj. o 0,8%. Większość mieszkań (67,6%) zlokalizowana była w miastach – 487,5 tys., a przeciętna liczba izb w tych mieszkaniach wynosiła 3,53 (na wsi – 4,24). Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 69,2 m^2 (w kraju 73,1 m^2), natomiast w mieście — 60,1 m^2 (w kraju 64,1 m^2). Na wsi średnia powierzchnia była o 28,1 m^2 większa niż w mieście. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania (według stanu z końca 2013 r.) przypadająca na 1 osobę wyniosła w województwie kujawsko-pomorskim 23,8 m^2 (o 0,8 m^2 więcej niż w 2010 r.), przy czym w mieście – 23,3 m^2, a na wsi – 24,6 m^2. Wskaźnik ten w Polsce by nieco wyższy i wyniósł 26,3 m^2/osobę. W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim na 1 mieszkanie przypadało średnio 2,90 osób (w kraju 2,78); wskaźnik zaludnienia na wsi był dużo wyższy (3,58 osób na mieszkanie) niż w mieście (2,58 osób). W 2010 r. sytuacja przedstawiała się następująco: w województwie przypadało 2,98 osób na 1 mieszkanie, w miastach – 2,66, na wsi – 3,66 osób. Na wsi na 1 izbę przypadało przeciętnie 0,87 osób, a w mieście – 0,75 osób (przeciętny wskaźnik dla całego województwa wyniósł 0,80 osoby/izbę; w kraju – 0,75).

Stopień **wyposażenia mieszkań** w instalacje utrzymywał się na przestrzeni ostatnich lat na podobnym poziomie. Widoczne było jednak duże zróżnicowanie w wyposażeniu w instalacje występujące pomiędzy terenami miejskimi i wiejskimi (na korzyść miast). Sytuacja na wsi w 2013 r. poprawiła się w stosun-

TABL. 1 (22). **MIESZKANIA WYPOSAŻONE W INSTALACJE**[a]

INSTALACJE		Miasta		Wieś	
		ogółem	w % ogółu mieszkań w miastach	ogółem	w % ogółu mieszkań w miastach
Wodociąg	2005	450294	99,0	198742	92,3
	2010	474678	99,4	214778	95,0
	2011	478241	99,4	217107	95,0
	2012	481203	99,4	219727	95,1
	2013	484477	99,4	222424	95,2
Ustęp	2005	430431	94,7	166650	77,4
	2010	466438	97,6	200911	88,9
	2011	470018	97,7	203244	89,0
	2012	473010	97,7	205868	89,1
	2013	476487	97,7	208573	89,2
Łazienka	2005	410100	90,2	167581	77,8
	2010	450999	94,4	192060	84,9
	2011	454598	94,5	194395	85,1
	2012	457594	94,5	197021	85,3
	2013	460871	94,5	199696	85,4
Gaz z sieci	2005	331571	72,9	3908	1,8
	2010	353016	73,9	7434	3,3
	2011	354335	73,6	7538	3,3
	2012	356112	73,5	7804	3,4
	2013	357949	73,4	8031	3,4
Centralne ogrzewanie	2005	374294	82,3	143605	66,7
	2010	403581	84,5	166553	73,7
	2011	407193	84,6	168890	73,9
	2012	410201	84,7	171522	74,2
	2013	413579	84,8	174256	74,6

a Dane szacunkowe.

ku do 2010 r., tzn. największą dynamikę (wzrost o 8,0%, tj. o 597 mieszkań) zaobserwowano w mieszkaniach wyposażonych w gaz z sieci. Mniejsze wzrosty zanotowano w liczbie mieszkań wyposażonych w: centralne ogrzewanie – o 4,6% (o 7703 mieszkań więcej), łazienkę – o 4,0%, ustęp – o 3,8% i wodociąg – o 3,6% więcej (odpowiednio: o 7636, o 7662 i o 7646 mieszkań więcej). W 2013 r. na wsi w stosunku do 2010 r. wzrósł o 0,9 p. proc. odsetek mieszkań ogrzewanych centralnie (do 74,6%; w mieście takich lokali było 84,8%) oraz w łazienkę i ustęp – wzrost o 0,5 i 0,3 p. proc. (odpowiednio do 85,4% i 89,2%; w miastach było to analogicznie 94,5% i 97,7% wszystkich mieszkań). Prawie wszystkie lokale w miastach były wyposażone w wodociąg (99,4%), zaś na wsi odsetek takich mieszkań wyniósł 95,2% ogółu. Najmniej było mieszkań, do których doprowadzano gaz z sieci – 73,4% ogółu mieszkań w mieście i jedynie 3,4% na wsi.

W 2013 r. urzędy gmin województwa kujawsko-pomorskiego **przekazały** pod budownictwo mieszkaniowe 38,6 ha **gruntów** (o 26,1% mniej niż w 2012 r.). Najwięcej gruntów (29,5 ha) przekazano osobom fizycznym. Ponadto: spółki oraz inne podmioty otrzymały 4,2 ha, spółdzielnie mieszkaniowe – 3,5 ha, jednostki komunalne – 1,1 ha, a towarzystwa budownictwa społecznego – 0,3 ha.

Urzędy gmin wypłaciły 392,6 tys. **dodatków mieszkaniowych**, tj. o 24 więcej niż w 2012 r., a w porównaniu z 2010 r. – o 5,0% mniej. Najwięcej dodatków skierowanych zostało do użytkowników lokali: gminnych (30,5% ogółu dodatków), spółdzielczych (28,2%) oraz prywatnych (24,6%). Przeciętna wysokość dodatku mieszkaniowego wyniosła 206 zł i była o 13 zł wyższa od przeciętnej kwoty dodatku wypłaconego przed rokiem (o 32 zł więcej niż w 2010 r.). Najwyższe kwoty otrzymali użytkownicy lokali stanowiących własność prywatną – 240 zł.

TABL. 2 (23). **DODATKI MIESZKANIOWE**

WYSZCZEGÓLNIENIE *a* – ogółem w tym w zasobach: *b* – spółdzielni mieszkaniowych *c* – prywatnych *d* – komunalnych (gminnych)		2005	2010	2011	2012	2013
Wartość dodatków mieszkaniowych w mln zł	*a*	102,6	71,9	73,9	75,7	80,9
	b	40,1	21,2	21,1	20,4	20,4
	c	18,7	17,6	18,8	19,6	23,2
	d	30,2	23,1	23,4	24,1	25,1
Liczba wypłacanych dodatków mieszkaniowych w tys.	*a*	756,4	413,1	407,2	392,5	392,6
	b	290,3	130,2	124,5	113,3	110,8
	c	151,5	95,2	94,9	92,2	96,4
	d	205,3	126,9	124,2	121,2	119,9
Przeciętna kwota dodatku mieszkaniowego w zł	*a*	136	174	182	193	206
	b	138	163	169	180	184
	c	124	185	198	213	240
	d	147	182	189	199	210

W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim ponownie odnotowano **zaległości z tytułu opłat mieszkaniowych** w zasobach: spółdzielni mieszkaniowych, komunalnych (gminnych), wspólnot mieszkaniowych, zakładów pracy, Skarbu Państwa, Towarzystw Budownictwa Społecznego oraz innych podmiotów; w trzech pierwszych typach własności kwota

zaległości jest największa i łączna kwota wyniosła 71,6 mln zł (w 2011 r. – 65,0 mln zł). Najwięcej lokatorów zalegających z opłatami, podobnie jak w latach poprzednich, było wśród korzystających z zasobów spółdzielni mieszkaniowych (37,8 tys. mieszkań), tj. 30,3% udziału wszystkich mieszkań spółdzielczych, w tym 5,1% było zadłużonych ponad 3 miesiące. Przeciętna wysokość zaległości w mieszkaniach gminnych wyniosła 848 zł i była wyższa niż w latach poprzednich. Ponadto w zasobach komunalnych zaległości dotyczyły 19,7 tys. lokali, tj. 44,1% udziału wszystkich mieszkań w tych zasobach, w tym 25,9% mieszkań było zadłużonych ponad 3 miesiące. Przeciętna wysokość zaległości przypadająca na 1 mieszkanie wyniosła 1140 zł. W zasobach wspólnot mieszkaniowych zaległości w opłatach wyniosły przeciętnie 1076 zł i dotyczyły 15,9 tys. mieszkań (12,1% udziału mieszkań w tych zasobach, w tym w 3,9% to lokale zadłużone ponad 3 miesiące).

TABL. 3 (24). **ZALEGŁOŚCI W OPŁATACH ZA MIESZKANIE**

WYSZCZEGÓLNIENIE W zasobach: *a* – spółdzielni mieszkaniowych *b* – zakładów pracy *c* – komunalnych (gminnych)[1]		2005	2011	2013
Wartość zaległości w tys. zł	*a*	29965	28352	32024
	b	1498	369	1935
	c	17336	21133	22504
Liczba lokatorów zalegających z opłatami za mieszkanie	*a*	50048	36865	37768
	b	2804	256	1021
	c	21994	18733	19746
w tym 3 miesiące i więcej	*a*	7952	6595	6337
	b	1340	152	567
	c	11466	11960	11587
Przeciętna kwota zaległości w zł	*a*	599	769	848
	b	534	1440	1896
	c	788	1128	1140

1 Łącznie za lokale stanowiące własność gminy w zasobach zarządzanych przez gminy i inne jednostki.

W województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. **do użytkowania przekazano** 6670 **mieszkań**, tj. 4,6% wszystkich mieszkań w Polsce. Liczba oddanych lokali była większa o 4,9% niż przed rokiem (w kraju spadek o 5,1%) i o 14,9% niż w 2010 r. Znaczny roczny wzrost (o 10,7%) zanotowano w 2011 r. W 2013 r. na 1000 mieszkańców województwa przypadało średnio 3,2 przekazanych mieszkań (w kraju – 3,8), a izb – średnio 14,1 (w kraju – 16,1 izb). W przeliczeniu na 1000 zawartych małżeństw oddano do użytkowania 680 lokali (o 113 mieszkań więcej niż w 2012 r. i aż o 213 lokali więcej niż w 2010 r.); w kraju wskaźnik ten był znacznie wyższy i wyniósł 805 mieszkań.

Z ogółu oddanych do użytkowania lokali najwięcej, tj. 4248 mieszkań (o 7,4% więcej niż w 2012 r.), przekazano w budownictwie indywidualnym. Stanowiły one 63,7% wszystkich nowo oddanych lokali (przed rokiem – 62,2%). Ponadto do eksploatacji przekazano: 2042 mieszkań przeznaczonych na sprzedaż lub wynajem (o 2,9% mniej niż w 2012 r.), 188 w budownictwie komunalnym (o 28,8% więcej), 124 w budownictwie społecznym czynszowym (o 13,9% mniej) i 68 w budownictwie zakładowym (o prawie 23 razy więcej). W 2013 r. nie oddano żadnego mieszkania w budownictwie spółdzielczym (rok wcześniej 6 lokali).

Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania oddanego do eksploatacji w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. wyniosła 103,1 m^2, czyli o 1,0 m^2 mniej niż w roku poprzednim

i o 0,1 m^2 więcej niż w 2010 r. (o 1,5 m^2 mniej niż w 2013 r. w kraju). Różnice występowały w poszczególnych grupach własności: w budownictwie indywidualnym lokale były największe – 130,1 m^2 (przed rokiem było to 133,8 m^2), a najmniejsze – w komunalnym – 36,4 m^2 (wobec tylu samo przed rokiem). W pozostałych formach budownictwa przeciętna powierzchnia mieszkania wyniosła: w zakładowym – 70,7 m^2 (przed rokiem 143,7 m^2), w przeznaczonym na sprzedaż lub wynajem – 57,2 m^2 (wobec 57,1 m^2) oraz w społecznym czynszowym – 51,9 m^2 (wobec 45,7 m^2).

Różne efekty budownictwa mieszkaniowego obserwowano w miastach i na wsi. W 2013 r. większość oddanych mieszkań (3524 lokale; 52,8% ogółu) znajdowała się na terenach miejskich (o 7,2% więcej niż w 2012 r. i o 6,0% więcej niż 3 lata wcześniej). W miastach najwięcej było mieszkań: przeznaczonych na sprzedaż lub wynajem – 1950 lokali (o 4,0% więcej niż przed rokiem), inwestorów indywidualnych – 1198 (o 6,2% więcej) oraz lokali komunalnych – 187 (o 34,5% więcej). Udział tych mieszkań w liczbie wszystkich lokali oddanych do eksploatacji w miastach wyniósł odpowiednio: 55,3%, 34,0% oraz 5,3%. Na wsi przekazano do użytkowania 3146 mieszkań, czyli o 2,4% więcej niż przed rokiem i o 26,7% więcej niż w 2010 r. Najwięcej było lokali stanowiących własność osób fizycznych (96,9% udziału wszystkich lokali oddanych do użytkowania na wsi) tj. 3050 mieszkań, czyli o 7,8% więcej niż w 2012 r. Pod względem liczby oddanych mieszkań przypadających na 1000 ludności, zauważa się, że wskaźnik ten był niższy w mieście niż na wsi i wyniósł odpowiednio 2,8 i 3,8 (w 2012 r. było to 2,6 i 3,7, a w 2010 r. – 2,6 i 3,0). Ponadto liczba izb na 1000 ludności była mniejsza w mieście niż na wsi i w 2013 r. wyniosła odpowiednio 9,8 i 20,6 (w 2012 r. było to 9,5 i 19,8, a w 2010 r. odpowiednio 9,7 i 16,7). Pod względem liczby oddanych lokali przypadających na 1000 małżeństw sytuacja również była mniej korzystna w miastach niż na wsi (z wyjątkiem 2011 r.), tj. w 2013 r. średnio przypadało 623 mieszkania w miastach, natomiast na wsi – 756 lokali (przed rokiem odpowiednio 505 i 653).

Wszystkie mieszkania oddane do użytkowania w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. były **wyposażone** w wodociąg (w tym 98,1% lokali posiadało wodociąg z sieci), kanalizację (w tym 75,0% mieszkań w kanalizację z odprowadzeniem do sieci), a także w łazienkę i centralne ogrzewanie. Do 32,7% mieszkań (2180 lokali) doprowadzono gaz z sieci, a ciepłą wodę dostarczano do 27,1% mieszkań (1809 mieszkań).

Na warunki życia ma również wpływ **infrastruktura transportowa**. Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2013 r. zarejestrowanych było 1035,8 tys. samochodów osobowych, tj. o 3,5% więcej niż w 2012 r. (w porównaniu z 2010 r. oznacza to wzrost o 11,9%). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców przypadało 495 samochodów (w kraju 504), tj. o 17 sztuk więcej niż w 2012 r. (w stosunku do 2010 r. było więcej o 54 samochody).

W tym samym czasie zarejestrowany tabor autobusowy liczył 5,4 tys. sztuk, czyli o 2,9% więcej niż w 2012 r. (w porównaniu z 2010 r. o 4,0% więcej).

W 2013 r. długość linii komunikacyjnych (2173 km) zwiększyła: się w porównaniu z poprzednim rokiem o 644 km, a w odniesieniu do 2010 r. – o 459 km. Na przestrzeni ostatnich czterech lat odnotowano niewielki wzrost taboru autobusowego, tj. do stanu 485 sztuk w 2013 r. (o 2,8% w porównaniu z 2010 r.).

Drogi powiatowe o twardej nawierzchni w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. liczyły 6667 km (tyle samo co przed rokiem), z czego 97,9% stanowiły drogi o nawierzchni ulepszonej (o 0,1 p. proc. więcej niż w ub. roku). Z kolei drogi gminne o nawierzchni twardej liczyły 7141 km (o 165 km więcej niż w 2012 r.), z czego drogi o nawierzchni ulepszonej stanowiły 74,6% udziału (o 0,1 p. proc. mniej). Na 100 km^2 powierzchni przypadało średnio 37,1 km dróg powiatowych o nawierzchni twardej (co oznacza ten sam poziom jak w roku poprzednim oraz o 0,1 p. proc. więcej niż w 2010 r.) i 39,7 km dróg gminnych (więcej o 0,9 p. proc. niż w 2012 r. i o 5,4 p. proc. niż w 2010 r.); w kraju wskaźnik wyniósł odpowiednio 36,6 km i 39,6 km.

Długość eksploatowanych linii kolejowych normalnotorowych w porównaniu z 2010 r. zmalała o 5,1% i w końcu 2013 r. wyniosła 1195 km. Na 100 km^2 powierzchni przypadało 6,6 km tych linii (w 2012 r. – 7,1 i w 2010 r. –7,0 km); w kraju było to 6,2 km.

W 2013 r. liczba **placówek pocztowych** operatora wyznaczonego obsługujących mieszkańców województwa wyniosła 414 punktów, oznacza to, że przeciętnie na 10 tys. ludności przypadało 2,0 placówki (tyle samo w kraju).

Od 2010 r. liczba **abonamentów telefonii** przewodowej operatorów telekomunikacyjnych sieci publicznej sukcesywnie obniża się i w 2013 r. było ich 216,4 tys. osób, tj. o 34,5% mniej niż w 2010 r. (w kraju 4,9 mln abonamentów, co oznacza spadek o 30,1%). Na 1000 mieszkańców województwa przypadło średnio 103 abonentów, tj. o 54 mniej niż w 2010 r. (w kraju 128, czyli o 55 mniej).

TABL. 4 (25). **INFRASTRUKTURA KOMUNALNA I MIESZKANIA**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
INFRASTRUKTURA KOMUNALNA[a]					
Długość sieci w km:					
wodociągowej rozdzielczej	19903,1	21782,0	22133,2	22551,3	22725,1
kanalizacyjnej[b]	4782,4	6365,4	6959,4	7006,9	7384,2
gazowej	3176,0	3705,0	3807,1	3929,1	4085,7
w tym rozdzielczej	2068,7	2528,2	2630,2	2700,2	2818,3

a Stan w dniu 31 XII. *b* Łącznie z kolektorami.

TABL. 4 (25). **INFRASTRUKTURA KOMUNALNA I MIESZKANIA (dok.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
INFRASTRUKTURA KOMUNALNA[a] (dok.)					
Zużycie w gospodarstwach domowych (w ciągu roku):					
wody z wodociągów:					
w hm^3	68,7	68,4	67,3	67,0	67,1
na 1 mieszkańca w m^3	33,2	32,6	32,1	32,0	32,0
energii elektrycznej:					
w GW·h	1402,0	1547,2	1520,9	1498,3	1473,4
na 1 mieszkańca w kW·h	678,0	737,2	724,9	714,2	703,6
gazu z sieci[b]:					
w hm^3	131,3	139,2	125,7	131,5	137,4
na 1 odbiorcę w m^3	391,4	405,7	365,9	377,6	408,1
Ludność w tys. korzystająca[c] z:					
wodociągu	1857,1	1904,7	1907,3	1909,2	1908,5
kanalizacji	1269,7	1349,5	1369,0	1375,9	1382,3
gazu z sieci	931,4	938,8	932,2	942,9	937,3
Ludność – w % ogółu ludności – korzystająca[c] z:					
wodociągu	89,8	90,8	90,9	91,1	91,2
kanalizacji	61,4	64,3	65,2	65,6	66,1
gazu z sieci	45,0	44,7	44,4	45,0	44,8
ZASOBY MIESZKANIOWE[ad]					
Mieszkania	670172	703831	709706	715260	721182
Przeciętna liczba osób w 1 mieszkaniu	3,09	2,98	2,96	2,93	2,90
Izby: w tys.	2438,7	2634,2	2659	2683,7	2709,4
na 1000 ludności	1179,1	1255,2	1267,2	1280,1	1294,8
Przeciętna liczba izb w mieszkaniu	3,64	3,74	3,75	3,75	3,76
Powierzchnia użytkowa mieszkań ogółem w tys. m^2	43963,2	48167,4	48738,2	49301,7	49895,6
Przeciętna powierzchnia mieszkaniowa:					
1 mieszkania w m^2	65,6	68,4	68,7	68,9	69,2
na 1 osobę w m^2	21,3	23,0	23,2	23,5	23,8
MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA					
Mieszkania ogółem	4488	5807	6427	6358	6670
w tym:					
spółdzielcze	614	257	82	6	–
przeznaczone na sprzedaż lub wynajem	665	1707	2219	2102	2042
indywidualne	2725	3490	3665	3957	4248
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w m^2	105,7	103,0	99,2	104,1	103,1
w tym:					
spółdzielczego	55,6	63,3	56,5	30,2	x
przeznaczonego na sprzedaż lub wynajem	51,3	54,7	55,1	57,1	57,2
indywidualnego	140,4	135,1	133,6	133,8	130,1
Mieszkania na 1000:					
zawartych małżeństw	385	467	569	567	680
ludności	2,20	2,77	3,06	3,03	3,19
Izby	20663	26084	27527	28557	29532
na 1000 ludności	10,0	12,4	13,1	13,6	14,1

a Stan w dniu 31 XII. *b* W jednostkach naturalnych, według których następuje rozliczenie z odbiorcami. *c* Dane szacunkowe. *d* Na podstawie bilansów.

TABL. 5 (26). **TRANSPORT, KOMUNIKACJA MIEJSKA I ŁĄCZNOŚĆ**
Stan w dniu 31 XII

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
TRANSPORT					
Linie kolejowe eksploatowane normalnotorowe:					
w kilometrach	1272	1259	1258	1276	1195
na 100 km^2 powierzchni ogólnej w km	7,1	7,0	7,0	7,1	6,6
Drogi publiczne o twardej nawierzchni (miejskie i zamiejskie):					
w kilometrach	14110	15639	16104	16489	16701
na 100 km^2 powierzchni ogólnej w km	78,5	87,0	89,6	91,7	92,9
Samochody osobowe zarejestrowane[a]:					
w tysiącach sztuk	595,9	925,8	968,2	1001,1	1035,8
na 1000 ludności	288,1	441,1	461,4	477,6	495,0
Wypadki drogowe[b]	2157	1490	1336	1318	1182
na 10 tys. pojazdów samochodowych i ciągników zarejestrowanych	26,4	11,9	10,2	9,8	8,5
Ofiary wypadków	3082	2027	1698	1706	1544
w tym śmiertelne	325	228	233	222	179
KOMUNIKACJA MIEJSKA[c]					
Miasta obsługiwane przez zakłady komunikacji miejskiej	9	6	6	6	6
Ludność w miastach obsługiwanych przez zakłady komunikacji miejskiej w tys.	929	890	887	883	879
Sieć komunikacyjna[d] – linie w km	2394	1714	1635	1529	2173
w tym na wsi	636	275	192	143	602
Tabor: autobusy	576	472	475	464	485
tramwaje	191	202	201	203	201
Przewozy pasażerów na 1 mieszkańca[e] (w ciągu doby)	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
ŁĄCZNOŚĆ					
Placówki pocztowe operatora wyznaczonego[f]					
w liczbach bezwzględnych	463	466	448	449	414
na 10 tys. ludności	2,2	2,2	2,1	2,1	2,0
Telefoniczne łącza główne[g]					
w tysiącach	587,1	379,5	324,7	281,1	257,3
na 1000 ludności	283,8	180,8	154,8	134,1	123,0

a Dane o pojazdach w latach 2005–2008 – systemu „Pojazd" prowadzonego przez starostwa powiatowe, od 2009 r. – centralnej ewidencji pojazdów prowadzonej przez MSW. *b* Dane Komendy Głównej Policji. *c* Dane dotyczą przedsiębiorstw i zakładów komunikacji miejskiej, w których liczba pracujących przekracza 9 osób. *d* Bez linii i tras komunikacyjnych obsługujących wyłącznie określone zakłady pracy. *e* W miastach obsługiwanych przez zakłady komunikacji miejskiej. *f* W latach 2005—2012 – operator publiczny (poczta publiczna). *g* Dane dotyczą operatorów telekomunikacyjnych sieci publicznej.

Wykres 20. **ROZWÓJ INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ (M_n) WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2013 R.**

Wykres 21. **ZUŻYCIE W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH NA 1 MIESZKAŃCA**

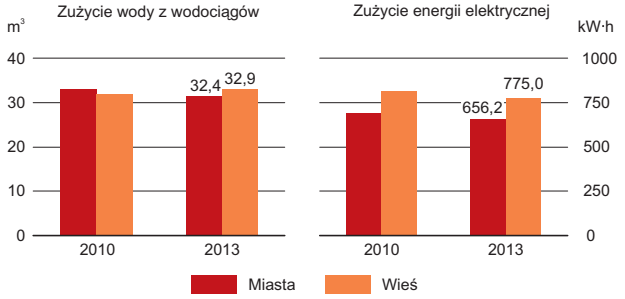

Wykres 22. **ZASOBY MIESZKANIOWE WEDŁUG STOSUNKÓW WŁASNOŚCIOWYCH W 2013 R.**
Stan w dniu 31 XII

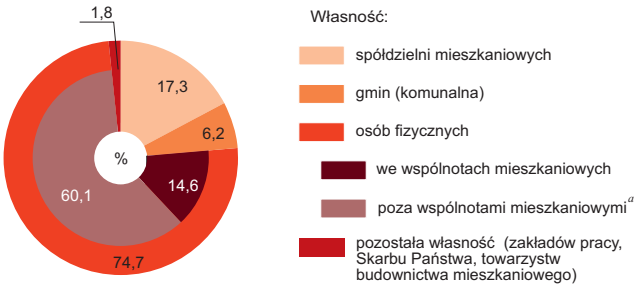

[a] Łącznie z innymi podmiotami, m.in. mieszkania stanowiące własność instytucji budujących dla zysku — przeznaczone na sprzedaż (ale jeszcze niesprzedane osobom fizycznym) lub na wynajem, mieszkania stanowiące własność instytucji wyznaniowych, stowarzyszeń, fundacji, partii, związków zawodowych.

Wykres 23. **MIESZKANIA ODDANE DO UŻYTKOWANIA NA 1000 LUDNOŚCI**

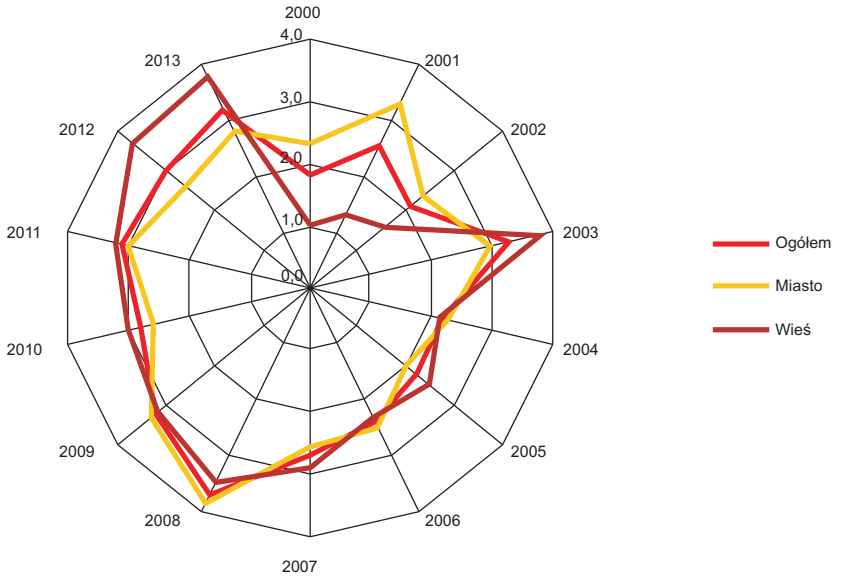

Wykres 24. **STRUKTURA SAMOCHODÓW OSOBOWYCH ZAREJESTROWANYCH WEDŁUG GRUP WIEKU W 2013 R.**
Stan w dniu 31 XII

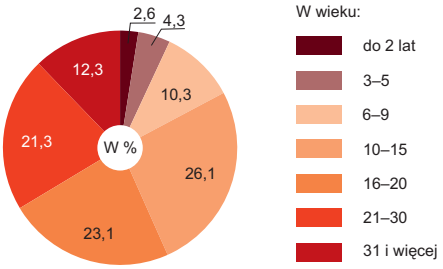

Ochrona środowiska

Poza wcześniej opisanymi obszarami, na warunki życia mieszkańców województwa kujawsko-pomorskiego ma wpływ szereg zjawisk dotyczących związanych z ochroną środowiska, m.in. walorów przyrodniczych regionu, stanu środowiska naturalnego oraz nakładów finansowych ponoszonych na ochronę środowiska i gospodarkę wodną.

Analiza uwarunkowań środowiska naturalnego w województwie kujawsko--pomorskim na tle pozostałych województw w 2013 r.

Do grupy wskaźników charakteryzujących tę dziedzinę zastosowano 4 stymulanty (wskaźnik lesistości, ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ogólnej liczby ludności, zanieczyszczenia gazowe (bez dwutlenku węgla) zatrzymane i zneutralizowane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń w % zanieczyszczeń wytworzonych, ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane w % ścieków wymagających oczyszczania) i 3 destymulanty (odpady wytworzone w ciągu roku z wyłączeniem odpadów komunalnych na 1 km^2 w tonach, emisja zanieczyszczeń pyłowych ogółem w tonach na 1 km^2 powierzchni, ścieki wymagające oczyszczania odprowadzone do wód lub do ziemi w dam^3 na 1 km^2 powierzchni).

Według wyznaczonych przyjętą metodologią założeń wyliczono miernik syntetyczny $M_{śr}$, na podstawie którego dokonano podziału województw ze względu na poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie środowiska naturalnego na grupy, w których wartość miernika kształtowała się na poziomie:

- bardzo wysokim – $M_{śr} \in (0,78;-1,29)$,
- wysokim – $M_{śr} \in (0,26;-0,77)$,
- przeciętnym – $M_{śr} \in (0,26;-0,25)$,
- niskim – $M_{śr} \in (-0,78;-0,27)$,
- bardzo niskim – $M_{śr} \in (-1,30;-0,79)$.

Pomimo, że województwo cechuje dobrze rozwinięta infrastruktura oczyszczalni ścieków, przyjęte do analizy zmienne opisujące uwarunkowania środowiskowe uplasowały województwo kujawsko-pomorskie na 12 miejscu w Polsce, czyli w grupie województw o niskim poziomie życia w tym zakresie. W 2013 r. w Kujawsko-Pomorskiem oczyszczano więcej niż średnio w kraju ścieków przemysłowych i komunalnych oczyszczanych w % ścieków wymagających oczyszczania (o 3,3 p. proc.), nieco więcej niż w kraju ludności korzystało też z oczyszczalni ścieków (o 0,5 p. proc.). Ponadto o ok. 1/3 mniej niż średnio w kraju przypadło odpadów wytworzonych na 1 km^2 powierzchni. Jednakże znacząco niższy niż w Polsce był udział zanieczyszczeń gazowych (bez dwutlenku węgla) zatrzymanych i zneutralizowanych w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń w % zanieczyszczeń wytworzonych. Wyniósł on

36,3%, podczas gdy w kraju – 59,1%. Wyższa niż średnio w kraju była też emisja zanieczyszczeń pyłowych ogółem na 1 km^2 powierzchni (0,19 t/km^2 w województwie i 0,16 t/km^2 w Polsce). Poniżej średniej dla Polski wypadł zaś wskaźnik lesistości. Lasy w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. zajmowały 421,11 tys. ha, co stanowiło 23,4% powierzchni województwa (o 6,0 p. proc. mniej niż średnia krajowa).

W Polsce najwyższą wartość miernika syntetycznego opisującego uwarunkowania środowiskowe odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim, najniższą zaś w województwie świętokrzyskim. Zauważa się przy tym, że w tej grupie potrzeb występowała duża zmienność miar cząstkowych, zwłaszcza dla zmiennych: odpady wytworzone w tonach na 1 km^2 powierzchni (współczynnik zmienności V_s=168,2%), emisja zanieczyszczeń pyłowych w tonach na 1 km^2 powierzchni (V_s=104,2%), ścieki odprowadzone bezpośrednio do wód lub do ziemi wymagające oczyszczania na 1 km^2 powierzchni (V_s=91,4%), zanieczyszczenia gazowe (bez dwutlenku węgla) zatrzymane i zneutralizowane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń w % zanieczyszczeń wytworzonych (V_s=60,1%). O wiodącej pozycji województwa warmińsko-mazurskiego zadecydowała przede wszystkim bardzo niska wartość wytworzonych odpadów oraz niska emisja zanieczyszczeń pyłowych na 1 km^2 powierzchni. Najniższą pozycję w rankingu $M_{śr}$ zajęło województwo świętokrzyskie z wartościami destymulant wyższymi lub zbliżonymi do średniej w Polsce, oraz najniższym w Polsce udziałem ścieków przemysłowych i komunalnych oczyszczonych w % ścieków wymagających oczyszczania.

Charakterystyka środowiska naturalnego w województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r.

Ogólna powierzchnia geodezyjna województwa kujawsko-pomorskiego (według stanu w dniu 1 stycznia 2014 r.) wynosiła 1797,1 tys. ha, tj. 5,7% ogólnej powierzchni kraju. W strukturze gruntów dominowały użytki rolne – 1171,6 tys. ha i grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione – 438,8 tys. ha, co stanowiło łącznie 89,6% powierzchni województwa. Grunty pod wodami obejmowały powierzchnię 48,1 tys. ha, a grunty zabudowane i zurbanizowane – 87,0 tys. ha. W okresie od 1 stycznia 2010 r. do 1 stycznia 2014 r. zmniejszyła się powierzchnia użytków rolnych (o 7,0 tys. ha), zwiększyła się natomiast powierzchnia gruntów: zabudowanych i zurbanizowanych (o 5,0 tys. ha), leśnych zadrzewionych i zakrzewionych (o 2,4 tys. ha), pod wodami (o 0,3 tys. ha) oraz użytków ekologicznych (o 0,1 tys. ha). Na powierzchnię użytków rolnych w 2014 r. składały się m.in.: w 84,8% grunty orne, w 11,2% – łąki i pastwiska trwałe oraz w 1,1% – sady.

W 2013 r. powierzchnia użytków rolnych wyłączonych na cele nierolnicze w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła 53 ha i były to głównie grunty III klasy bonitacyjnej – 84,9%. Z produkcji leśnej wyłączono natomiast 27 ha gruntów leśnych. Grunty rolne wyłą-

czone zostały przeznaczone głównie na cele osiedlowe (50,9%) oraz przemysłowe (22,6%). W porównaniu z 2012 r. na cele nierolnicze wyłączono o 6,0% więcej gruntów rolnych i o 145,5% więcej gruntów leśnych, zaś w odniesieniu do 2010 r. odnotowano zwiększenie powierzchni gruntów rolnych wyłączonych na cele nierolnicze o 1,9%.

W końcu 2013 r. powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji i zagospodarowania wyniosła 4,4 tys. ha (7,1% gruntów w kraju), w tym 99,0% to grunty zdewastowane, które utraciły całkowicie wartości użytkowe. Od 2010 r. powierzchnia gruntów wymagających rekultywacji utrzymuje się na podobnym poziomie. W ciągu roku rekultywacji poddano 42 ha gruntów, w tym na cele rolnicze 16 ha, a zagospodarowano 17 ha gruntów, w tym na cele rolnicze 13 ha.

Woda to jeden z ważniejszych komponentów środowiska naturalnego potrzebnych do życia i działalności gospodarczej człowieka. Na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w 2013 r. pobrano 247,4 hm^3 wody (2,3% poboru wody w kraju), w tym 34,3% na cele produkcyjne. Ponadto 44,7% przeznaczono na eksploatację sieci wodociągowej, a do nawodnień w rolnictwie i leśnictwie oraz uzupełnianie stawów rybnych – 20,9%. Pobór wody był o 2,8% niższy niż w 2012 r., ale o 0,9% wyższy niż w 2010 r. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w 2013 r. wyniosło 218,3 hm^3 (stanowiło to 2,2% zużycia wody w Polsce oraz 88,2% poboru wody w województwie) i zmniejszyło się w stosunku do ub. roku o 2,5%, a w odniesieniu do 2010 r. zwiększyło się o 0,6%.

W 2013 r. **ilość ścieków** przemysłowych i komunalnych odprowadzonych do wód powierzchniowych lub do ziemi wyniosła 130,3 hm^3, w tym 125,2 hm^3 (96,1%) wymagało oczyszczania. Stanowiło to 5,8% wszystkich ścieków wymagających oczyszczania w Polsce. Ilość ścieków wymagających oczyszczania wzrosła w odniesieniu do ub. roku o 1,2%, a w stosunku do 2010 r. o 6,8% (w Polsce spadek odpowiednio o 1,4% i o 6,1%). Ścieki przemysłowe i komunalne wymagające oczyszczania w 2013 r. zostały poddane procesowi oczyszczania w 45 oczyszczalniach przemysłowych i w 140 oczyszczalniach komunalnych. Na koniec 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim 70,8% ludności korzystało z oczyszczalni ścieków. W stosunku do ub. roku wskaźnik ten zmalał o 0,2 p. proc., a do 2010 r. wzrósł o 1,0 p. proc.

Na terenie województwa kujawsko-pomorskiego w 2013 r. działały 84 **zakłady szczególnie uciążliwe** dla czystości powietrza (w 2012 r. było ich tyle samo, a w 2010 r. – 81). Większość z tych zakładów, bo 75,0%, posiadała urządzenia do redukcji zanieczyszczeń pyłowych, ale zaledwie 19,0% z nich było wyposażonych w urządzenia do redukcji zanieczyszczeń gazowych.

Zakłady szczególnie uciążliwe dla czystości powietrza wyemitowały łącznie 3,4 tys. ton **pyłowych zanieczyszczeń powietrza** (6,8% udziału w kraju) pochodzących głównie ze spalania paliw (69,4% ogólnej emisji pyłów). Było to o 12,9% mniej niż w ub. roku i o 21,8% mniej

niż w 2010 r. Emisja **zanieczyszczeń gazowych** w województwie kujawsko-pomorskim wyniosła w tym czasie 7938,9 tys. ton (3,7% emisji krajowej); było to o 6,1% mniej niż w 2012 r. i o 13,4% więcej niż w 2010 r. Wśród zanieczyszczeń gazowych dominowały dwutlenek węgla (CO_2) i dwutlenek siarki (SO_2), stanowiące łącznie 99,6% ogólnej emisji gazów. Zakłady szczególnie uciążliwe dla czystości powietrza atmosferycznego w 2013 r. wyemitowały w przeliczeniu na 1 km^2 powierzchni ogólnej 0,2 ton pyłowych zanieczyszczeń powietrza i 441,7 ton zanieczyszczeń gazowych.

Zanieczyszczenia powietrza wytworzone przez zakłady szczególnie uciążliwe dla czystości powietrza z terenu województwa kujawsko-pomorskiego w 99,3% w przypadku pyłów i w 36,3% gazów (bez CO_2), zostały zatrzymane w urządzeniach do redukcji zanieczyszczeń (w 2013 r. zatrzymano 450,4 tys. ton pyłów i 29,6 tys. ton gazów). W przypadku zanieczyszczeń gazowych (bez CO_2) wskaźnik zmniejszył się w skali roku o 7,5 p. proc., a w stosunku do 2010 r. o 0,3 p. proc. Wśród zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza w 2013 r. 23,8% nie posiadało wyników pomiarów emisji pyłów, a 16,7% to zakłady nie posiadające wyników pomiarów gazów.

Według stanu na koniec 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim na składowiskach zakładów pracy było nagromadzonych 19,6 mln ton **odpadów** uciążliwych dla środowiska (z wyłączeniem komunalnych), co stanowiło 1,2% odpadów krajowych. W latach 2010–2013 ilość odpadów dotychczas składowanych (nagromadzonych) wzrosła o 13,5%, a w ostatnim roku o 13,2%. W 2013 r. zakłady wytworzyły 4605,6 tys. ton odpadów, tj. po 103,1% więcej zarówno w stosunku do 2012 r., jak i do 2010 r. Odpady poddane odzyskowi stanowiły 46,1% wszystkich odpadów wytworzonych w ciągu roku. Unieszkodliwiono zaś 51,7% wytworzonych odpadów, głównie (98,8%) poprzez ich składowanie na terenach własnych zakładów, a także na terenach obcych. Pozostałą część, czyli 2,2% odpadów wytworzonych, magazynowano czasowo. Ilość odpadów wytworzonych przypadająca średnio na 1 km^2 zwiększyła się z 126,2 ton w 2012 r. i w 2010 r. do 256,3 ton obecnie. **Powierzchnia składowania odpadów** niezrekultywowana (według stanu na koniec 2013 r.) wynosiła 280,6 ha i zwiększyła się o 28,5% w skali roku i o 26,2% w stosunku do 2010 r.

Źródłem powstawania odpadów, obok działalności produkcyjnej, jest także działalność bytowo-gospodarcza człowieka. W 2013 r. zebrano 515,0 tys. ton odpadów stałych (tyle samo co w roku poprzednim i w 2010 r.) oraz wywieziono 1153,7 dam^3 nieczystości ciekłych (mniej o 5,0% niż w 2012 r. i o 4,3% niż w 2010 r.). Z ogólnej ilości zebranych **odpadów komunalnych** 397,7 tys. ton (83,8%) pochodziło z gospodarstw domowych (na 1 mieszkańca województwa kujawsko-pomorskiego przypadało przeciętnie 189,9 kg takich odpadów). Wszystkie gminy w województwie kujawsko-pomorskim (144) objęte były w 2013 r. selektywną zbiórką odpadów (przed rokiem i w 2010 r. – 140 gmin). Udział odpadów zebranych selektywnie wzrósł z 9,7% w 2012 r. do 14,1% w 2013 r. Całkowita waga zebranych selektywnie odpadów

komunalnych wzrosła w ciągu roku z 50,0 tys. t do 72,2 tys. t, tj. o 45,5%. w 2013 r. spośród wszystkich zebranych odpadów komunalnych 60,9% przeznaczono do unieszkodliwienia przez składowanie, a 10,5% przez recykling. Na koniec roku zarejestrowane były 32 czynne kontrolowane składowiska, które zajmowały powierzchnię 168,0 ha.

W 2013 r. w województwie kujawsko-pomorskim **obszary prawnie chronione** zajmowały łącznie 571,4 tys. ha, co stanowiło 31,8% powierzchni ogólnej województwa oraz 5,6% chronionej powierzchni Polski. Przeciętnie na 1 mieszkańca w województwie przypadało 2730 m^2 powierzchni prawnie chronionej (w Polsce – 2641 m^2). Największy udział w powierzchni terenów objętych ochroną przypadał na obszary chronionego krajobrazu (57,7% powierzchni chronionej województwa), które zajmowały powierzchnię 329,8 tys. ha (31 obiekty). W województwie kujawsko-pomorskim w końcu 2013 r. ochroną rezerwatową objęte były 94 obiekty o łącznej powierzchni 9,5 tys. ha. Najliczniejsze w województwie były rezerwaty leśne chroniące ekosystemy leśne (48 obiektów o łącznej powierzchni 2,1 tys. ha), a największą powierzchnię zajmowały rezerwaty faunistyczne (8 obiektów o łącznej powierzchni 3,1 tys. ha). Parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu są terenami chronionymi ze względu na walory przyrodniczo-krajobrazowe i pełnią funkcję rekreacyjno-wypoczynkową. W województwie kujawsko-pomorskim w 2013 r. powierzchnia parków krajobrazowych (bez powierzchni rezerwatów i pozostałych form ochrony przyrody) wyniosła 223,6 tys. ha (39,1% powierzchni chronionej). Największym pod względem powierzchni (łącznie z rezerwatami i pozostałymi formami ochrony przyrody położonymi na terenie parku) jest Krajeński Park Krajobrazowy (73,9 tys. ha). Na obszarze parków krajobrazowych lasy stanowiły 39,6% powierzchni, a użytki rolne – 50,5%. Jedną z form ochrony przyrody są pomniki przyrody – w 2013 r. tą formą ochrony objętych było 2695 cennych tworów przyrody ożywionej i nieożywionej, przede wszystkim pojedynczych drzew, które stanowiły 76,4% ogółu pomników. Ponadto na terenie województwa wyodrębniono:

- 45 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, o powierzchni 3,0 tys. ha,
- 1551 użytków ekologicznych – 5,4 tys. ha,
- 5 stanowisk dokumentacyjnych – 93,6 ha.

Grunty leśne w województwie kujawsko-pomorskim (według stanu w końcu 2013 r.) zajmowały obszar 431,0 tys. ha i koncentrowały 4,6% ogółu gruntów leśnych w kraju. Ich powierzchnia pozostała bez zmian w porównaniu z końcem 2012 r., ale zwiększyła się o 0,3% w stosunku do 2010 r. Powierzchnia lasów wyniosła 421,1 tys. ha i stanowiła 97,7% gruntów leśnych województwa. Wskaźnik lesistości ukształtował się na poziomie 23,4%. W 87,2% lasy stanowiły własność Lasów Państwowych. Struktura gatunkowa lasów województwa kujawsko-pomorskiego była mało zróżnicowana. Według danych Biura Urządzania Lasów i Geodezji Leśnej w lasach województwa kujawsko-pomorskiego dominowały drzewa iglaste (80,9% udziału), a przeważającym gatunkiem wśród drzewostanów były sosny (78,7%).

Zapobieganie zanieczyszczeniom i degradacji środowiska wymaga nakładów na ekologiczne przedsięwzięcia inwestycyjne. W 2013 r. **nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska** w województwie kujawsko-pomorskim wyniosły 384,6 mln zł i były o 16,9% niższe niż przed rokiem oraz o 22,4% niższe niż w 2010 r. Wydatki te stanowiły 3,5% nakładów na ochronę środowiska w kraju (w 2012 r. – 4,6%) i 4,1% ogółu wydatków inwestycyjnych w województwie. Najwięcej środków przeznaczono na gospodarkę ściekową i ochronę wód – 52,6%, w tym na sieć kanalizacyjną odprowadzającą ścieki i wody opadowe przeznaczono 40,8% środków (przed rokiem odpowiednio 51,4% i 39,3%). Na gospodarkę odpadami poniesiono 33,7% wszystkich nakładów inwestycyjnych (wobec 8,4% w 2012 r.), a na ochronę powietrza atmosferycznego i klimatu – 5,5% (wobec 19,6%). Nakłady na środki trwałe służące **gospodarce wodnej** w 2013 r. wyniosły 107,9 mln zł i były o 11,2% niższe niż przed rokiem (w stosunku do 2010 r. o 59,3% niższe) i stanowiły 3,5% krajowych nakładów inwestycyjnych na ten cel (w 2012 r. – 4,4%) i 1,2% ogółu wydatków inwestycyjnych w województwie. Najwięcej środków przeznaczono na ujęcia i doprowadzenia wody – 43,1% wydatków oraz na obwałowania przeciwpowodziowe i stacje pomp – 20,3% (w 2012 r. analogicznie 47,0% i 19,5%). W przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa kujawsko-pomorskiego nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska w 2013 r. wyniosły 184 zł, a gospodarce wodnej – 52 zł.

Efekty rzeczowe uzyskane w wyniku przekazania w 2013 r. do użytku inwestycji ochrony środowiska i gospodarki wodnej w województwie kujawsko-pomorskim to m.in.:

- sieć wodociągowa (o długości 246,6 km),
- sieć kanalizacyjna odprowadzająca ścieki (o długości 324,4 km),
- ujęcia wodne (o wydajności 1687 m^3/dobę),
- stacje uzdatniania wody (o wydajności 3045 m^3/dobę),
- 1503 indywidualnych oczyszczalni ścieków (o łącznej wydajności 2256 m^3/dobę),
- urządzenia do unieszkodliwiania odpadów (o wydajności 23,0 tys. ton/rok).

TABL. 1 (27). **ŚRODOWISKO NATURALNE**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
STAN I OCHRONA ŚRODOWISKA					
Ścieki przemysłowe i komunalne oczyszczane w % wymagających oczyszczania[a]	98,2	97,5	97,5	97,7	97,4
Ścieki przemysłowe i komunalne nieoczyszczane na 1 km^2 w dam^3	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Ludność korzystająca[b] z oczyszczalni ścieków komunalnych w % ogółu ludności	63,2	69,8	70,2	71,0	70,8

a Odprowadzone do wód lub do ziemi. *b* Ludność korzystająca - na podstawie szacunków, ludność ogółem - na podstawie bilansów.

TABL. 1 (27). **ŚRODOWISKO NATURALNE (dok.)**

WYSZCZEGÓLNIENIE	2005	2010	2011	2012	2013
STAN I OCHRONA ŚRODOWISKA					
Emisja przemysłowych zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza na 1 km^2 w t:					
pyłowych	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2
gazowych (bez CO_2)	3,5	3,2	3,0	3,2	2,9
Redukcja przemysłowych zanieczyszczeń powietrza z zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza w % zanieczyszczeń wytworzonych:					
pyłowych	98,6	99,1	99,2	99,2	99,3
gazowych (bez CO_2)	26,8	36,6	42,4	43,8	36,3
Odpady komunalne zebrane[a] w gospodarstwach domowych (w ciągu roku) w t	329561,1	377771,7	387927,9	389370,1	397693,2
zmieszane	317857,9	339602,9	351119,1	349167,5	336769,9
wyselekcjonowane	11703,2	38168,8	36808,8	40202,6	60923,3
w tym:					
papier i tektura	2369,6	4972,0	6023,3	4972,4	4612,3
szkło	4975,1	9407,5	11645,0	11971,8	15888,7
tworzywa sztuczne	2750,2	5875,0	7118,5	7167,4	8098,5
metale	48,8	314,8	376,4	313,0	523,5
wielkogabarytowe	453,9	1603,2	1320,9	2160,2	4178,5
Odpady komunalne zebrane[a] (w ciągu roku) na 1 mieszkańca w kg	216	245	250	246	246
Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona[b]:					
w % powierzchni ogólnej	32,4	31,8	31,8	31,8	31,8
na 1 mieszkańca w m^2	2812	2721	2722	2725	2730
Nakłady na środki trwałe (ceny bieżące) — w % nakładów ogółem — służące:					
ochronie środowiska	8,5	4,7	4,5	4,8	4,1
gospodarce wodnej	1,1	2,5	1,3	1,3	1,2
LEŚNICTWO[b]					
Powierzchnia lasów:					
w tys. ha	415,7	419,6	420,2	420,9	421,1
na 1 mieszkańca w ha	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Lesistość w %	23,1	23,3	23,4	23,4	23,4

a Dane szacunkowe; dane obejmują odpady komunalne zmieszane i wyselekcjonowane. *b* Stan w dniu 31 XII.

Wykres 25. **UWARUNKOWANIA ŚRODOWISKA NATURALNEGO ($M_{śr}$) WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2013 R.**

Wykres 26. **STRUKTURA POWIERZCHNI GEODEZYJNEJ WEDŁUG KIERUNKÓW WYKORZYSTANIA W 2014 R.**
Stan w dniu 1 I

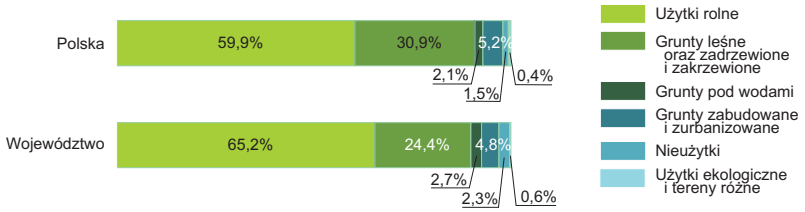

Wykres 27. **LUDNOŚĆ KORZYSTAJĄCA Z SIECI WODOCIĄGOWEJ, KANALIZACYJNEJ I GAZOWEJ W 2013 R. W % OGÓŁU LUDNOŚCI**
Stan w dniu 31 XII

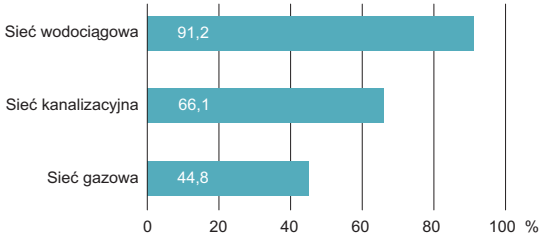

Wykres 28. **STRUKTURA ZANIECZYSZCZEŃ POWIETRZA Z ZAKŁADÓW SZCZEGÓLNIE UCIĄŻLIWYCH W 2013 R.**

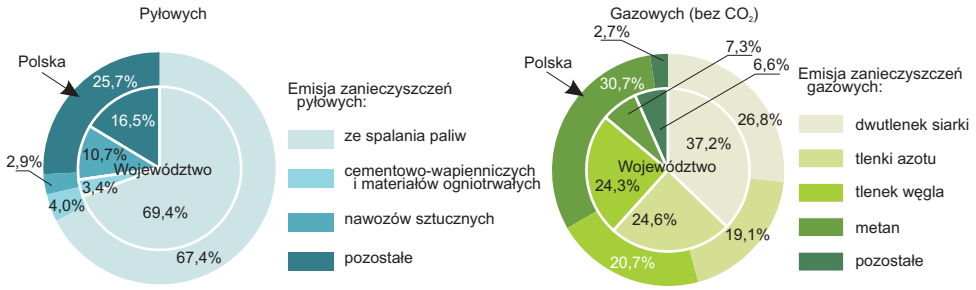

Wykres 29. **STRUKTURA POWIERZCHNI O SZCZEGÓLNYCH WALORACH PRZYRODNICZYCH PRAWNIE CHRONIONEJ W 2013 R.**
Stan w dniu 31 XII

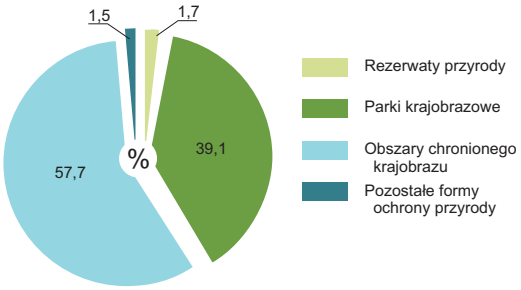
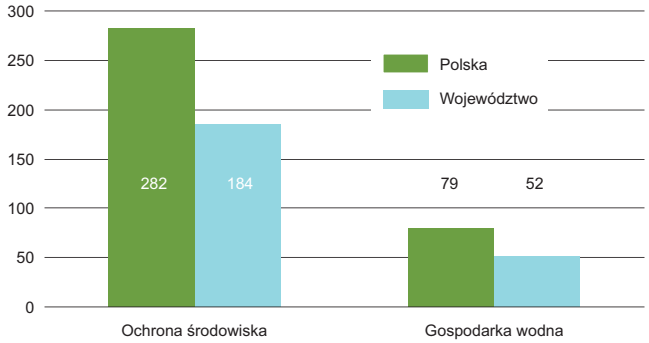
Wykres 30. **NAKŁADY NA ŚRODKI TRWAŁE SŁUŻĄCE OCHRONIE ŚRODOWISKA I GOSPODARCE WODNEJ W PRZELICZENIU NA 1 MIESZKAŃCA W 2013 R.**
Stan w dniu 31 XII